

A man in a white turban and shirt is playing a large, decorated musical instrument, possibly a pungi, in a field. The instrument has a long, curved body and a large, feathery head. The background shows a grassy field with hills in the distance under a blue sky.

ભારતીય આદિમ સંગીત

યૌધરી સમાજનાં ગીતો

સંશોધન અને સંપાદન

જયશ્રી (આશા) જે. યૌધરી

સ્વરલેખન

મંજિરી પરાગ કુર્વે

ભારતીય આદિમ સંગીત ચૌધરી સમાજનાં ગીતો

સંશોધન, સંપાદન અને ભાવાર્થલેખન
જયશ્રી (આશા) જે. ચૌધરી

સ્વરલેખન
મંજિરી પરાગ કુર્વે

ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર
વડોદરા

Bhartiya Aadim Sangeet: Songs of Chaudhari Community

Documented by Jayshree Chaudhari, Notations by Manjiri Karve

© ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર, વડોદરા

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૨૦૧૫

પૃષ્ઠ સજ્જા અને આવરણ : મિથ ડિઝાઈન, વડોદરા

મુદ્રક : શિવમ્ ઓફસેટ, વડોદરા

પ્રકાશક

PURVA PRAKASH

ભાષા કેન્દ્રનો પ્રકાશન વિભાગ

ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર

૩૭, શ્રીનાથધામ સોસાયટી

દિનેશ મિલ પાછળ

વડોદરા-૩૯૦૦૦૭

ફોન નં. ૨૩૩૧૮૬૮, ૨૩૫૮૦૫૮

Email : purvaparakash.publication@gmail.com

Website : www.bhasharesearch.org

આ પુસ્તકના નિર્માણ માટે ભારત સરકારના આદિજાતિ મંત્રાલયના ‘સેન્ટર ઓફ એક્સેલન્સ’ પ્રકલ્પ હેઠળ આર્થિક સહયોગ મળેલ છે.

કિંમત : રૂ. ૧૫૦

અર્પણ

આદિવાસી ભાષા સંશોધન કેન્દ્ર, વડોદરાના સંસ્થાપક, સંવર્ધક,
સંશોધક અને હિતચિંતક ડૉ. ગણેશ દેવીસરને.

ચૌધરી ગીત માહિતી પ્રદાયક અને ગાયિકા

સીતા જયસીંગ ચૌધરી, પ્રતિભા જિતેન્દ્ર ચૌધરી, કંકુ પ્રવીણ ચૌધરી,
ઉર્વશી વિરલ ચૌધરી, સંગીતા રોહિત ચૌધરી, રશ્મિ અજય ચૌધરી,
અશિતા મહેશ ચૌધરી, જમના સુમન ચૌધરી

ચૌધરી ગાયકવૃંદ

અનુક્રમશિકા

ભૂમિકા	i
પ્રસ્તાવના	iii
સૂચના	vi
સ્વરલેખન ચિહ્ન પરિચય	vii
૧. ચૌધરી સમાજ અને ચૌધરી સમાજનાં હોળી ગીત	૧
૨. ચૌધરી સમાજની લગ્નપરંપરા અને ‘ચાંદલા’ વિધિનાં ગીત	૧૩
૩. ચૌધરી સમાજનાં લગ્નગીત	૩૧
મંડપમુહૂર્તનાં ગીત	૩૧
દેવપૂજાવિધાનનાં ગીત	૩૫
‘પીઠી’ હળદીનાં ગીત	૪૪
‘નાચણાં’ (નર્તન-વાદન) નાં ગીત	૫૩
પ્રભાતિયાં ગીત	૬૬
સ્નાનવિધિ અને શૃંગારનાં ગીત	૭૫
‘કલવો’ ખવડાવવાનાં સમયના ગીત	૮૬
વસ્ત્રાદિ ચઢાવવાનાં ગીત	૯૬
બ્રાહ્મણ વિધિવિધાનનાં ગીત	૧૧૫
મંડપનાં ગીત	૧૨૫
વિદાયનાં ગીત	૨૦૩
વરના ઘરઆગમનનાં ગીત	૨૨૯
‘આણાં’ નાં ગીત	૨૩૪
૪. ઉપસંહાર	૨૩૯

ભૂમિકા

લગભગ બે દાયકા પહેલાં ભાષા સંશોધન અને પ્રકાશન કેન્દ્રની સ્થાપના થઈ ત્યારે સંસ્થાનો હેતુ આદિવાસીઓની ભાષાઓને પ્રોત્સાહન આપવાનો હતો. દેશની ભાષા વિવિધતામાંથી માત્ર બાવીસ જેટલી ભાષાઓ બંધારણના આઠમા પરિશિષ્ટમાં આપેલ યાદીમાં સમાવેશ પામેલ છે. અન્ય ભાષાઓનો સમાવેશ આ પરિશિષ્ટમાં થયેલ નથી. આ પ્રકારની દુર્લભ ભાષાઓની સંખ્યા વિપુલ પ્રમાણમાં છે અને તેમાંથી આશરે ૪૦૦ થી વધુ ભાષાઓ દેશના વિવિધ વિસ્તારમાં રહેતા આદિવાસી બોલે છે.

સામાન્યતઃ આપણે એવું માનીએ છીએ કે આ ભાષાઓ લખવામાં આવતી નથી, જે માત્ર બોલાય મુદ્રણતંત્રનો લાભ મળતો નથી, ત્યાં સુધી મૌખિકરૂપમાં જ જીવે છે. પણ આનાથી તે ‘ઉપભાષા’ અથવા ‘ડાયલેક્ટ’ બનતી નથી. તે પણ પૂર્ણતઃ ભાષા, સ્વતંત્ર ભાષા હોય છે. આપણા દેશના આદિવાસીઓની ભાષાઓની સ્થિતિ આ પ્રકારની રહેલી છે. તે સંપૂર્ણતઃ ભાષા હોવા છતાં બોલી-ભાષાઓ ગણી તે તરફ દુર્લભ સેવવામાં આવે છે. ગુજરાતમાં આ પ્રકારની કેટલીય ભાષાઓ છે, જેમાંથી ચૌધરી એક મહત્વની ભાષા છે.

ડૉ. જયશ્રી(આશા) જે. ચૌધરીએ, હાલના વર્ષોમાં તેમનો સંપૂર્ણ બૌદ્ધિક પરિશ્રમ ચૌધરી ભાષા અને ચૌધરી સમાજના વિકાસ માટે સમર્પિત કરેલ છે. જયશ્રી ચૌધરીનો યુ.જી.સી.નો સંશોધન પ્રકલ્પ પણ ચૌધરી સમાજ અને સાહિત્ય ઉપર છે. ચૌધરી સમાજના આ તેજસ્વી અભ્યાસકનો મારી સાથે પરિચય થયો ત્યારે મેં તેમને ચૌધરી ગીતોનો સંગ્રહ ભાષા કેન્દ્ર દ્વારા પ્રકાશિત કરવાની વિનંતી કરી. ખૂબ જ થોડા સમયમાં જયશ્રી ચૌધરીએ આ સંકલન પૂરું કર્યું, અને ખૂબ જ વાંચનીય બને એવી રીતે બનાવવા માટે પરિશ્રમ કર્યો.

સંકલન કરેલ આ ગીતો કોણ, કેવી રીતે ગાશે, તે દિશામાં વિચાર કરી ગાયકીની

નોંધ થાય તેવું વિચાર્યું. શ્રીમતી પ્રાચી દુબળેના સૂચન મુજબ સંગીતનું લખાણ કરવાની જવાબદારી શ્રીમતી મંજિરી કર્વેને સોંપવામાં આવી. ભાતખંડે પરંપરામાં ભારતીય સંગીતનું લખાણ કરવા માટે નિર્માણ થયેલ ચિહ્નનો ઉપયોગ કરી ચૌધરી સમાજના ગીતોનું લખાણ કરવામાં આવ્યું છે.

આદિવાસી સાહિત્યના અભ્યાસકો, ભારતીય સંગીતના અભ્યાસકો તેમજ સ્ત્રી-હક્કોના આંદોલનમાં જોડાયેલ કાર્યકર્તાઓ આ બધા જ માટે આ ગીત-સંગ્રહ ઉપયોગી બનશે એવી આશા છે.

જયશ્રી ચૌધરી અને મંજિરી કર્વેએ આ સંકલન નિર્માણ કરવા માટે જે અથાગ પ્રયત્નો કર્યા તે માટે બંનેએ મારી શુભેચ્છા પાઠવું છું.

આ પુસ્તકનો પ્રવાસ લાંબા સમય સુધી સુખથી થાય એવી અપેક્ષા રાખું છું.

ગણેશ દેવી

વડોદરા

પ્રસ્તાવના

દક્ષિણ ગુજરાતનાં આદિવાસી સમાજનાં પરંપરાગત દેવી ઘુસ્માઈમાડીની તળેટી સ્થિત પૂજાસ્થાનકનાં પ્રાંગણમાં પ્રાયોજિત એક સમારંભમાં ડૉ. ગણેશ દેવીને પ્રથમ વાર જોવાનો-સાંભળવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો. તે પહેલાં એમની આદિવાસી ભાષા સંશોધન કેન્દ્ર, વડોદરાના સંસ્થાપક, સંવર્ધક અને સંશોધક તરીકેની સન્માનનીય પ્રતિષ્ઠા મારા ચિત્તમાં હતી. સાચું પૂછો તો સરને મળવાની તીવ્ર ઈચ્છા હતી. કારણ કે આદિવાસી સમાજ મુખ્ય ધારા સાથે ભળવાની પ્રક્રિયામાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે. પરિણામે આદિવાસી સમાજનાં પરંપરાગત ધાર્મિક અને સામાજિક વિધિવિધાનો ધીરે ધીરે લુપ્ત થઈ રહ્યાં છે; તેથી આદિવાસી સમાજ અજ્ઞાણતાં જ પોતાની ઓળખ ગુમાવી રહ્યો છે. આ વાસ્તવિકતાથી ચિંતિત થઈને મેં શરૂ કરેલા સંશોધનકાર્ય માટે મને દિશાનિર્દેશ, પ્રોત્સાહન અને સહકારની જરૂર જણાતી હતી. આ સુયોગ જ હતો કે શ્રી મનોજભાઈ ચૌધરીએ મારી ઔપચારિક મુલાકાત ડૉ. ગણેશ દેવી સાથે માતા ઘુસ્માઈમાડીનાં ચરણોમાં કરાવી હતી. વડોદરા ભાષા સંશોધન કેન્દ્રની બીજી મુલાકાત દરમિયાન ડૉ. ગણેશ દેવીએ મને ચૌધરી ગીતોનાં સંકલન અને ધ્વનિમુદ્રણની તથા ભારતીય સંગીતના ગાયક કલાકાર મંજીરીને સ્વરાંકનની કામગીરીની સોંપણી કરી.

લગભગ એક મહિના પર્યંત રાત્રિનાં સાડા આઠથી સાડા બાર સુધીનાં સમયગાળામાં અમે ચૌધરી ગીતોનાં સંકલન અને ધ્વનિમુદ્રણનું કાર્ય કર્યું હતું. કારણ કે દિવસ દરમિયાન મહિલાઓ ખેતીવાડી, પશુપાલન અને ઘરેલું કામકાજમાં વ્યસ્ત રહેતી હતી. આ પારિવારિક અને પરિચિત મહિલાઓ કોઈ ધંધાદારી ગાયિકાઓ નથી. પરંતુ આગલી પેઢીની મહિલાઓ પોતાની યુવાવસ્થામાં તે સમયે પ્રસંગોપાત્ત ગીતો ગાતી મહિલામંડળીમાં સામેલ હતી. તેથી જ ગીતોનાં લયઢાળ અને બોલ તેઓ યાદ રાખી શક્યાં હતાં. જેમનો નામોલ્લેખ નથી એવી બીજી ઘણી મહિલાઓએ એકાદ પંક્તિ અથવા ગીત આપીને-લખાવીને આ કાર્યમાં સહયોગ આપ્યો છે. પરિણામે આ કાર્ય સફળ થયું છે ; કારણ કે આજે હોળી, દેવપૂજા અથવા વિવાહ

અવસરે ચૌધરી ગીતો ગાવાનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું થઈ ગયું છે. નવી પેઢીની શિક્ષિત મહિલાઓ અને ઊછરતી પેઢીની બાલિકાઓ ચૌધરી ગીતો ગાવા તરફ આકર્ષણ અનુભવતી નથી.

હોળી પ્રાગટ્ય સ્થળ સુધી જતાં જતાં અને હોળી સ્થાનકે થતી દેવપૂજા દરમિયાન સ્ત્રીઓ હોળી‘બાઈ’ નાં ગીતો ગાય છે. ચૌધરી જાતિમાં સગાઈ, લગ્ન અને આણું એ ત્રણ વિવાહ પ્રસંગના આધાર છે. ચૌધરી જાતિનાં ઉપલબ્ધ દેવગીતોમાં અધિકાંશ દેવીમાતાને અનુલક્ષીને ગવાતાં ગીતો છે. પર્વતીય ક્ષેત્રોમાં ચૌધરી, ગામીત અને કોંકણીઓનો વસવાટ એક ગામમાં જુદાં જુદાં ફળિયામાં હોય છે. તેથી કેટલાંક ગીતો એવાં પણ મળે છે જે થોડાક શબ્દફેર તથા ઉચ્ચારણભેદથી ચૌધરી, ગામીત અને કોંકણીઓમાં પણ ગવાતાં હોય. દક્ષિણ ગુજરાતનાં વિવાહ પ્રસંગે ગવાતાં ચૌધરી ગીતો સિવાય કેટલાંક ગુજરાતી છતાં ચૌધરી છાંટવાળાં ગીતો પણ ઉપલબ્ધ થયાં છે; જે બદલાતા કાળપ્રવાહમાં પરિવર્તિત થતાં સમાજને દર્શાવે છે.

ચૌધરી જાતિનાં પ્રાપ્ત ગીતો હોળી અને લગ્નવિધિ દરમિયાન ગવાતાં ગીતો છે. ચૌધરી જાતિ મૂલતઃ પારંપરિક ધાર્મિક પૂજાવિધાન પરત્વે પ્રબળ આસ્થા ધરાવતી જાતિ છે. ચૌધરી જાતિની પરંપરાગત ‘હરખી’ (સામૂહિક દેવપૂજા-ગામઉજૂમણી, નાંદુરવા, ગામદેવતા, વાઘબારશ, કાળીચૌદશ..) અને વ્યક્તિગત દેવપૂજામાં સ્ત્રીઓનો પ્રવેશ વર્જિત છે. પરિણામે આ દેવપૂજાનાં ગીત-ભગત બોલ સિવાય-ઉપલબ્ધ નથી. અલબત્ત, દેવલીમાડી સ્થાનકની ‘હરખી’ તથા હોળી તથા લગ્નઆદિની દેવપૂજામાં સ્ત્રીઓ સહભાગી થાય છે. પરિણામે હોળી અને વિવાહ અવસરનાં ચૌધરી ગીતો ઉપલબ્ધ છે. આ સંગ્રહમાં જે ગીતો છે તે દસ્તાવેજીકરણની દૃષ્ટિએ અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. કારણ કે આમાંથી કેટલાંક ચૌધરી ગીતો લગભગ લુપ્ત થઈ જવાને આરે છે.

ભાષા રીસર્ચ સેન્ટર, વડોદરાના ઉત્સાહી સોનલબેન તથા વિપુલભાઈની આ ક્ષણે હું આભારી છું. આ પુસ્તક અભ્યાસુ અને લોકસાહિત્યના જિજ્ઞાસુઓ તથા

સંગીતરસિકોને અત્યંત ઉપયોગી નીવડશે. આ ગીતોનું સ્વરાંકન સંગીતજ્ઞાતા મંજરીબેને કર્યું છે, જે સોનામાં સુગંધનું ઉમેરણ છે. જો કે પુસ્તક પ્રકાશન પૂર્વે સમસ્ત ચૌધરી સમાજ ફેડરેશનના સહયોગથી ચૌધરી ગીતોની સી.ડી. તૈયાર થઈ અને ખૂબ લોકચાહના પામી એ આનંદની ઘટના. આ પુસ્તક પણ સરાહના પામે એવી આશા સાથે વિરમુ છું.

જયશ્રી જે. ચૌધરી

બી-૩૯, ધનલક્ષ્મી ગૃહસંકુલ,

દીવી રોડ, અંકલેશ્વર-૩૯૩૦૦૧

મો : ૯૪૨૮૪૪૨૭૭૩

ઈ-મેલ : chaudharijayshree79@yahoo.com

chaudharijayshree79@gmail.com

વેબસાઈટ : www.jayshreechaudhari.com

www.jitendrachaudhari.com

સૂચના

સમૂહભાવનાને અભિવ્યક્ત કરતું સંગીત એટલે ભારતીય આદિમ સંગીત. આદિમ સંગીતમાં જે સામાજિક-ધાર્મિક અવસરે ગીતો ગવાય છે તેમાં પ્રસંગાનુરૂપ હોળી, દેવીમાતા, માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન, મામા-મામી, ભાભી, બનેલી, સાળી, “હેજી” (વર કે વધૂની બહેન) “હેજો” (વર કે વધૂનો ભાઈ) વગેરેના સંદર્ભનો બહુધા ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. ગીતની પ્રત્યેક પંક્તિમાં તેમનો નામોલ્લેખ કરવામાં આવે છે. લગભગ પ્રત્યેક પંક્તિ પ્રથમ ચરણ અનુસાર આવર્તિત થયા કરે છે.

આ પુસ્તકમાં એ આદિમ ગીતોની પરંપરાગત પદ્ધતિ અનુસાર ત્રણ-ચાર નામોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

પુસ્તકાકારે પ્રગટ થતાં આ ગીતો ધ્વનિમુદ્રિત પણ કરવામાં આવ્યાં છે; જે અતિ લોકપ્રિય થયા છે. ‘દક્ષિણ ગુજરાત સમસ્ત ચૌધરી સમાજ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ ફેડરેશન, માંડવી, જિ. સુરતે’ તે માટે અનુદાન આપ્યું હતું. સંયુક્ત સચિવ પ્રભુદાસભાઈ બી. ચૌધરી તથા જિતેન્દ્ર બી. ચૌધરીએ તે માટે સહયોગ આપ્યો હતો. તે માટે પદ્મશ્રી ડૉ. ગણેશ દેવીએ પ્રેરણા આપી હતી. આ ગીતો સી.ડી. દ્વારા આપ સોંભળી શકશો. ચૌધરી સમાજનાં ગીતોની સી.ડી. પ્રાપ્ત કરવા માટે સંપર્કસૂત્ર છે : (૯૪૦૮૭૬૨૧૧૨, ૯૯૨૫૭૦૯૯૩૯, ૯૪૨૮૪૪૨૭૭૩) આ ઉપરાંત હિન્દી ભાષામાં ભારતીય આદિમ સંગીત, ચૌધરી સમાજ કે ગીત ઈ-બુક ટૂંકસમયમાં જ ઓનલાઈન ઉપલબ્ધ થશે.

સ્વરલેખન ચિહ્ન પરિચય

શુદ્ધ સ્વરની નીચે કોઈ ચિહ્ન નથી : સા પ

કોમળ સ્વર, સ્વરની નીચે (-) આડી લીટી દ્વારા દર્શાવ્યું છે : રે ગ ઘ ની
તીવ્ર સ્વરને માટે ઊભી રેખા ઉપર આપવામાં આવેલ છે.

મધ્ય સપ્તકની નીચે કોઈ નિશાન નથી : ગ મ પ

તાર સપ્તકના સ્વરને માટે ઉપર ' આવું બિંદુ છે : સાં રૈ ગં

ચંદ્ર (અર્ધચંદ્રાકારચિહ્ન) ની અંદર આવતાં બધાં સ્વર એક માત્રામાં ગાવા
જોઈએ : સારેગ, સારેગમ

જે સ્વરની આગળ - આવી રેખા હશે તે સ્વર એક માત્રા આગળ વધશે :
સા -

ગીતના જે શબ્દની આગળ ડ અવગ્રહ હોય એ શબ્દના અંતિમ સ્વર (અ, આ
વગેરે) વધારવા જોઈએ : મા તા ડ

જે બે સ્વરોના અંતર્ગત મીડ હોય તો તેમને ચંદ્ર (અર્ધચંદ્રાકારચિહ્ન) થી
જોડવામાં આવે છે : પૈ

...એક ચરણની સ્વરલિપિ અનુસાર અન્ય પંક્તિઓ પણ ગાઈ શકાશે તે નોંધ
પણ કરવામાં આવી છે.

૧.

ચૌધરી સમાજ અને ચૌધરી સમાજનાં હોળી ગીત

થડે થડે પૂંજા પડે યે દેવાણ; થડે થડે પૂંજા પડે,
પાને પાને દીવા બલે યે દેવાણ; પાને પાને દીવા બલે,
ડાલે ડાલે દેવાણ રમે યે દેવાણ; ડાલે ડાલે દેવાણ રમે.

અર્થાત્ વૃક્ષનાં થડે થડે ‘પૂંજા’-અક્ષતની ઢગલીઓ-પડી રહી છે. વૃક્ષનાં પાંદડે પાંદડે દીપ પ્રજ્વળી રહ્યાં છે. વૃક્ષની ડાળીએ ડાળીએ દેવીનો સાક્ષાત્કાર થઈ રહ્યો છે ! ચૌધરીઓનાં દેવગીતની આ પંક્તિઓ છે. ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓમાં ચૌધરી, ધોડિયા, ગામીત, કોંકણી, દુબળા, ભીલ, નાયકા, રાઠવા, ધાનકા, વારલી, પટેલિયા, કોટવાળિયા વગેરેની વસ્તી વિશેષ માત્રામાં જોવા મળે છે. સુરત જિલ્લા અને નવનિર્મિત તાપી જિલ્લામાં ચૌધરી, ગામીત, ધોડિયા, ભીલ, દુબળા, કોટવાળિયા વગેરે આદિવાસી જાતિઓનો સમાવેશ થાય છે. પોતાની વિશિષ્ટ લોકબોલી ધરાવતાં જાતિજૂથોમાં ચૌધરી, ગામીત, ધોડિયા, કોંકણી, વારલી, રાઠવી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ આ તમામ જાતિજૂથોની બોલી લિપિબદ્ધ ન હોવાથી તેમનું સાહિત્ય ઘણે ભાગે મૌખિક પરંપરા દ્વારા જ જળવાયું છે. પરંતુ હવે લોકવિદ્યા પરત્વેની જાગૃતિને પગલે તેને ગુજરાતી અથવા અન્ય ભાષાની લિપિમાં

સંગ્રહિત કરવાનાં એકાધિક પ્રયાસ થઈ રહ્યાં છે. ચૌધરી સમાજની ‘ચૌધરી’ લોકબોલી છે. ચૌધરી લોકવિદ્યામાં લોકવાર્તાઓ, લોકગીતો, ઊખાણાં તથા કહેવતો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

થડે થડે પૂંજા પડે

માત્રા : ૬

સાગુ ગ - રે સાસા ગુરે ેસા સિ નિ સા -રે ગ
થડ ડે ડ થ ડેપૂં જાડ પ ડે યે દે ડવ ણ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

ચૌધરી સમાજનાં હોળી ગીત

હોળીનો તહેવાર શ્રાદ્ધ, દિવાસો, વાઘબારશ, દિવાળી, દેવદિવાળી પછીનો ચૌધરી જાતિનો મુખ્ય તહેવાર છે. હોળીનાં દિવસે ઉલ્લાસનું વાતાવરણ જોવા મળે છે. હોળી સ્થાપનમાં શીમળાની ડાળખી અનિવાર્યપણે મૂકવામાં આવે છે. પૂર્વસમયમાં હોળીના મુખ્ય સ્તંભ તરીકે ખજૂરીનાં થડને મૂકવામાં આવતું હતું. ઝાડની આસપાસ સાફસૂફી કરીને આ સ્થાનક તૈયાર કરવામાં આવે છે. પ્રતિવર્ષ આ સ્થાનકે જ પૂજા થતી હોય છે. હોળીનાં દિવસે મધ્યાહ્ન પછી તૈયારીનો આરંભ કરી દેવામાં આવે છે. હોળીપ્રજ્વલન સ્થળે બહુધા કોઈ વૃક્ષના થડની નજીક જળછંટકાવ કરી છાણ વડે લીપીને દેવીદેવતાઓનાં પ્રતીકરૂપ પથ્થરોની ગોઠવણી કરવામાં આવે છે. આંબાના તોરણ વડે શણગાર થાય છે. લાલ અને સફેદ ધજા ચઢાવવામાં આવે છે. પુષ્પ અર્પિત કરી કંકુથી તિલક કરવામાં આવે છે. દીવા પ્રગટાવવામાં આવે છે. નાળિયેર વધેરવામાં આવે છે. ચોખાની પૂંજ-ઢગલી-પાડી પરંપરાગત દેવોનું આહ્વાન કરવામાં આવે છે. આ પૂજનસામગ્રીમાં ચોખા, દીવેટ, ખજૂર, નાળિયેર, હારડાં, ચણા, કોપરાં, કાચીકેરી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આ ઉપરાંત, કાળાં મરઘાંને આ દેવ સ્થાનકે ભેટાવવામાં આવે છે, તેનું શેકેલું કાળજું પૂજાસ્થાનકે અને ‘કૂકૂડ’ હોળીને ચઢાવવામાં આવે છે. તેથી ‘નાની હોળી’ ને ‘કૂકૂડ’ હોળી કહેવામાં આવે છે. મહુડાંનાં દારૂની ‘છાક’-અર્ધ-પાડવામાં આવે છે. પરંપરાગત પૂજાવિધાનમાં મરઘાંનો ભોગ ધરાવી તેનું શેકેલું કાળજું દેવસ્થાનકે ધરવામાં આવે છે. મહુડાંનાં દારૂની ‘છાક’-અર્ધ-અનિવાર્યપણે પાડવામાં આવે છે. પરંપરાગત રીતિએ ભગત ચોખાની પૂંજ-ઢગલીઓ-મૂકીને પૂજન-અર્ચન કરે છે. સામૂહિક સુખાકારી માટે નિવેદન કરે છે : “હે બાર મહિનાની હોળી ! તને ચોથાઈ આપી, મોટાઈ આપી. તને વેશવાળી કરી, રંગવાળી કરી. ચોથાઈ આપી, મોટાઈ આપી. છૈયાં છોકરાંમાં, ઢોરઢાંખરમાં ખેતરખળાંમાં, ઘરબારમાં સુખી રાખજે હોળીમાતા !’ દેવપૂજક-ભગત હોળીનાં દિવસે હોળીમાતાની પૂજા કરતાં આ ‘બોલ’-વચન-ઉચ્ચારે છે. આ પૂજામાં સમાજ, ગામ, કુટુંબ, ખેતીવાડી, ઢોરઢાંખરની સુખાકારી માટે પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે. તમામ ગ્રામજનો આ પૂજામાં સંમીલિત થાય છે,

બધાં ઉભડક બેસે છે. તમામને હથેળીમાં ચોખા આપવામાં આવે છે. ભગતની સૂચના અનુસાર બધાં ઊભા થઈ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓને ચોખા વડે વધાવીને, ‘હાથે પગે સુખી રાખજે હોળીમાતા’ બોલીને પગે લાગે છે. એ પછી નાળિયેર વધેરી તેનો પ્રસાદ વહેંચવામાં આવે છે. પરંપરાગત વાદ્યો દેવડોવળી અને તાંસાનાં વાદન સાથે પૂજાવિધિ સંપન્ન કરાય છે.

આમ, હોળી સ્થાનકે ગ્રામજનો ઉમંગભેર આવી પહોંચે છે. ખોળામાં હોળીનાં પૂજન માટે હારડાં, ચણા, ધાણી, ખજૂર, કોપરાં અને નાળિયેર લઈને સ્ત્રીઓ ગીતો ગાતાં ગાતાં આવે છે. બાળકોનાં ગળામાં હારડાં પહેરાવવામાં આવે છે. આ હાર હોળીની પ્રદક્ષિણા પછી હોળીમાં પધરાવી દેવામાં આવે છે, જેથી બાળકનાં માથે ભમતી નકારાત્મક છાયાઓ હારડાંનાં માધ્યમ દ્વારા હોળીમાં બળી જાય. ઘરનો ક્યારો પણ વાળીઝૂડી હોળીમાં નાંખી દેવામાં આવે છે. એમ કરવાથી ઘરમાંથી રોગદોષ અને ચાંચડનો ઉપદ્રવ મટી જાય છે, એમ માનવામાં આવે છે.

બે હોળી પ્રગટાવવામાં આવે છે. સર્વપ્રથમ નાની હોળી ‘કૂકૂડ હોલી’ પ્રગટાવવામાં આવે છે, એ પછી મોટી હોળી પ્રગટાવવામાં આવે છે. આ હોળીને પ્રગટાવવાનો અધિકાર ગામપટેલ તથા એના વંશજ અથવા કોઈ એક પરિવારના વંશજને જ હોય છે. બધાં જ હોળીની પ્રદક્ષિણા કરતાં કરતાં ‘વાહ રે હોલી હોલા’ બોલે છે. નાળિયેર પણ હોળીમાં પધરાવવામાં આવે છે, ઘણીવાર એને કાઢીને પછી ઘરે લઈ જવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓ હોળીમાંથી સળગતાં છાણાંને લઈને તેનો ચાંદલો બાળકોનાં કપાળે કરે છે, તેને ઘરે લઈ જાય છે. હોળીસ્થાનક સુધી નહીં આવી શકતાં વૃદ્ધજનો હોળીનો પ્રકાશ જોઈ ‘હોલીબાય, હાથે પગે સુખી રાખજે.’ બોલી હોળીનાં આશીર્વાદ માંગે છે.

હોળીનાં દિવસે ઉપવાસ કરવામાં આવે છે, આ દિવસે બાફેલા બટાકાં અને શકકરીયાંનો ‘ફરાળ’ તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. સાંજે ‘માછલી’ કે ‘મરઘું’ અથવા ‘મટન’ આદિ ‘નોંનવેજ’, તથા ‘ઢેકળાં’-ચોખાનાં બાફેલાં રોટલાં-વગેરેનું ‘વિશિષ્ટ ચૌધરી ભોજન’ રાંધવામાં આવે છે. શાકાહારીઓ ‘ઢેકળાં’ સાથે

‘નાંનવેજ’ને સ્થાને વઘારેલી તૂવેરની દાળ બનાવે છે.

પૂર્વસમયમાં હોળી ઉત્સવની ઉજવણી સતત છ દિવસ સુધી ચાલતી હતી. હોળી નાં તહેવારની ઉજવણી નિમિત્તે પાંચમ સુધી ખેતીકામ પણ બંધ રહેતું હતું. હોળીના દિવસ પછી એકમથી પાંચમ સુધી ઘેરિયાઓ ‘ઘેર’ રમતાં હોય છે. ચૌધરીઓનાં ‘ઘેર’માં ભગત, ડોહીહોલો, ઘોડીવાળો અને બીજાં પુરુષો હોય છે. આ ઘેરિયાઓનો વિશિષ્ટ પહેરવેશ હોય છે. સર્કસમાં ‘જોકર’ની ભૂમિકા હોય છે તે પ્રકારની ‘ડોહીહોલા’ની ભૂમિકા હોય છે. તેનો પહેરવેશ વિચિત્ર હોય છે. ‘ડોહી હોલો’ ખમીસ ઉપર સાડીનાં પટ્ટાથી ચોકડી પાડી પાછળ ગાંઠ મારે છે, ઘોતી અથવા પેન્ટ પહેરે છે. માથે ફાટેલીતૂટેલી સાદડીની ટોપી પહેરે છે. મેશ લગાડી ચહેરો કાળો કરી દે છે. આ ડોહીહોલા પાસે તીરકામઠું હોય છે. ‘ઘેર’ દરમિયાન કોઈ પણ ઘરનાં વાડામાંથી તેને ફળ પાડવાની છૂટ હોય છે. તે કોઈ પણ ફળ તોડી લે તો કોઈ તેને વઢતું નથી. આ ડોહીહોલો ‘ઘેર’ રમતાં રમતાં અચાનક છોકરાંઓ નજીક દોડી જઈને તેમને ચક્તિ કરીને ગમ્મત કરાવે છે. ‘ઘોડીવાળો’ લાકડીઓની મદદ વડે ઘોડાનાં કાન, વળાંકવાળી લાકડીથી ઘોડાનાં મોઢાંનો આભાસ રચી ઉપર ચીથરા-કપડું કે સાડી વીટી દે છે. આ ઘોડીને એક દોરી બાંધી એ દોરી સંતુલન બનાવી રાખવા માટે ખભે ભેરવવામાં આવે છે. આ ઘોડીની પૂંછડીએ-લાકડીને છેડે-એક ખજૂરીનું ઝાડું બાંધવામાં આવે છે. આ ઘોડીની લાકડીને બે પગ વચ્ચે મૂકી ‘ઘોડીવાળો’ કૂદકા મારતો બધાંનું મનોરંજન કરે છે. તે ખિસ્સામાં ગુલાલ રાખે છે, બાળકો પર તેનો છંટકાવ કરી આનંદ આપે છે. ‘ઘોડીવાળો’ મેશ ચોપડી ચહેરો કાળો કરે છે. આ ઉપરાંત તોફાની છોકરાઓ ઘોડીની પૂંછડી ખેંચી ન નાંખે તે માટે ઝાડુની આસપાસ બાવળનાં કાંટાઓનું સુરક્ષાકવચ લગાડવામાં આવે છે. આ ઘેરિયાઓ સાથે એક-બે ભગત અનિવાર્યપણે હોય છે. આ ભગતનાં હાથમાં ‘દેવની લાકડી’-ઘુઘરિયાળી લાકડી-હોય છે, જેના તાલબદ્ધ ઠપકારથી નર્તનમાં એકરાગિતા આવે છે. એવું માનવામાં આવે છે કે ‘ઘેર’ રમાતી હોય તે દરમિયાન કોઈ દેખાવડાં ઘેરિયાને જો કોઈ ડાકણ મૂઠ મારે તો તે મૂઠ ઉતારવા માટે ભગતનું હોવું અત્યંત જરૂરી હોય છે. દરેક ઘેરિયાઓના કમરે બળદનાં ગળે બાંધવામાં આવતાં મોટા ઘૂઘરાઓ બાંધેલાં હોય છે, દરેકનાં એક હાથમાં મોરપિચ્છની

‘પીછી’ અને એક હાથમાં રૂમાલ હોય છે. ઘૂઘરાં, ‘દેવની લાકડી’ નો ઠપકાર, પગનાં તાલબદ્ધ ઠપકારથી એક સંગીતમય વાતાવરણ રચાય છે, તમામ ઘેરિયાઓ ‘પીછી’ અને રૂમાલ ફરકાવતાં નિયમિત અને અનિયમિત એવાં વર્તુળાકારે અથવા અન્ય આકારોમાં નર્તન કરીને કે ઠેકડાં મારીને ‘ઘેર’ રમે છે. ઘેરિયાઓ સિવાય બીજાં પાંચ-સાત માણસો પણ ‘ઘેર’ સાથે હોય છે. આ વધારાનાં પુરુષોમાંથી એકાદ-બે જણનાં ખભે ચાદરના ચાર છેડાં બાંધી બનાવેલી ઝોળી હોય છે. આ ઝોળીમાં અનાજ ઉઘરાવવામાં આવે છે, રોકડ રકમ પણ લેવામાં આવે છે. અનાજથી આ ઝોળી ભરાઈ જાય તો તેની ગાંસડી બાંધી દેવામાં આવે છે. અનાજ પોતાનાં ગામ આવી સાંજે એક ઘરમાં ભેગું કરવામાં આવે છે. આ રીતે પાંચ દિવસ સુધી નજીકનાં ગામડાંઓમાં ફરી ‘ઘેર’ ઉઘરાવી ઘેરિયાઓ પાંચમને દિવસે ભેગાં થઈ જમણવાર કરે છે, વધેલી રકમમાંથી ગામની ભજનમંડળી માટે અથવા સામૂહિક ધોરણે કંઈ ખરીદવું હોય તો તે લાવવામાં આવે છે અથવા ઘેરૈયાઓમાં પૈસા અને અનાજ સમભાગે વહેંચી લેવામાં આવે છે.

હોળીનાં આગમન સમયે સમગ્ર વાતાવરણ ઉલ્લાસમય બની જાય છે. કેસુડાંના કેસરી ફૂલો અને શીમળાંનાં લાલ ફૂલોથી વનપ્રદેશ, પાદર અને ખેતરશેઢાં પણ સુશોભિત થઈ જાય છે.

~ હોલીબાય આવી રીયાલો ~

હોલીબાય આવી રીયાલો, હોલીબાય આવી રીયાલો
હોલીબાય આવી રીયાલો, હોલીબાય આવી રીયાલો
પૂસે પટનાય ખરે, પૂસે પટનાય ખર
પૂસે પટનાય ખરે, પૂસે પટનાય ખર
હોલીબાય આવી રીયાલો, હોલીબાય આવી રીયાલો
પટનાય ખોડી ખૂગીરાલી, તી પટનાય ખરે તી પટનાય ખર
હોલીબાય આવી રીયાલો, હોલીબાય આવી રીયાલો
પટનાય આંગણ ખૂગીરાલ, તી પટનાય ખરે, તી પટનાય ખર
હોલીબાય આવી રીયાલો, હોલીબાય આવી રીયાલો

ભાવાર્થ : ગામદેવતાનાં સ્થાન નજીક અથવા કોઈ નિશ્ચિત સ્થાન પર હોળી પ્રાગટ્યની પૂર્વતૈયારી કરવામાં આવે છે. આ સ્થાન ઘણેભાગે ગામથી થોડે દૂર હોય છે. પુરુષો ગામમાંથી લાકડાં આદિ એકઠાં કરી મધ્યસ્તંભ તરીકે ખજૂરીનું થડ અને શીમળાની ડાળી વડે મોટી હોળીની રચના કરે છે. ચૌધરી જાતિમાં કદ અને ઘેરાવમાં નાની હોળી ‘કૂકૂડહોલી’ની-જેને મરઘાંનાં શેકેલાં કલેજાંનો ભોગ ધરવામાં આવે છે-પણ રચના કરવામાં આવે છે. સાયંકાળ પછી સ્ત્રીઓ ઘરથી નીકળીને હોળી પ્રાગટ્ય સ્થળે પહોંચે છે. ચાલતાં ચાલતાં અને હોળી સ્થળે ભગતની દોરવણી પ્રમાણે કરાતાં પારંપરિક સામૂહિક પૂજન દરમિયાન સ્ત્રીઓ

ગીત ગાય છે. દેવડોવળી તથા તાંશાઓના વાદન સહિત હોળી પૂજા થાય છે. આનંદ અને ઉલ્લાસથી સભર સ્ત્રી-પુરુષો પરંપરાગત નૃત્ય પણ કરતાં હોય છે. પૂર્વસમયથી આજપર્યંત ચૌધરી સમાજમાં ગામપટેલ અને પંચનું મહત્વ હયાત છે. આ ગીતમાં હોળીના અમૂર્ત રૂપને મૂર્ત રૂપ આપવામાં આવ્યું છે. હોળીનું પ્રાગદ્ય પટેલ-મુખી-અને તેના વંશજ અથવા પરંપરાથી જે પરિવાર કરતાં હોય તેના વંશજ જ કરતાં હોય છે. હોળીબહેન ગામમાં પધાર્યા છે. તે ગામના મુખીનું ઠેકાણું પૂછે છે. સ્ત્રીઓ કહે છે : આ ગામમાં પટેલનું ઘર એક વિશિષ્ટ ઓળખ ધરાવે છે. હોળી ‘બાય’, તમે પટેલ-મુખી-નું ઘર શોધો છો ને ? જુઓ જેના આંગણે ઘુઘરિયાળી ઘોડી છે, એ પટેલનું ઘર છે. તમારે બીજી ઓળખ જોઈએ છે ? તો સાંભળો-જેમનું આંગણું પણ ઘુઘરિયાળું છે તે પટેલનું ઘર છે. અહીં રૂપકનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. પટેલની સ્ત્રીએ પગમાં ઝાંઝર પહેર્યાં છે એટલે આંગણું પણ ઘુઘરિયાળું છે !

મુક્ત છંદ

સાધ ધસા સારે ગગ ગ - સારે રેસા નિનિ સારે ગ -
હોલી બાય આવી રિયા લો ડ, પૂસે ડપ ટના ડયખ રે ડ

સારે સાનિ નિસા સા - -
પૂસે ડપ ટના ડયખ ડ ર

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ હાંબરો ડોન્ખાયો ~

હાંબરો ડોન્ખાયોયે હોલીબાય, હાંબરો ડોન્ખાયો,
રોને રમાડ રોને રમાડ, રમાડ્યે રમાડ્યે હોલીબાય, રોને રમાડ
ખાખરો ડોન્ખાયોયે હોલીબાય, ખાખરો ડોન્ખાયો,
રોને રમાડ રોને રમાડ, રમાડ્યે રમાડ્યે હોલીબાય, રોને રમાડ
આંબો મોરવાયોયે હોલીબાય, આંબો મોરવાયો,
રોને રમાડ રોને રમાડ, રમાડ્યે રમાડ્યે હોલીબાય, રોને રમાડ

ભાવાર્થ : હોળીના આગમનને આવકારવા પ્રકૃતિ પણ ખીલી ઊઠે છે. પ્રકૃતિના પુષ્પિત રૂપને જોઈને નારીવૃંદ આનંદિત થઈ ગયું છે. અહીં ‘રમાડ’ શબ્દના એકાધિક આવર્તન ગીતને કર્ણપ્રિય બનાવે છે. સ્ત્રીઓ ગાય છે : હોળીબહેન, આપના આગમન સાથે જ પલાશવૃક્ષ, શાલ્મલીવૃક્ષ તથા આમ્રવૃક્ષ ખીલી ઊઠ્યા છે. પ્રકૃતિના આ પરિવર્તનથી પ્રભાવિત થઈને આ ઋતુમાં આકાશમાં હારબંધ ઊડતા ‘રોને’-એક પક્ષી-ને જાણે હું રમાડી રહી છું.

मुक्तछंद

सासाग रेगसा सारेनि सासारे ग -ग रेगरे सान्निसा सा -
हांबरो डोऽन्खा योऽये होलीबा ऽऽऽ ऽय रोऽने रेमाऽ ड ऽ
सारेग रेगसा सारेग रेगसा सासारे ग-ग रेगरे सान्निसा सा -
रमाऽ डऽये रमाऽ डऽये होलीबा ऽऽय रोऽने रमाऽ ड ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ તીરકામઠ નેરા ફયા ~

તીરકામઠ નેરા ફયા, નેરા ફયા મોરે ફદણે જા, મોરે ફદણે જા
આજણે મોરે કાંરા હોતે, કાંરા હોતે, મીરયાહાય વાયડેમાં મીરયાહાય
વાયડેમાં

મીરયા સૂટ કા વેગણે સૂટ નાંખ ખોલામાં, નાંખ ખોલામાં
તીરકામઠ નેરા ફયા, નેરા ફયા મોરે ફદણે જા, મોરે ફદણે જા
આજણે મોરે કાંરા હોતે, કાંરા હોતે, તૂવરાહાય વાયડેમાં તૂવરાહાય
વાયડેમાં

તૂવરે સૂટ કા ચમલે સૂટ નાંખ ખોલામાં, નાંખ ખોલામાં
તીરકામઠ નેરા ફયા, નેરા ફયા મોરે ફદણે જા, મોરે ફદણે જા
આજણે મોરે કાંરા હોતે, કાંરા હોતે, કેલહાય વાયડેમાં કેલહાય
વાયડેમાં

કેલે સૂટ કા જામણે સૂટ નાંખ ખોલામાં, નાંખ ખોલામાં
તીરકામઠ નેરા ફયા, નેરા ફયા મોરે ફદણે જા, મોરે ફદણે જા

ભાવાર્થ : ચૌધરી સ્ત્રીઓએ પોતાના મનોભાવ અભિવ્યક્ત કરવા માટે મોર પર પસંદગી ઉતારી છે. અહીં ‘નાંખું ખોળામાં’નાં બે આવર્તન સ્ત્રીની અસમંસજને સુપેરે વ્યક્ત કરે છે. મોરને સુંદરતા, આનંદ, ઉલ્લાસ અને નિર્દોષતાનું પ્રતીક માનવામાં આવે છે. મોર અહીં પ્રિયતમના ભાવપ્રતીક રૂપમાં આલેખિત છે.

સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : ભાઈ, ધનુષબાણ લઈ લો, જાઓ મોરના ઝુંડને શોધો. ભાઈ, આપ આવી ગયા ? આપે મોરનાં ઝુંડને જોયા ? અમને જલ્દીથી કહો, આજે આપે મોરના ઝુંડને ક્યાં જોયા ? શું કહ્યું ? મર્યાની વાડીમાં. મોરના ઝુંડને મર્યાની વાડીમાં જોઈને (અમારા પ્રિયતમને મળીને) અમે સૂધબૂધ ખોઈ બેઠા, અમારી હાલત તો જુઓ. અસમંજસભરી પરિસ્થિતિમાં એમ પ્રશ્ન થાય છે કે મર્યાં તોડું કે વેગણ તોડું ? નાંખું ખોળામાં, નાંખું ખોળામાં. શું કહ્યું ? તૂવેરની વાડીમાં મોરના ઝુંડને જોયા તમે ? ઉલ્લાસિત સ્ત્રી (મનમોર ને મળીને) મુંઝવણભરી સ્થિતિમાં પુનઃ મુકાઈને પૂછે છે : તૂવેર તોડું કે ચોળાફળી તોડું ? નાંખું ખોળામાં, નાંખું ખોળામાં. ભાઈ, તમે કેળાની વાડીમાં મોરના ઝુંડને જોયા? કેળાની વાડીમાં (મારા પ્રિયતમ) ને જોઈને ખબર નહીં મને શું થઈ ગયું છે ! ફરી એ જ હાલત થઈ ગઈ છે. કેળા તોડું કે જાંબુ તોડું ? નાંખું ખોળામાં, નાંખું ખોળામાં. અહીં પોતાની દુર્વિધાભરી સ્થિતિને કુશળતાપૂર્વક નિરૂપિત કરવામાં આવી છે.

માત્રા : ૩

પપ સાસા ગ રેગ સાસા રેગ રેગ સાસા રેગ
તીર કામ ઠ નેડ રાફા યાડ નેડ રાફા યાડ

સારે ગુરે નિનિ સા - નિ સારે ગુરે નિનિ સા - -
મોરે ડફા દળે જા ડ ડ મોરે ડફા દળે જા ડ ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

૨.

ચૌધરી સમાજની લગ્નપરંપરા અને ચાંદલાવિધિનાં ગીત

★

ચૌધરીઓની લગ્નવ્યવસ્થામાં આદ્યપર્યંત વડીલો અને જ્ઞાતિનાં અગ્રણીઓનું વર્ચસ્વ રહ્યું છે. માતા-પિતા, વડીલો અને છોકરા-છોકરીની સંમતિથી જ લગ્ન થાય છે. લગ્ન પુખ્ત ઉંમરે જ કરવામાં આવે છે. પાત્ર પસંદગીના સમાન અધિકાર હોય છે. આર્થિક અને સામાજિક ક્ષેત્રે સ્ત્રીઓની સહભાગિતા હોય છે. પરંતુ પરંપરાગત રીતે ધાર્મિક અને જ્ઞાતિપંચમાં સ્ત્રીઓની સહભાગિતા હોતી નથી. લગ્ન ગોઠવણમાં ‘માઝી’ની ભૂમિકા મહત્વની ગણાય છે. આ ‘માઝી’ શબ્દ ‘મધ્યસ્થી’ સૂચક છે. ચૌધરી જાતિમાં વરને ‘નાડો’ અને વધૂને ‘નાડી’ કહેવામાં આવે છે.

ચૌધરી જાતિની ત્રણ મુખ્ય પેટાજાતિઓ છે : ‘નાની ચૌધરી’, ‘મોટી ચૌધરી’ અને ‘વલૂવડા ચૌધરી’. ‘નાની ચૌધરી’, એ ‘ચોખ્ખી ચૌધરી’ કે ‘નલધરી ચૌધરી’ તરીકે પણ ઓળખાય છે. આ ‘નાની ચૌધરી’ નામની ચૌધરી પેટાજાતિ પોતાને સૌથી ‘ઊંચા ચૌધરી’ ગણાવે છે. તેઓ ‘મોટી ચૌધરી’ સાથે ‘રોટી વ્યવહાર’ કરે છે, પરંતુ ‘બેટી વ્યવહાર’ કરતાં નથી. ‘મોટી ચૌધરી’ એ જ રીતે ‘વલૂવડા ચૌધરી’ સાથે ‘રોટી વ્યવહાર’ કરે છે, પરંતુ ‘બેટી વ્યવહાર’ કરતાં નથી. ‘નાની ચૌધરી’ એ જ રીતે ‘વલૂવડા ચૌધરી’ સાથે ‘રોટી વ્યવહાર’ અને ‘બેટી વ્યવહાર’ કરતાં નથી. આજે સમાજમાં પરિવર્તન આવ્યું છે. સમાનતાની ભાવના જોવા મળે છે. પરંતુ આદ્યપર્યંત વડીલો ‘બેટી વ્યવહાર’ બાબતે પરંપરાને જ અનુસરવાનું પસંદ કરે છે.

ચૌધરીઓમાં મામાફોઈના સંતાનો સાથે લોહીનો સંબંધ માનવામાં આવે છે.

પરિણામે મામા-ફેઈનાં સંતોનો પરસ્પર લગ્ન કરતાં નથી. સાત પેઢી સુધી લોહીનો સંબંધ હોય તો પણ લગ્ન થતાં નથી. ચુસ્તપણે તેનું પાલન કરવામાં આવે છે, પૂછપરછ દ્વારા જાણકારી મેળવવામાં આવે છે. ‘માઝી’ સહિત કોઈ એક નિશ્ચિત દિવસે લગ્નોત્સુક છોકરો અને બીજાં પુરુષો મળીને પાંચ જણ કન્યાના ઘરે ‘જોવા’ માટે આવે છે. વિવાહોત્સુક છોકરા અને છોકરીની પસંદગીને યૌધરીઓમાં પૂર્ણ માન આપવામાં આવે છે. છોકરા છોકરીની મંજૂરી પછી ચાંદલાની તારીખ નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે. ચાંદલાના દિવસે જ લગ્નની તારીખ પણ નિશ્ચિત કરી દેવામાં આવે છે. ચાંદલો પછી થોડા દિવસો બાદ ‘રૂપિયા નાંખવા’-દહેજ-માટે વરપક્ષ તરફથી બે પુરુષો કન્યાના ઘરે આવે છે.

યૌધરીઓમાં આદ્યપર્યંત કન્યા દ્વારા વંશ ચલાવવાની પ્રથા છે. પરિણામે યૌધરીઓમાં બે પ્રકારની લગ્નપદ્ધતિઓ અસ્તિત્વમાં છે : (૧)કન્યાદાન : વરપક્ષ તરફથી નજીવી રકમ ‘દહેજ’ રીત પૂરતી લઈ કન્યાનું દાન કરવામાં આવે છે. (૨) ખંધાડિયા પ્રથા-ઘરજમાઈ : આ લગ્નપ્રકારમાં જેનું આર્થિક સ્તર નીચું હોય તેવા છોકરાને છોકરી લગ્ન કરીને પોતાના પિતાને ત્યાં લાવે છે. આમ, કન્યાપક્ષ સદ્ગર હોય અને ખેતીકામમાં પુરુષની જરૂર હોય ત્યારે ઘણે ભાગે ઘરજમાઈ લાવવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત પુનર્લગ્નની પુરુષ અને સ્ત્રી બંનેને છૂટ હોય છે. જ્ઞાતિપંચ આદ્યપર્યંત અસ્તિત્વ ધરાવે છે. નાની-મોટી સામાજિક સમસ્યાઓ અને આર્થિક વિવાદને જ્ઞાતિપંચની ઉપસ્થિતિમાં ઉકેલી શકાય છે.

ચૌધરી સમાજનાં ‘ચાંદલા’ વિધિનાં ગીત

ચૌધરીઓમાં ચોથ, નોમ, તેરસ, ચૌદસ અને અમાસ તિથિ સિવાય અને બુધવાર સિવાયનો દિવસ ચાંદલાવિધિ માટે કુટુંબીજનો તથા ગ્રામઅગ્રણીઓ દ્વારા નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે. ચાંદલાવિધિના દિવસે વરપક્ષ કન્યાપક્ષનાં ઘરે આવે છે. કન્યા વર તથા તેના સગાં-સંબંધીઓને પાણી અને શરબત આપે છે, પૂર્વસમયમાં શરબતને બદલે ચા આપવામાં આવતી હતી. ગીતોનાં માધ્યમ વડે એમ જણાય છે કે પૂર્વ સમયમાં વડનાં પાંદડાઓમાં તાડી અથવા દારુ આપીને સ્વાગત કરવાની રીત પ્રચલિત હશે. વિધિજ્ઞાતા સ્ત્રીની સૂચના અનુસાર ઘરઆંગણે બે પાટલા પર કંકુ વડે સ્વસ્તિક દોરી સામસામે પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશામાં ગોઠવવામાં આવે છે. વરને પશ્ચિમાભિમુખ અને કન્યાને પૂર્વાભિમુખ આ પાટલા ઉપર ઊભા રાખવામાં આવે છે. નાણંદ પહેલાં દિશાને ચોખાથી વધાવીને વર અને કન્યાને કંકુનું તિલક કરે છે. વર અને કન્યા પરસ્પર એકબીજાને કંકુનો ચાંદલો કરી હાર પહેરાવે છે. વર કન્યાનાં ખોળામાં સાકરપૂડો, સવાઈ રકમ, નાળિયેર અને સાડી મૂકે છે. આ પરંપરાગત ચાંદલાવિધિ પછી ઘણાં સંપન્ન પરિવારો બ્રાહ્મણવિધિ પણ કરાવતાં હોય છે. આમ, ચૌધરીઓ પરંપરા અને આધુનિકતાનો સામંજસ્ય સાધવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યાં છે. બીજી તરફ વડીલોની બેઠક યોજાય છે. આ બેઠકમાં અગ્રણી પુરુષો દ્વારા લગ્નદિવસ તથા ઘરેણાં-કપડાં બાબતે ચર્ચાવિચારણાં કરવામાં આવે છે. ચાંદલાવિધિ સંપન્ન થયા બાદ ‘ચૌધરી ફેડરેશન’ દ્વારા છપાવવામાં આવેલાં લેખિત કરારમાં વિગત ભરીને વર-કન્યા દ્વારા સહી કરાવવાનો પ્રશસ્ય પ્રયાસ શરૂ થયો છે. વડનાં પાંદડાં વહેંચવામાં આવે છે, વરપક્ષ તરફથી આણવામાં આવેલ ગોળને વિધિવત્ પાંચ પુરુષો દ્વારા કાપી-તોડીને ધાણાંનું મિશ્રણ કરી વડનાં પાંદડાંમાં આપવામાં આવે છે. પરંપરાથી ચાલી આવતો ગોળ-ધાણાં વડનાં પાંદડાંમાં જ વહેવાનો રિવાજ આદ્યપર્યંત ચાલુ રહ્યો છે. ચાંદલાવિધિ પૂર્ણ થયાં પછી વર અને કન્યા વડીલોને ‘પોટે પડે’-પગે લાગે-છે. પરંપરાગત રીતિ અનુસાર સાસુને ઘરનાં ઉંબરા પાસે બારણાં બહાર બસાડીને જમાઈ ચરણસ્પર્શ કરે છે, એટલું જ નહીં સવાઈ રકમ ખોળામાં મૂકે છે.

~ હડ હડ પાતરૂ થરી નેદ ~

હડ હડ પાતરૂ થરી નેદ કંકુ બેનાયે,
હડ હડ પાતરૂ થરી નેદ કંકુ બેનાયે,
આપડે ગુલાય કા નવાય આપડે બેનાયે
હડ હડ પાતરૂ થરી નેદ ઉર્વશી બેનાયે,
હડ હડ પાતરૂ થરી નેદ ઉર્વશી બેનાયે,
આપડે ગુલાય કા નવાય આપડે બેનાયે
હડ હડ પાતરૂ થરી નેદ અસીતા બેનાયે,
હડ હડ પાતરૂ થરી નેદ અસીતા બેનાયે,
આપડે ગુલાય કા નવાય આપડે બેનાયે

ભાવાર્થ : ચૌધરી સમાજમાં વરપક્ષ કન્યાપક્ષના ઘરે આવે છે. સગાઈની વિધિ પૂર્ણ થઈ ગયા પછી વડના પાંદડામાં ગોળ-ધાણાં વહેંચવામાં આવે છે. તે સમયે કન્યાપક્ષની કોઈ એક સ્ત્રી વરપક્ષની વડીલ સ્ત્રીને પૂછે છે : “અમારી છોકરી તમને ગમીને ?” વરપક્ષની એક સ્ત્રી પ્રત્યુત્તર આપે છે : “હા, હા ગમી છે. એટલે જ તો વડનું પાંદડું (ગોળ-ધાણાં લેવા માટે) પકડ્યું છે !” વરપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : અલી, કંકુબહેન, ઉર્વશીબહેન અને અસિતાબહેન તમારામાં તો જરા પણ ધીરજ નથી. આટલી બધી શું ઉતાવળ હતી ? તરત વડના પાંદડા પકડી લીધાને ? ભલા, આપણને ગોળ ખાવાની શી નવાઈ છે !

માત્રા : ૪

ધ સા સા સા સા સા રે સા સા રે ગ મ ગ ગ રે સા
હા હા હા હા પા ત ર ડ થ ડ રી ડ ને ડ દ ડ
સા રે ગ સા રે - - - સા ધ ધ -
કં ડ કુ ડ બે ડ ડ ડ ના ડ યે ડ
સા સા સા - સા - રે સા મ - - - ગ - રે સા
આ પ હે ડ ગુ ડ લા ય કા ડ ડ ડ ન ડ વા ય
સા રે ગ સા રે - - - સા ધ ધ -
આ પ હે ડ બે ડ ડ ડ ના ડ યે ડ

...ઇસ ગીત કી અન્ય પંક્તિયાँ કી ઇસી સ્વરાવલી કે અનુસાર ગાયી જાણંગી

~ વડાય પાતર ખખડે ~

વડાય પાતર ખખડે, પિનુ આંદારવાયડેમાં રખડે,
ઊડતી પરજા આ કાંથી આવી ઊતરી
વડાય પાતર ખખડે, પિનુ આંદારવાયડેમાં રખડે,
ઊડતી પરજા આ કાંથી આવી ઊતરી
ટેબલ ઉપર બેડઅ પિનુણે આવ તેડ
ઊડતી પરજા આ કાંથી આવી ઊતરી
વડાય પાતર ખખડે, ચકુ આંદારવાયડેમાં રખડે,
ઊડતી પરજા આ કાંથી આવી ઊતરી
વડાય પાતર ખખડે, ચકુ આંદારવાયડેમાં રખડે,
ઊડતી પરજા આ કાંથી આવી ઊતરી
ટેબલ ઉપર કંઠી ચકુણે નજર અંઠી
ઊડતી પરજા આ કાંથી આવી ઊતરી

ભાવાર્થ : આ ગીતમાં ક્યારેક શબ્દફેરે ‘વડનાં પાંદડાં’ને બદલે ‘ખાખરાંનાં પાંદડાં’ ખખડે એમ પણ ગવાતું હોય છે. વરપક્ષની સ્ત્રીઓને સંભળાવતાં કન્યાપક્ષની સ્ત્રી ઓ ગાઈ રહી છે : વડનાં પાંદડાં ખખડી રહ્યાં છે. પિનુ અને ચકુ જેવી છોકરીઓ અંધારવાડી ગામમાં રખડી રહી છે. ખબર નથી પડતી આવી ઊડતી-ફાલતુ-પ્રજા કયા પ્રદેશમાંથી ઊતરી આવી છે ? ટેબલ ઉપર છે બેડું, પિનુને આવ્યું છે તેડું. સાંભળો, વડનાં પાંદડાં ખખડી રહ્યાં છે. ટેબલ ઉપર કંઠી છે, જુઓ પેલી ચકુની નજર

આમતેમ ભટકી રહી છે. સમજાતું નથી કે ઊડતી પ્રજા ક્યાંથી ઊતરી આવી છે !

માત્રા : ૪

સાસા સારે નિનિ સા રેરે ગુ સા સા રે રેમ ગુ રે સાસા રે નિનિ સા
ખાખ રાય પાત ર ખખ ડે પિ નુ આં દાર વાયડે માં રખ ડે ઉડ તી

રેરે ગુ - ગુ સા રેમ ગુ રે નિસા નિરે સા -
પર જા ડ આ કાં થીડ આ વી ઉડ ડત રી ડ

સા સારે નિ સાસા રે ગુ ગુ ગુ સા રેમ ગુ રે સા રે નિનિ સા
ટે બલ ડ પર બે ડ અ પિ નુ ણેડ આ વ તે ડ ઉડ તી

રેરે ગુ - ગુ સા રેમ ગુ રે નિસા નિરે સા -
પર જા ડ આ કાં થીડ આ વી ઉડ ડત રી ડ

...ઇસ ગીત વી અન્ય પંક્તિયાં ભી ઇસી સ્વરાવલી કે અનુસાર ગાયી જાણંગી

~ ચમખી આંબા વચમાં વાલી ~

ચમખી આંબા વચમાં વાલી કા મારે બેનાયે
ચમખી આંબા વચમાં વાલી કા મારે બેનાયે
ડાબે હાથે ખડિયાલ બાંધીનોયે,
પિનુ માસ્તારાણ જાણીની મારે બેનાયે
ચમખી આંબા વચમાં વાલી કા મારે બેનાયે
ચમખી આંબા વચમાં વાલી કા મારે બેનાયે
ડાબે હાથે સેડો નાંખીનોયે,
ચકુ નેસુ જ જાણીની મારે બેનાયે
ચમખી આંબા વચમાં વાલી કા મારે બેનાયે
ચમખી આંબા વચમાં વાલી કા મારે બેનાયે
ડાબે હાથે પાકિટ ફેરવીનો,
અનુ ટપાલી જાણીનો મારે બેનાયે
ચમખી આંબા વચમાં વાલી કા મારે બેનાયે

ભાવાર્થ : વરપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : ચોતરફ આંબા અને વચમાં મારી સુંદર વહાલી બહેના બેઠી છે. અમે તો પહેલીવાર આપ સૌને જોઈ રહ્યા છીએ. પિનુ, તે ડાબા હાથે ઘડિયાળ બાંધ્યું છે એ જોઈને અમે તો તને માસ્તરાણી જ માની બેઠાં હતાં. ચકુ, તે પણ ડાબા હાથે-દક્ષિણી-સાડી પહેરી છે એ જોઈને અમે તો તને નર્સ

જ માની બેઠાં હતાં. અરે ભાઈ અનુ, તે પણ ડાબા હાથે પાકિટ લટકાવ્યું છે તે જોઈને અમે તને ટપાલી માની બેઠાં હતાં. અરે, સાચું જ કહેવાયું છે કે જે દેખાય છે એ બધું હોતું નથી !

માત્રા : ૬

સા	સા	સા	સા	રે	ગ	ગ	ગ	ગ	રે	ગ	મ
ચ	મ	ખી	આં	બા	ડ	વ	ચ	માં	ડ	વા	ડ
ગ	-	સા	રે	-	ગ	રે	-	-	સા	ધ	-
લી	ડ	કા	મા	ડ	રે	બે	ડ	ડ	ના	યે	ડ
સા	-	સા	સા	રે	ગ	ગ	ગ	ગ	રે	ગ	મ
ડા	ડ	બે	હા	થે	ડ	ખ	ડિ	યા	લ	બાં	ડ
ગ	-	<u>સાસા</u>	રે	ગ	-	ગ	ગ	ગ	રે	ગ	મ
ધી	ડ	<u>નોયે</u>	પિ	નુ	ડ	મા	સ્તા	રા	ળ	જા	ડ
ગ	-	સા	રે	-	ગ	રે	-	-	સા	ધ	-
ળી	ડ	ની	મા	ડ	રે	બે	ડ	ડ	ના	યે	ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઊંચી યે ઊંચી બેના ~

ઊંચી યે ઊંચી બેના કેલ્લે પાતરે વદીની
ઊંચી ઊંચી બેના કેલ્લે પાતરે વદીની
બાઠોરા બાઠો વિરલ, ખટો રોપીને વદીનો
બાઠોરા બાઠો વિરલ ખટો રોપીને વદીનો
ઊંચી યે ઊંચી બેના કેલ્લે પાતરે વદીની
ઊંચી યે ઊંચી બેના કેલ્લે પાતરે વદીની
બાઠોરા બાઠો મનીષ, ખટો રોપીને વદીનો
બાઠોરા બાઠો મનીષ ખટો રોપીને વદીનો

ભાવાર્થ : ચાંદલાવિધિ માટે વર અને કન્યાને પાટલા ઉપર સામસામે પૂર્વ-પશ્ચિમાભિમુખ ઊભાં રાખવામાં આવે છે. કોઈ એક વિધિ કરાવનાર પ્રમુખ ચૌધરી સ્ત્રીની સૂચના અનુસાર વિધિનો પ્રારંભ થાય છે. તે સમય સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : જુઓ જુઓ, અમારી બહેન તો કેળના પાંદડાંની જેમ ઊછરી છે એટલે ઊંચી છે. વરપક્ષના છોકરાઓને જુઓ. આ છોકરાઓ વિરલ અને મનીષ ઘણા બટુક(નીચા) છે આ વિરલ અને મનીષ જમીનમાં ખૂંટો રોપીને ઉછર્યા છે એટલે બટુક(નીચા) જ હોય ને ! અમારી બહેન તો કેળના પાન જેવી ઊંચી છે.

માત્રા : ૧૬

રે રે પ - મ ગ રે ગસા રે રે રેરે ગમ ગ ગરે સા -
ઐં ચી યે ડ ઐં ચી બે નાડ કે લ્લે પાત રેડ વ દીડ ની ડ

...ઇસ ગીત કી અન્ય પંક્તિયાँ મી ઇસી સ્વરાવલી કે અનુસાર ગાયી જાણંગી

~ પાંદડું લીલું ને રંગ રાતો ~

પાંદડું લીલું ને રંગ રાતો, પાંદડું લીલું ને રંગ રાતો,
સાડી લીલી ને પાલવ રાતો, સાડી લીલી ને પાલવ રાતો,
બેની ઊંચા ને બનેવી નીચા, બેની ઊંચા ને બનેવી નીચા,
આંખડી નાની ને આંસુ મોટાં, આંખડી નાની ને આંસુ મોટાં
બેની તારી કિસ્મતના રંગ જુદા, બેની તારી કિસ્મતના રંગ જુદા,
સાડી લીલી ને પાલવ રાતો, સાડી લીલી ને પાલવ રાતો,
પાંદડું લીલું ને રંગ રાતો, પાંદડું લીલું ને રંગ રાતો

ભાવાર્થ : ચાંદલાવિધિનાં અવસરે કન્યાપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : પાંદડું લીલુંને રંગ રાતો છે, સાડી લીલી ને પાલવ રાતો છે. અમારી બહેન ઊંચી ને બનેવી નીચા છે. આંખ નાની છે પણ આ આંસુ કેટલાં મોટાં મોટાં છે ! બહેન, તારા કિસ્મતના રંગ જુદા છે. આખરે લગ્ન તો જ્યાં નસીબ હોય ત્યાં જ થાય છે, આપણા હાથમાં કંઈ જ નથી ; પોતાના આ ભાગ્યને સ્વીકારી લો.

~ તાડા જ તાડી યે બેના ~

તાડા જ તાડી યે બેના
વડા જ પાના માં સેલ્લ યે
તાડા જ તાડી યે બેના
વડા જ પાના માં સેલ્લ યે
મોવડા ય દારવ યે બેના
ખાખરા જ પાના માં સેલ્લ યે
મોવડા ય દારવ યે બેના
ખાખરા જ પાના માં સેલ્લ યે
પીવાય તે પીજે યે
આશા છોડી કા દેજે યે સેલ્લ યે
પીવાય તે પીજે યે
આશા છોડી કા દેજે યે સેલ્લ યે
પીવાય તે પીજે યે
જિતુ છોડી કા દેજે યે સેલ્લ યે
પીવાય તે પીજે યે
જિતુ છોડી કા દેજે યે સેલ્લ યે

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં પરંપરાગત ધાર્મિક વિધિવિધાનમાં દેવી-દેવતાઓને મહુડાનાં દારૂનો અર્ધ આપવામાં આવે છે. સગાઈ અને વિવાહનાં અવસરે પહેલાંના સમયમાં વડનાં પાંદડાંમાં તાડી આપવામાં આવતી હતી. એમ કહેવાય છે કે જેમ જેમ વડનું પાંદડું કરમાય તેમ તેમ નશો ચઢે તેથી તાડી વડનાં પાંદડામાં પીરસાતી હતી. ખાખરાંનાં પાંદડાંમાં મહુડાંનો દારૂ પીરસાતો હતો. સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : તાડી અને મહુડાંનો દારૂ પીરસાઈ રહ્યો છે ; તાડી વડનાં પાંદડાંમાં અને મહુડાંનાં દારૂ પલાશનાં પાંદડાંમાં અપાઈ રહ્યો છે. આશા અને જિતુ, ચિંતા ન કરો. વડ અને પલાશનાં પાંદડાંમાં તાડી અને દારૂ લઈ લો. આ એક પરંપરાગત રિવાજ છે.. એ જરૂરી નથી કે પાંદડાં પકડ્યાં એટલે દારૂ-તાડી પીવી જ પડે ! સાંભળો, અરે ઓ આશા અને જિતુ, તાડી અને દારૂ પીવો ન હોય તો કોઈ વાંધો નથી. રીત પૂર્ણ કરવા જરા હોટે લગાડીને વડ અને પલાશનાં પાંદડાંને જમીન પર મૂકી દો.

માત્રા : ૬

સા રે સાન્નિ નિસા સાસા રે રેમ - ગ ગુરે -રે સા
તા ડા જડ તાડ ડડી ડ યેડ ડ ડ બેડ ડના ડ
સા રે સાન્નિ નિ સારે રે રે ગુરે સા સા - -
વ ડા જડ પા નાડ માં સે ,લ્લ ડ યે ડ ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આપડે બેહજે ની ~

આપડે બેહજે ની હેંદડા ય
સટ્ટે સાદડીમાં રા આપડે ફાયા
આપડે બેહજે ની હેંદડા ય
સટ્ટે સાદડીમાં રા આપડે ફાયા
આપડે બેહના રે કપાય યે
રૂઆય ગોદડામાં રા આપડે ફાયા
આપડે બેહના રે કપાય યે
રૂઆય ગોદડામાં રા આપડે ફાયા

ભાવાર્થ : સગાઈવિધિના અવસરે વરપક્ષનું આગમન થયું છે. મહેમાનોને બેસવા માટે ખજૂરીના ‘છટિયા’-પાંદડાં-માંથી વણેલી સાદડી બિછાવવામાં આવી છે. આ પ્રકારની મહેમાનગતિથી વરપક્ષની સ્ત્રીઓ નારાજ છે. ભાઈ, આ શું છે ? આપણે તો રૂ ભરેલા ગોદડામાં બેસનારા છીએ. ખજૂરીનાં પાંદડાંની સાદડીમાં આપણે બેસવું ન જોઈએ.

मात्रा : ९, राग - धानी

(१ मात्रा में ३-३ स्वर)

सासानि सागग ग ममप गगम सासासा गगग सासासा सानि-
आपडे बेहजे नी हेंदडाय सऽट्टे सादडी माराऽ आपडे फायाऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ જળનો લોટો હાથમાં પકડ બેન ~

જળનો લોટો હાથમાં પકડ બેન, જળનો લોટો હાથમાં પકડ બેન
ઘરમાંથી બાર નિસર બેન, ઘરમાંથી બાર નિસર બેન
પહેલું પાણી સસરાજીને આપ વળતા સાસુજીને આપ
હો બેની સાજન આવેલા બારણે

જળનો લોટો હાથ માં પકડ બેન, જળનો લોટો હાથ માં પકડ બેન
ઘરમાંથી બાર નિસર બેન, ઘરમાંથી બાર નિસર બેન
પહેલું પાણી જેઠને આપ વળતા જેઠાણીને આપ
હો બેની સાજન આવેલા બારણે

ભાવાર્થ : સગાઈ વિધિ માટે વરપક્ષનું આગમન થતાં જ કન્યા પોતાની સખીઓ સાથે પાણી અને શરબત લઈને ઘરની બહાર આવે છે. વર, વરનાં માતા-પિતા તથા પરિવારજનોને કન્યા સ્વહસ્તે જ પાણી અને શરબત આપે છે. વરરાજા બાંકડે બેઠા છે. કન્યાપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : અરે ઓ બહેન, જળ ભરેલો લોટો લઈને ઘરની બહાર નીકળ. તું જેમની પ્રતીક્ષા કરી રહી હતી તે સાજન ઘરને આંગણે પધારી ચૂક્યા છે. પહેલાં પાણીનો લોટો સસરાજીને આપ, વળતી વખતે સાસુજીને આપ. પહેલા જળનો લોટો જેઠને આપ, વળતાં જેઠાણીને આપ. જો તારા સાજન બારણે પધાર્યા છે !

मुक्तछंद, राग : धानी

सागग सांनिनि सागग मगम प-- --ग
जळनो लोऽटो हाथमां पकड बेऽऽ ऽऽन

गमम गम- मपम गसासा सा-- -सा-
घरमां ऽथीऽ बाऽर निसर बेऽऽ ऽनऽ

सागग सांनिनि निसासा गगम ममग गमम गसासा सा--
होऽऽ बेऽनी साऽज नआऽ वेऽऽ लाऽऽ बाऽर णेऽऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

૩.

ચૌધરી સમાજનાં લગ્નગીત

★

મંડપમૂહૂર્તનાં ગીત

મંડપનું મૂહૂર્ત વડ અને કાકડા-એક બહુફળી જંગલી વૃક્ષ-ની થાંભલી અથવા ડાળખી રોપીને કરવામાં આવે છે. આ વડ અને કાકડાની ડાળખી રોપીને કરવામાં આવે છે. આ વડ અને કાકડાની ડાળખીને કાપીને લાવ્યા પછી સૌપ્રથમ જળ વડે પવિત્ર કરવામાં આવે છે. એક પુરુષ માથે ટોપી અથવા રુમાલ બાંધીને વિધિ કરે છે. આ થાંભલીને પાંચ પુરુષો પૂરા માનથી વિધિવત્ ઊભી કરી ખોદેલા ખાડામાં આરોપિત કરે છે. આ ડાળખીઓ જીવી જાય તો તેનાં ફળ જેનાં લગ્ન વખતે આરોપણ થયું હોય તે યુગલથી ખવાતાં નથી. ભગત-દેવપૂજક-નું સ્થાન ચૌધરી જાતિમાં અત્યંત મહત્વનું ગણાય છે. આ ભગત થાંભલીને કંકુ-ચોખા-હળદી ચઢાવી, પાંચ આંબાનાં પાંદડાંનું તોરણ બાંધી નાળિયેર વધેરી લગ્ન સુખરૂપ પાર પડે તે માટે પ્રાર્થના કરે છે. મંડપમૂહૂર્ત થઈ ગયા પછી વાઘકારો વાદ્યોનું વાદન આરંભે છે. પૂર્વસમયમાં ડોવળા કે તાડપા અને તાંશાનું વાદન થતું હતું. મશકનું વાદન પણ થતું હતું. પરંતુ હવે ઘણેભાગે ‘બેન્ડવાજા’નું વાદન કરવામાં આવે છે. પરિણામે વાતાવરણ સુરમયી થઈ જાય છે.

~ એક થાંભલી બીજી લાખ ~

એક થાંભલી બીજી લાખ,
સૈયર માંડવો ખાસ્સો થાય બેની વેવરિયા
બાર બેલીનો માંડવળો તૈયાર
એક ઝરડું બીજું લાખ,
સૈયર માંડવો ખાસ્સો થાય બેની વેવરિયા
એક તોરણ બીજું બાંધ,
સૈયર માંડવો ખાસ્સો થાય બેની વેવરિયા

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓનાં લગ્ન પ્રસંગમાં પરંપરાગત રીતે મંડપ જાંબૂડાની હરી ભરી ડાળીઓથી બનાવવામાં આવતો હતો. જાંબુડો શીતળ અને બહુફળી વૃક્ષ છે. સ્ત્રીઓ મંડપ બાંધી રહેલાં પુરુષોના ઉત્સાહને વધારતાં ગાઈ રહી છે : અરે ભાઈ, એક થાંભલો બીજો મૂકો. ખરુને સખી, મંડપ મોટો થવો જોઈએ. બાર થાંભલીનો માંડવો તૈયાર કરો. અરે ઓ ભાઈ, જાંબુડાંનું એક ઝરડું-ડાળી-વધારે નાંખો. માંડવો મોટો થવો જોઈએ. એક તોરણ બીજું બાંધી દો. જુઓ સખી, માંડવો ભવ્ય બનવો જોઈએ.

मुक्तछंद (दोनों गंधार)

सा - - ध सा सा रे ग रे म म ग रे - - सा
ए ऽ ऽ क थां भ ली ऽ बी ऽ जी ऽ ला ऽ ऽ ख
सा - सा ध सा सा रे ग रे म म ग रे - - सा
सै ऽ य र मां ड वो ऽ खा ऽ स्सो ऽ था ऽ ऽ य
सा रे गु - रे सा सा सा सा - - -
बे नी रे ऽ वे ऽ व रि या ऽ ऽ ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ લીલા ને પીળા કાગળ મંગાવો ~

લીલા ને પીળા કાગળ મંગાવો
તેનો તો માંડવો કપટાવો રે
લીલા ને પીળા કાગળ મંગાવો
એક જ મોતી લાખો લાખેલી
તેનો તો માંડવો કપટાવો રે
જમનાને તીરે ભૂલી સું મોતી ની હાર
લીલા ને પીળા કાગળ મંગાવો
તેનો તો માંડવો કપટાવો રે
લીલા ને પીળા કાગળ મંગાવો

ભાવાર્થ : મંડપ મુહૂર્ત અવસરે ભગત પરંપરાગત પૂજાવિધાન કરે છે. પાંચ પુરુષ કાકડા-એક બહુફળી જંગલી વૃક્ષ-ની ડાળીને જમીનમાં વિધિવત્ આરોપે છે. આંબાના તોરણ બાંધવાનાં હોય છે, જે પુરુષો જ બનાવતાં અને બાંધતા હોય છે. સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : મંડપ સવિશેષ સુશોભિત કરવા લીલા-પીળા કાગળ મંગાવો. થોભો જરા મંડપને વિશિષ્ટ બનાવવા એક લાખો લાખેણી મોતી જડાવો. પરંતુ, સખી, આ મોતી લાવવું જ અસંભિવત છે. કારણ કે એ લાખો લાખેણી મોતી જે હારમાં છે એ હાર હું તો જમનાના તીરે ભૂલી આવી છું. કોઈ વાંધો નથી. લીલા-પીળા કાગળ મંગાવો, મંડપને સુશોભિત કરો.

દેવપૂજાવિધાનનાં ગીત

મંડપમૂહુર્ત પછી વર કે કન્યાને પરંપરાગત પૂજાવિધાન માટે કુળદેવી કાલિકામાતા અથવા પરંપરાગત પૂજાસ્થાનકે લઈ જવામાં આવે છે. આ પરંપરાગત પૂજાસ્થાનકો ખેતરની પાળે, ગામને સીમાડે, વૃક્ષનાં થડમાં પ્રતીકરૂપ પથ્થરોની ગોઠવાણ કરીને કરવામાં આવે છે. બે કુમારિકાઓ કુંભઘડા સાથે અગ્રેસર રહી પ્રસ્થાન કરે છે. ચાર યુવકો ચાદરનું આચ્છાદન કરે છે. પૂર્વસમયમાં ડોવળું કે તાડપું, તાંશાની સંગતમાં વાજતે ગાજતે દેવસ્થાનકે વર કે વધૂને લઈ જવામાં આવતાં હતાં. આજે ‘બેન્ડવાજા’નાં વાદન સહિત દેવસ્થાનકે બધાં જાય છે. દેવસ્થાનકે ભગત-દેવપૂજક-પૂજાવિધાન કરે છે. બે કુમારો અને બે કુમારિકાઓ બે-બે ઉમરા અને આંબાના પાંદડા વડે વર કે કન્યાને પગથી માથા તરફ પીઠી-હળદી ચઢાવે છે. આ વિધિ પૂર્ણ થયાં પછી ઉપસ્થિત બધાં જ ભગતની સૂચના અનુસાર ચોખા છાંટી વિશિષ્ટ શૈલીમાં ચારે દિશાઓને નમસ્કાર કરે છે.

~ થડે થડે પૂંજા પડે ~

થડે થડે પૂંજા પડે યે દેવાણ, થડે થડે પૂંજા પડે
થડે થડે પૂંજા પડે યે દેવાણ, થડે થડે પૂંજા પડે
પાને પાને દીવા બલે યે દેવાણ, પાને પાને દીવા બલે
પાને પાને દીવા બલે યે દેવાણ, પાને પાને દીવા બલે
થડે થડે પૂંજા પડે યે દેવાણ, થડે થડે પૂંજા પડે
થડે થડે પૂંજા પડે યે દેવાણ, થડે થડે પૂંજા પડે
ડાલે ડાલે દેવાણ રમે યે દેવાણ ડાલે ડાલે રમે દેવાણ
ડાલે ડાલે દેવાણ રમે યે દેવાણ ડાલે ડાલે રમે દેવાણ

ભાવાર્થ : ચૌધરી જાતિનાં કુળદેવી કાલિકામાતાનું સ્થાન મંદિરમાં હોય છે તે સિવાય ચૌધરી સમાજનાં અધિકાંશ દેવી દેવતાઓનું સ્થાન પર્વતના શિખર પર અથવા તળેટીમાં, પથરીલી ગુફાઓમાં, વૃક્ષની નીચે, ખેતરની પાળે, ગામના સીમાડા પર પ્રાકૃતિક યથાતથ રૂપમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક મૂકેલા અણઘડ પથ્થરોના રૂપમાં જ હોય છે. વિવાહના અવસરે મંડપ મૂહુર્ત પછી વાજતે-ગાજતે વર અથવા કન્યાને કુળદેવી કાલિકામાતાને સ્થાનકે અથવા પારંપરિક દેવસ્થાન પર લઈ જવામાં આવે છે. દેવસ્થાન પર ‘ભગત’-પૂજારી-ચોખાના ‘પૂંજ’-ઢગલીઓ-પાડી, દેવ-દેવીઓના આહ્વાન માટે ‘બોલ’-મંત્ર-બોલીને સિંદૂર, મહુડાના દારૂની છાક પાડી-છંટકાવ કરી-જે પૂજા કરે છે તેને ‘પૂંજ’-એક પ્રકારનું વિધિવત્ પૂજાવિધાન-કહેવાય છે. આદિમ સમાજ પરંપરાગત રીતે પ્રકૃતિના જ વિવિધ રૂપને યથાતથ

રૂપમાં પૂજે છે. સ્ત્રીઓ ભક્તિભાવથી ગાઈ રહી છે : અડાબીડ અરણ્યમાં જે સ્થળે દેવસ્થાન છે તે વિસ્તારના દરેક વૃક્ષના થડે થડે ‘પૂંજ’ પડી રહી છે. જુઓ, વૃક્ષના હરેક પાંદડે પાંદડે દીપ જલી રહ્યા છે. દેવીમાતા સ્વયં વૃક્ષની ડાળે ડાળે રમી રહ્યા છે ; પરિભ્રમણ કરી રહ્યા છે. પ્રકૃતિ સ્વરૂપે સાક્ષાત્ દેવીમાતા આપણને દર્શન આપી રહ્યાં છે. સમગ્ર અરણ્ય પ્રદેશ દેવીમાતાની કૃપાથી દિવ્ય રૂપ ધારણ કરી રહ્યો છે.

~ દેવાણને આંગણે ફૂવાલી ~

માત્રા : ૬

સાગુ ગ - રે સાસા ગુરે ેસા સિ નિ સા -રે ગ
થડ ડે ડ થ ડેપૂં જાડ પ ડે યે દે ડવ ન

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

દેવાણને આંગણે કૂવાલી, દેવાણને આંગણે કૂવાલી
કૂવાલી ખોદી દેવાણ, કૂવાલી ખોદી
દેવાણને જોજે કોઅર ડોડ, કોઅર ડોડ
દેવાણ આસા પાણી ભરે દેવાણ, આસા પાણી ભરે
દેવાણને આંગણે કૂવાલી, દેવાણને આંગણે કૂવાલી
કૂવાલી ખોદી દેવાણ, કૂવાલી ખોદી
દેવાણને જોજે કોઅરો ડોલ, કોઅરો ડોલ
દેવાણ આસા પાણી ભરે દેવાણ, આસા પાણી ભરે
દેવાણને આંગણે કૂવાલી, દેવાણને આંગણે કૂવાલી
કૂવાલી ખોદી દેવાણ, કૂવાલી ખોદી
દેવાણને જોજે કોઅર બેડ, કોઅર બેડ
દેવાણ આસા પાણી ભરે દેવાણ, આસા પાણી ભરે

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓનાં દેવ-દેવીઓ પર્વતીય ગુફામાં, ગઢમાં અથવા દેવસ્થાનકે નિવાસ કરે છે, એવું માનવામાં આવે છે. દેવીમાતાને આ ગીતમાં લૌકિક રૂપમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. દેવ સ્થાનક પર સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : દેવીમાતાના આંગણામાં એક કૂવાલી-નાનો કૂવો-ખોદવામાં આવ્યો છે. દેવીમાતા સ્વચ્છ-પવિત્ર-જળ ભરી રહ્યાં છે, પરંતુ એમને સ્વચ્છ-પવિત્ર-જળ ભરવા માટે કોરા-અબોટ-સાધનો જોઈએ છે. દેવીને સ્વચ્છ-પવિત્ર-જળ ભરવા માટે કોરું દોરડું, બાલદી અને ઘડો જોઈએ છે. જુઓ, દેવીમાતા સ્વચ્છ-પવિત્ર-જળ ભરી રહ્યાં છે.

मात्रा : ४

साधप	सासा	सासा	सा	सारे	रेम	म	ग
देऽवा	णने	आंग	णे	कूऽ	वाऽ	ली	ऽ

रेसा	सा	रेसा	सासा	सारे	रेम	म	ग
खोऽ	दी	देऽ	वण	कूऽ	वाऽ	ली	ऽ

रेसा	सा	रेसा	सासा
खोऽ	दी	देऽ	वण

साप	प	ध	रे	गरेसा	सा	रेसा	सासा
आऽ	सा	पा	णी	भऽऽ	रे	देऽ	वण

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ ~

જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ, જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ
કંકુ જોજે કંકુ આમે નાવે યે દેવાણ, કંકુ જોજે કંકુ આમે નાવે યે દેવાણ
જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ, જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ
ચોખા જોજે ચોખા આમે નાવે યે દેવાણ, ચોખા જોજે ચોખા આમે
નાવે યે દેવાણ

જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ, જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ
દીવો જોજે દીવો આમે નાવે યે દેવાણ, દીવો જોજે દીવો આમે નાવે યે
દેવાણ

જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ, જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ
હલદ જોજે હલદ આમે નાવે યે દેવાણ, હલદ જોજે હલદ આમે નાવે યે
દેવાણ

જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ, જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ
નાયરાલ જોજે નાયરાલ આમે નાવે યે દેવાણ, નાયરાલ જોજે નાયરાલ
આમે નાવે યે દેવાણ

જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ, જ જોજે તી આમે નાવે યે દેવાણ

ભાવાર્થ : દેવસ્થાનકે પૂજન સામગ્રી લઈને આવેલી સ્ત્રીઓ દેવીમાતાને રીઝવતાં
ગાઈ રહી છે : દેવી માતા આપને જે જોઈએ તે તમામ પૂજનસામગ્રી અમે હાજર

કરી છે. આપ પ્રસન્ન થાઓ. આપના આશીર્વાદથી આનંદમંગલ થાય એ જ અમારી અભિલાષા છે. આપને જે જોઈએ તે અમે લઈને આવ્યા છીએ. કુમ કુમ, અક્ષત, દીપ, હળદી અને નાળિયેર લઈને અમે આવ્યા છીએ. અમે ભક્તિભાવથી આપનું પૂજન કરીશું.

માત્રા : ૮

સા ગુગુ રે સાસા રે સાન્નિ સા રેગ
જી જોજે તી અમે ના વેચે દે વણ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

રામ રામ કરીને પગે નાગજે

રામ રામ કરીને પગે નાગજે યે બેના, રામ રામ કરીને પગે નાગજે
રામ રામ કરીને પગે નાગજે યે બેના, રામ રામ કરીને પગે નાગજે
ડાલ્લા-મમરા આપે તે વેરી નાખજે યે બેના,
ડાલ્લા-મમરા આપે તે વેરી નાખજે યે બેના
રામ રામ કરીને પગે નાગજે યે બેના, રામ રામ કરીને પગે નાગજે
રામ રામ કરીને પગે નાગજે યે બેના, રામ રામ કરીને પગે નાગજે
ડાલ્લા-મમરા આપે તે ગજવે મૂકજે યે બેના,
ડાલ્લા-મમરા આપે તે ગજવે મૂકજે યે બેના
રામ રામ કરીને પગે નાગજે યે બેના, રામ રામ કરીને પગે નાગજે
રામ રામ કરીને પગે નાગજે યે બેના, રામ રામ કરીને પગે નાગજે

ભાવાર્થ : આ ગીતની વિશેષતા એ છે કે ચૌધરી દેવપૂજામાં આ ગીત ગવાય છે, તો કોકણીઓ પણ થોડાક ઉચ્ચારભેદથી દેવપૂજામાં આ ગીત ગાય છે. સંભવત : આ ગીત મૂળ કોકણીઓનું પૂજાગીત છે. જે ચૌધરી સ્ત્રીઓએ અપનાવ્યું છે. ધાર્મિક પૂજાવિધાન દરમિયાન ગવાય છે અથવા ધાર્મિક સ્થળ તરફ જતાં જતાં સ્ત્રીઓ વર અથવા વધૂને દેવપૂજાની રીત સમજાવતાં આ ગીત ગાય છે : બહેન, દેવસ્થાનકે સર્વપ્રથમ રામ રામ કરીને પગે લાગજે. દાળિયા અને મમરા દેવનાં ચરણોમાં વેરજે. એ પછી દેવના આશીર્વાદરૂપ દાળિયા-મમરા લઈને ગજવામાં મૂકજે. બહેન, રામ રામ કરીને પગે લાગજે.

मात्रा : ४

ध	सा	सा	गुरे	सा	-	रेग	रेग
रा	म	रा	मऽ	क	ऽ	रीऽ	नेऽ
सा	रेग	रे	सा	सानि	नि	सा	रेग
प	गेऽ	ना	ग	जेऽ	ऽ	बे	नाऽ
सा	रेग	रे	सा	सा	-	-	-
प	गेऽ	ना	ग	जे	ऽ	ऽ	ऽ
सा	सा	सासा	गुरे	सा	-	रेग	रेग
डा	ल्ला	मम	राऽ	आ	ऽ	पेऽ	तेऽ
सा	रेग	रे	सा	सानि	नि	सा	रेग
वे	रीऽ	ना	ख	जेऽ	ये	बे	नाऽ
सा	रेग	रे	सा	सा	-	-	-
वे	रीऽ	ना	ख	जे	ऽ	ऽ	ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

‘પીઠી’ હળદીનાં ગીત

વર કે વધૂને બે બહેનો અને બે ભાભીઓ પીઠી-હળદી લગાડે છે. આ પીઠી માટે ‘હળદી’ પસંદ કરવામાં આવે છે, હળદર નહીં. સવાશેર હળદરનાં ગાંગડાંને ગીતો ગાતાં ગાતાં ઘંટીએ દળવામાં આવે છે. આ હળદર દળતી વખતે કે પીઠી ચઢાવતી વખતે માસિકધર્મમાં બેઠેલી સ્ત્રીનો પડછાયો પડે તો હળદી કાળી પડી જાય છે, એવું માનવામાં આવે છે. તેથી પૂરતી તકેદારી રાખવામાં આવે છે. હળદર દિવસમાં ત્રણ વાર લગાડવામાં આવે છે. કુલ છ વખત પીઠી લગાડવામાં આવે છે. આ પીઠી આખા શરીરે સારી રીતે લેપન કરીને લગાડવામાં આવે છે, એ પછી આંખોમાં કાજળ લગાડવામાં આવે છે. હળદર ઔષધીય ગુણો પણ ધરાવે છે. હળદર ‘ચઢવા’થી વર કે વધૂનો વર્ણ ખીલે છે. જેને પીઠી ચઢી હોય તેને જ પીઠી ચઢાવવાનો અને ધાર્મિક સામાજિક વિધિવિધાનમાં બેસવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થતો હોય છે. પીઠી લગ્ન અને મૃત્યુ બંને સમયે લગાડવામાં આવે છે. મૃતકને સ્નાનાદિ કરાવી પીઠી લગાડી આંખોમાં મેશ આંજવામાં આવે છે. હળદરનાં ‘એન્ટીબાયોટીક’ ગુણધર્મને લીધે ચૌધરીઓની આ પરંપરા વૈજ્ઞાનિક આધાર પર ખરી ઉતરે છે. વર કે કન્યાને પીઠી ચઢાવ્યા પછી પીઠી ચઢાવનારી યુવતીઓ વર કે વધૂને પાટલાસહિત ઉંચકીને ઘરમાં લઈ જાય છે. ચૌધરીઓમાં છોકરો કે છોકરી મહદંશે ઊંચા, પાતળા અને દેખાવડાં હોય છે. પરિણામે તેમને ઉંચકીને લઈ જવામાં કોઈ તકલીફ પડતી નથી. પીઠી ચઢાવવાનાં સ્થાન બાબતે ગામ-ગામની રીત થોડી અલગ હોય છે. નળધરા-ડુંગરી વિસ્તારમાં વધૂને ખાંડણિયા ઉપર પાટલો મૂકીને પીઠી લગાડવામાં આવે છે, ઘણાં વિસ્તારમાં મંડપ નીચે જ ચાદરની આડશ કરીને પીઠી લગાડવામાં આવે છે. વરને મંડપ નીચે જ કોઈ આડશ વિના પીઠી લગાડવામાં આવે છે.

~ હલ્દી ક્યારીએ રોપાય રે ~

હલ્દી ક્યારીએ રોપાય રે
હલ્દી ક્યારીએ રોપાય રે
હલ્દી કૂવાલીએ સીચાય રે
હલ્દી કૂવાલીએ સીચાય રે
હલ્દી કોદાળીએ ગોળાય રે
હલ્દી કોદાળીએ ગોળાય રે
હલ્દી લીલી ને પીળી રે
હલ્દી લીલી ને પીળી રે
હલ્દી ક્યારીએ રોપાય રે
હલ્દી ક્યારીએ રોપાય રે

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં હળદર નહીં બલ્કે હળદીના ગાંગડા લાવવામાં આવે છે. હળદી લાવવી, કૂટવી, દળવી એ મહત્વપૂર્ણ અને પવિત્ર બાબત માનવામાં આવે છે. ચૌધરી જાતિમાં લગ્ન અને મરણ બંને પ્રસંગે હળદીનું લેપન કરવામાં આવે છે. વિવાહની પ્રારંભિક દેવપૂજામાં દેવને પણ હળદી અર્પણ કરવામાં આવે છે. તેથી જ જે સ્ત્રીઓ માસિકધર્મમાં હોય તો તેનો પડછાયો પડે તો હળદી કાળી પડી જાય એવું માનવામાં આવે છે. હળદીનાં ઉદ્ભવથી કૂટવા પૂર્વ સુધીની સફરનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ રીતે હળદીનાં મહાત્મ્યને દર્શાવવામાં આવ્યું છે. આ હળદીનું સ્તુતિગીત છે. હળદીની તમામ અવસ્થાની વાત કરવામાં આવી છે.

હળદીનું ખેતરમાં આરોપણ થાય છે. ફૂવાલીના જળથી સિંચન થાય છે. કોદાળી વડે ગોળાય છે. હળદી લીલી-પીળી હોય છે.

મુક્તછંદ

સારે	પ-	-મ	પધ	ધપ	પમ	મપમ	મ-	--
હલ	દીડ	ડડ	કેડ	યરી	અડ	રોપાય	રેડ	ડડ
સારે	પ-	-મ	પધ	ધપ	પમ	મપમ	મ	
હલ	દીડ	ડડ	કેડ	યરી	અડ	રોપાય	રે	

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ હલદી તું કીયા શેરમાં વેચાય રે હલદી ~

હલદી તં કયા શેરમાં વેચાય રે હલદી
હલદી તું ઉનાય શેરમાં વેચાય રે હલદી
હલદી તું પાવલે પાનસેર વેચાય રે હલદી
હલદી તું કયા શેરમાં વેચાય રે હલદી
હલદી તું કયા શેરમાં વેચાય રે હલદી
હલદી તું કયા શેરમાં વેચાય રે હલદી
હલદી તું સુરત શેરમાં વેચાય રે હલદી
હલદી તું પાવલે પાનસેર વેચાય રે હલદી
હલદી તું કયા શેરમાં વેચાય રે હલદી

ભાવાર્થ : હળદીને કૂટતા અને દળતાં સ્ત્રીઓ હળદીનાં ગુણગાન ગાઈ રહી છે :
ઓ હળદી તું કયા શહેરમાં વેચાય છે ? તારો મહિમા મોટો છે. તું ઉનાઈ અને
સુરત જેવાં શહેરોમાં જ વેચાય છે. હળદી તારું મૂલ્ય પણ ઘણું છે. પાવલી પાંચશેર ! (જે
સમયે દાયકાઓ પહેલાં આ ગીત કોઈ અજાણ સર્જકે રચ્યું હશે ત્યારે ચારઆની-
પાવલી-નું બજાર મૂલ્ય અધિક હશે)

मुक्तछंद

सागु ग पम गुम मप प मम ग सा ग मम प गुसा सा - -
हल दी तूऽ ऽऽ किऽ या सेर मां ऽ वे चाय रे हल दी ऽ ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આ રંગ મારો પાવલી પાનશેર વેચાય રે ~

આ રંગ મારો પાવલી પાનશેર વેચાય રે

રંગ એ રંગ મારો મોગરિયો

આ રંગ મારો કયા શે’રમાં વેચાય રે

રંગ એ રંગ મારો મોગરિયો

આ રંગ મારો સુરત શે’રમાં વેચાય રે

રંગ એ રંગ મારો મોગરિયો

આ રંગ મારો પાવલી પાનશેર વેચાય રે

રંગ એ રંગ મારો મોગરિયો

આ રંગ મારો કયા શે’રમાં વેચાય રે

રંગ એ રંગ મારો મોગરિયો

આ રંગ મારો ઉનાઈ શે’રમાં વેચાય રે

રંગ એ રંગ મારો મોગરિયો

આ રંગ મારો પાવલી પાનશેર વેચાય રે

રંગ એ રંગ મારો મોગરિયો

ભાવાર્થ : સ્ત્રીઓ આ ગીતમાં હળદીના રંગનો મહિમા કરી રહી છે : હળદી, આપનો રંગ અત્યંત મોઢેરો છે. આ રંગની વેચાણકિંમત પાવલી પાંચશેર છે ! આ રંગ સુરત અને ઉનાઈ શહેરમાં વેચાઈ રહ્યો છે. આ રંગ કોઈ નાનાં ગામડાંઓમાં નથી મળતો.

मात्रा : ४

सा - रे-प प-म म-प पध- ध-प म-ग रेरेग गसा- रेग -सा
आ ऽ रंङ्ग माङ्गरो पाङ्गव लीऽऽ पाङ्गन शेङ्ग वेङ्गचा यरेऽ रंङ्ग ङ्ग

सा - रे-म मगग रेगग रेसासा सा -
ई ऽ रंङ्ग माङ्गरो माऽऽ गङ्गरि यो ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ મારા મોટાભાઈ તો પાટલે બેઠા કે ધન રે ~

મારા રે મોટાભાઈ તો પાટલે બેઠા કે ધન રે
પાટલે બેઠા તો તેલ લાયગુ મીઠું કે ધન રે
મારા રે મોટાભાઈ તો પાટલે બેઠા કે ધન રે
પાટલે બેઠા તો હળદ લાયગુ મીઠું કે ધન રે
મારા રે મોટાભાઈ તો પાટલે બેઠા કે ધન રે
પાટલે બેઠા તો કુંકુ લાયગુ મીઠું કે ધન રે
મારા રે મોટાભાઈ તો પાટલે બેઠા કે ધન રે

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં ‘પીઠી’ અર્થાત્ ‘હળદી’ નું ઘણું મહત્વ હોય છે. પરંપરાગત રિવાજ મુજબ વર અથવા કન્યા ને પીઠી લગાડવા માટેનો અધિકાર તેમની બે બહેનો અને બે ભાભીઓને હોય છે. સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : અમારા માટે આ ધન્ય ઘડી છે કે અમારા મોટાભાઈ આજે પાટલે બેઠા છે. અમારા મોટાભાઈને સર્વપ્રથમ તેલ લગાડવામાં આવ્યું છે. એ પછી ‘પીઠી’-હળદર-ચઢાવવામાં આવી છે. કુંકુનો ચાંદલો કરવામાં આવ્યો છે. આ બધાં વિધિવિધાન અમારા મોટાભાઈને મીઠાં લાગી રહ્યાં છે. મોટાભાઈ ખૂબ પ્રસન્ન છે, ભાભી આવવાનાં છે ને ! અમારા માટે આ ધન્ય ઘડી છે !

मात्रा : ४ (दोनों निषाद, कोमल गंधार)

सा गुरे ग - रे ग सासा रे म - गुरे गुसा सा - ध नि सा गुरे ग -
मा राऽ रे ऽ मो टा भाई तो पा ऽ टऽ लेऽ बे ऽ ठा के ध नऽ रे ऽ
सा नि सा ग ग सा सा रे म म गुरे गुसा सा - ध नि सा गुरे ग -
पा ऽ ट ले बे ऽ ठा तो ते ल लाय गुऽ मी ऽ ठु के ध नऽ रे ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

નાચણાં(નર્તન-વાદન)નાં ગીત

ચૌધરીઓમાં પરંપરાગત લગ્નવિધિનો સમારંભ બે દિવસનું મહત્વ ધરાવે છે. લગ્નનો પૂર્વદિવસ ‘માંડવા’નો દિવસ ગણાય છે, જે અત્યંત મહત્વ ધરાવે છે. ‘માંડવા’ની રાત્રે એકત્રિત થવાનું સવિશેષ મહત્વ છે. કારણ કે ‘માંડવા’ની રાત્રે ‘નાચણું’ કરવામાં આવે છે. લગ્નદિવસે અનિવાર્ય સંજોગોમાં હાજર રહી શકાય તેમ ન હોય તો ‘માંડવા’નાં દિવસની હાજરી પણ લગ્નદિવસની હાજરી જેટલું જ મહત્વ ધરાવે છે. ચૌધરી જાતિમાં પરંપરાગત વાદ્યોમાં ઘુઘરિયાળી લાકડી (દેવની લાકડી), કીરચા, તાંશા, ટારપી, ટારપુ, વાંસળી, મશક, દેવડોવળી, મોટો ડોવાળ, ટીંગરી, ઘાંઘલી, નગારૂ આદિનો સમાવેશ થાય છે. દેવડોવળી, તાંશા, કીરચા, દેવની લાકડી વગેરે દેવપૂજન સમયે વગાડવામાં આવે છે. સામાજિક શુભ પ્રસંગોમાં મોટો ડોવાળ, કીરચા, ટારપી, તાંશા, મશક વગેરે વગાડવામાં આવે છે. પુરુષો નિરાંતની પળોમાં અથવા ઢોર ચારતી વખતે ગોવાળો વાંસળી વગાડતાં હતાં. સ્ત્રીઓ ટીંગરી વાદ્ય વગાડતી હતી. બાળકો તાડછાનો બનેલો પીહવો વગાડતાં હતાં. ચૌધરી જાતિમાં નગારૂ મરણપ્રસંગે ગ્રામજનોના જાણ માટે બે ડાંડી વડે ધીમા તાલે વગાડવામાં આવે છે. ગામ ઉજૂમણી-ઉજાણી (ધાર્મિક સંદર્ભમાં), ગામ પર આવેલી આફત કાઢવા કે ‘ઉદર કાઢવા’ જેવા પ્રસંગે રાત્રે ગામપાદરે જતાં જતાં નગારૂ ઝડપી તાલે વગાડવામાં આવે છે. ચૌધરીઓનાં પરંપરાગત વાદ્યોમાં ઢોલનો ઉપયોગ લગ્નમાં કરવામાં આવતો નહોતો. નાચણાંમાં વાદ્યોનાં તાલે તાલે સ્ત્રી અને પુરુષો જુદી જુદી ‘ચાલ’-સ્ટેપ-દ્વારા સાંકળ રચીને પરંપરાગત નાચણું કરે છે. વાદ્યકારો તાલબદ્ધ દર્શનીય નર્તન કરતાં હોય છે. ગીત, સંગીત અને તાલનો સુમેળ રચાય છે. ‘નાચણાં’ની રાત્રે ચાંદલો લખનારા પાસે જ બીડી, તપખીર, તખ્ત, ગુટખા, વરિયાળી, ઘાણાદાળ, ખાંડ વગેરે મૂકવામાં આવે છે. આ સિવાય રસિકજનો માટે ઘરને ખૂણે દારૂની સુવિધા પણ કરવામાં આવે છે. આજે બહુધા ‘માંડવા’ની રાત્રે બેન્ડપાર્ટી કે ડી.જે.ના તાલે ગરબા કે આધુનિક ‘ડીસ્કો’ પ્રકારનું નર્તન કરવામાં આવે છે. પરંપરાગત વાદ્યો, ગીતો અને ‘નાચણું’ ધીરે ધીરે દસ્તાવેજમાં કે આદિવાસી ઓળખ ધરાવતાં કાર્યક્રમો પૂરતાં જ સીમિત થઈ ગયાં હોય તેમ જણાય છે.

~ તાપીયે કિનારે ફૂનહાય વાયડેમાં ~

તાપીયે કિનારે ફૂનહાય વાયડેમાં, ડોવળો વાગેનેરા ક્ષયા
ડોવળો વાગે ને રમીલા દડી નેરા ક્ષયા, ડોવળો વાગે ને રમીલા દડી
નેરા ક્ષયા

તાપીયે કિનારે કેલહાય વાયડેમાં, વાંહલી વાગેનેરા ક્ષયા
વાંહલી વાગે ને અંતુ દડી નેરા ક્ષયા, વાંહલી વાગે ને અંતુ દડી નેરા
ક્ષયા

તાપીયે કિનારે ફૂનહાય વાયડેમાં, ડોવળો વાગેનેરા ક્ષયા
ડોવળો વાગે ને ઈલા દડી નેરા ક્ષયા, ડોવળો વાગે ને ઈલા દડી નેરા
ક્ષયા

તાપીયે કિનારે કેલહાય વાયડેમાં, ડોવળો વાગેનેરા ક્ષયા
ડોવળો વાગે ને લીલા દડી નેરા ક્ષયા, ડોવળો વાગે ને લીલા દડી નેરા
ક્ષયા

તાપીયે કિનારે ફૂનહાય વાયડેમાં, ડોવળો વાગેનેરા ક્ષયા

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓનો વસવાટનો મોટો હિસ્સો તાપીકાંઠાની આસપાસ છે. તાપી નદી એ દક્ષિણ ગુજરાતની પ્રમુખ નદી છે. પરિણામે ચૌધરી જાતિનાં લગ્નગીતોમાં તાપીનો ઉલ્લેખ અવારનવાર કરવામાં આવે છે. ચૌધરી જાતિમાં સામાજિક પ્રસંગોમાં ડોવળાવાદન, કિરયાવાદન અને તાંશાવાદનનો પણ એક જમાનો હતો.

વાદ્યોની ધૂન પર સ્ત્રીઓ અને પુરુષો હારબંધ જોડી બનાવીને પરંપરાગત ‘નાચણું’ કરે છે. લગ્નની પૂર્વરાત્રિએ ગાયન, વાદન અને નર્તન કરીને ઉલ્લાસ પ્રગટ કરવામાં આવે છે. આ ગીતમાં જો કે વાંસળીનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ચૌધરીઓનાં પરંપરાગત વાદ્યોમાં વાંસળીનું પણ સ્થાન છે. સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : અરે ભાઈ, જરા ધ્યાનથી સાંભળો. તાપી કિનારે ફૂલોની વાડીમાં મોટો ડોવાળ વાગી રહ્યો છે. એનો નાદ સાંભળીને રમીલા અને લીલા દોડી ગઈ છે. તાપી કિનારે કેળાની વાડીમાં વાંસળી વાગી રહી છે. વાંસળીવાદન સાંભળીને ઈલા દોડી ગઈ છે. બધાં જ નાચણાં માટે ઉતાવળા થઈ ગયા છે. ભાઈ, કહોને આપણે ક્યારે જઈશું ? ઝડપ કરો મારે પણ ડોવાળા અને વાંસળીવાદનના તાલે થતાં નાચણાંમાં જોડાવું છે.

મુક્તછંદ

સા-ગ પ-- મ-પ સાસા- સા-ગ પ-પ મ-પ સાસા-
તાડપી ચેડડ કિડના ડેડ ફૂડન હાડય વાયડે ડમાંડ

સા-ગ મ-- ગ-સા નિરે- સા સા
હોડવ હોડડ વાડગે નેરાડ ફા યા

સાડગ પ-- મ-પ સાસા- સા-ગ મ-- ગ-સા નિરેડ સા સા
હોડવ હોડડ વાડગે ડનેડ રડમી લાડડ દડડી નેરાડ ફા યા

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ડોવળ વાગાડ ~

ડોવળ વાગાડ રસીક ડોવળ વાગાડ રા
ડોવળ વાગાડ રસીક ડોવળ વાગાડ રા
ડોવળા વગાર માંડવો હૂનો રા
ડોવળા વગાર માંડવો હૂનો રા
પયલા નેવાણો કા રસીક કાકરા નેવાણો રા
પયલા નેવાણો કા રસીક કાકરા નેવાણો રા
ડોવળ વાગાડ રસીક ડોવળ વાગાડ રા
ડોવળ વાગાડ રસીક ડોવળ વાગાડ રા
છંદે છંદે રા મનુ નાચી નેજે રા
છંદે છંદે રા મનુ નાચી નેજે રા
કિરચી નાંખીને મનુ નાચી નેજે રા
કિરચી નાંખીને મનુ નાચી નેજે રા
ડોવળ વાગાડ રસીક ડોવળ વાગાડ રા
ડોવળ વાગાડ રસીક ડોવળ વાગાડ રા
તાસે વગાડી ને પકા નાચણ પાઈડ રા
નાચણ પાઈડ ને પકા હુજાલ કદ રા

ભાવાર્થ : પરંપરાગત વાદ્યો ડોવળા અને કિરયાના વાદન વગર મંડપ સૂનો સૂનો લાગે છે. રાત્રિના સમયે એકઠી સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : ઓ સખી, ડોવળાવાદન વગર મંડપ સૂનો સૂનો લાગી રહ્યો છે. રસિક તું ક્યાં છે ? અરે ભાઈ, ડોવળ વગાડ. રસિક, તારે ડોવળાવાદનનાં પૈસા લેવા છે કે કાંકરા લેવા છે ? મનુ, ડોવળાની ધૂન પર નાચી લે. આવો અવસર પાછો નહીં મળે. મનુ, ડોવળાવાદનની સાથે કિરયા વાદન કરતાં કરતાં નાચી લે. રસિક, ડોવળ વગાડ. પકા,તે તો કમાલ કરી દીધી. ડોવળા અને કિરયાને તાંશાની સંગત આપીને ‘નાચણાં’ નો પ્રારંભ કરાવી દીધો. પકા, કહેવું પડે, નાચતાં નાચતાં સવાર થઈ ગઈ. અમને ખબર પણ ન પડી !

માત્રા : ૧૦

સાસારે ગગગ ગ-સા સારે ગ-પ પ-ગ ગ-રે રેગસા સા ધ
 ડોવલ ડવાડ ગાડડ રસિક ડોડવ લડડ વાડડ ગાડડ રા ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઊંચા-નીચી જોડ છેતરાય જાવાય યે ~

ઊંચા-નીચી જોડ છેતરાય જાવાય યે
ફતયાય ડોવળે નાચાય ગયે બેના, છેતરાય જાવાય યે બેના
ઊંચા-નીચી જોડ છેતરાય જાવાય યે
રતિયાય ડોવળે નાચાય ગયે બેના, છેતરાય જાવાય યે બેના
ઊંચા-નીચી જોડ છેતરાય જાવાય યે
છમલાય ડોવળે નાચાય ગયે બેના, છેતરાય જાવાય યે બેના
ઊંચા-નીચી જોડ છેતરાય જાવાય યે
મંગાયા ડોવળે નાચાય ગયે બેના, છેતરાય જાવાય યે બેના

ભાવાર્થ : મંડપની રાત્રિએ ‘નાચણું’-સમૂહનૃત્ય-જામ્યું છે. બધાં જોડી બનાવીને નાચી રહ્યાં છે. સ્ત્રીઓ પોતાનો અનુભવ સંભળાવી રહી છે : નાચણાંમાં ઊંચા નીચી જોડી બનાવીને સહુ હારબંધ નાચી રહ્યાં છે. બહેન, આ ઊંચી નીચી જોડમાં જ હું ગૂંચવાઈ ગઈ. મારાથી છેતરાઈ જવાયું રે. ફતિયા, રતિયા, છમલા અને મંગાનું ડોવળાવાદન એટલું મોહક હતું કે નાચવું નહોતું છતાં નચાઈ ગયું. ભલે છેતરાઈ જવાયું, નચાઈ જવાયું છતાં કેટલી મજા આવી !

मात्रा : ॢ

प-प धप- म-ग म-- गगसा गपप ग-सा गप-
उंऽचा नीचीऽ जोऽऽ डऽऽ छेतराय जवाऽ यऽये बेनाऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ પીવાલ દારવ ઉસાલા મારે ~

પીવાલ દારવ ઉસાલા મારે યે ટીનુ
પીવાલ દારવ ઉસાલા મારે યે ટીનુ
દારુ ઉતીરો ને જોરુ હો ઉતીરો યે ટીનુ
દારુ ઉતીરો ને જોરુ હો ઉતીરો યે ટીનુ
પીવાલ દારવ ઉસાલા મારે યે ટીનુ
પીવાલ દારવ ઉસાલા મારે યે ટીનુ
વટ હો ઉતીરો ને જોરુ હો ઉતીરો યે ટીનુ
વટ હો ઉતીરો ને જોરુ હો ઉતીરો યે ટીનુ
પીવાલ દારવ ઉસાલા મારે યે ટીનુ
પીવાલ દારવ ઉસાલા મારે યે ટીનુ

ભાવાર્થ : વિવાહ જેવા આનંદદાયી અવસર પર ‘નાચણાં’ની રાતે દારુ પીને નાચતાં અને વટ મારતાં યુવકોને જોઈને સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : ટીનુ, આ તો બીજું કંઈ નથી પ્યાલી દારુ ઉછાળા મારે છે. જો ટીનુ, દારુનો નશો ઊતરતાં જુસ્સો પણ ઓસરી ગયો. આ નાચકૂદ અને મસ્તી દારુને લીધે છે. ટીનુ, અમે કહ્યું હતુંને ? નશો ઊતરતાં જ જુસ્સો પણ ઊતરી ગયો અને વટ પણ ઊતરી ગયો. બિચારા છોકરાઓ !

मात्रा : १०

सारे गुरे साधु सासा साग गुरे गप - गुरे धसा
पीवा डल दाड ख उसा डला मारे ऽ येड टीनू

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ રાજુ તારા મશાકમાં સું સું ભરેલું ~

રાજુ તારા મશાકમાં સું સું ભરેલું
મશાકવાળા ચંદનીયો નીર ભર્યા
રાજુ તારા મશાકમાં સું સું ઘટેલું
મશાકવાળા ચંદનીયો નીર ભર્યા
રાજુ તારા મશાકમાં હવા ઘટેલી
મશાકવાળા ચંદનીયો નીર ભર્યા
રાજુ તારા મશાકમાં સું સું ઘટેલું
મશાકમાં ચંદનીયો નીર ભર્યા
રાજુ તારા મશાકમાં ઢાંડી તૂટેલી
મશાકવાળા ચંદનીયો નીર ભર્યા
રાજુ તારા મશાકમાં સું સું ઘટેલું
મશાક માં ચંદનીયો નીર ભર્યા
રાજુ તારા મશાકની કોથળી ફાટેલી
મશાકવાળા ચંદનીયો નીર ભર્યા

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં પરંપરાગત વાદ્યોમાં મશક મહત્વનું વાદ્ય ગણી શકાય. વિવાહનાં શુભ અવસરે મશકવાદકને બોલાવવામાં આવ્યો છે. સ્ત્રીઓ ટોળે વળી ને મશકવાદકની મજાક કરતાં ગાઈ રહી છે : રાજુ, તું આટલી સુરીલી મશક કરી

રીતે વગાડે છે ? અમને કહે તો-તારી આ મશકમાં તે શું શું ભર્યું છે ? મશકમાં ચાંદનીનું જળ ભરીને લાવ્યો છે કે શું ? બસ બસ.. વખાણ સાંભળીને આમ ફૂલાઈ ન જા. જો તો તારી મશકમાંથી હવા ઓછી થઈ ગઈ છે. અરે, આ મશકની તો એક દંડી પણ તૂટી ગઈ છે. અરરર, આ મશકની તો થેલી પણ ફાટેલી છે.

માત્રા : ૪

સા સા સા રે ગ ગ -ગ ગ મ - ગ રે ગ ગ સા સારે
રા જૂ તા રા મ શા -ક માં સું ડ સું ભ રે લું મ શાક
ગ ગ - ગ ગ મ ગ રે રે ગ સા રે રે - - -
વા લા ડ ચં દ ની યો ડ ની ર ભ ડ ર્યા ડ ડ ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ડોવળો જોજે યે બેના ~

ડોવળો જોજે યે બેના, ડોવળો જોજે આમાહે તે
ડોવળો જોજે યે બેના, ડોવળો જોજે આમાહે તે
ડોવળો વગારનો આખો માંડવો હૂનો યે
ડોવળો વગારનો આખો માંડવો હૂનો યે
ઠોનકે જોજે યે બેના, ઠોનકે જોજે આમાહે તે
ઠોનકે જોજે યે બેના, ઠોનકે જોજે આમાહે તે
ઠોનકે વગારનો આખો માંડવો હૂનો યે
ઠોનકે વગારનો આખો માંડવો હૂનો યે
મશાક જોજે યે બેના, મશાક જોજે આમાહે તે
મશાક જોજે યે બેના, મશાક જોજે આમાહે તે
મશાક વગારનો આખો માંડવો હૂનો યે
મશાક વગારનો આખો માંડવો હૂનો યે

ભાવાર્થ : વિવાહનો અવસર છે. બહેન, મંડપમાં ડોવાળ, ઢોલક અને મશક તો જોઈએ જ. સ્ત્રીઓ કહી રહી છે : અરે, બહેન આ શું છે ? અમને તો ડોવાળ જોઈએ જ. ડોવાળ વગર તો જુઓને આખો મંડપ સૂનો છે. હા, ફક્ત ડોવાળ જ નહીં, અમને તો ઢોલક પણ જોઈએ. ઢોલક વગર આખો મંડપ સૂનો લાગે છે. અને-મશક ? મશકવાદકને પણ બોલાવો બહેન. મશક વગર મંડપ સૂનો લાગે છે. અમને મશક પણ જોઈએ.

मात्रा : ६

सा	सा	सा	रे	ग	ग	रे	रे	रे	सा	रे	ग
डो	व	ळो	जो	ऽ	जे	ये	ऽ	ऽ	बे	ना	ऽ
रे	रे	सा	रे	ग	ग	सा	रे	रे	सा	ध	-
डो	व	ळो	जो	ऽ	जे	आ	मा	हे	ते	ऽ	ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

પ્રભાતિયાં ગીત

ચૌધરીઓમાં પૂર્વસમયમાં રાત્રિ દરમિયાન જ લગ્ન થતાં હતાં. પરંતુ બદલાતાં સમયમાં દિવસ દરમિયાન જ લગ્ન થતાં હોય છે. લગ્નદિવસનાં પ્રભાતે સ્ત્રીઓ મધુર ગીતો ગાઈને વાતાવરણને જીવંત બનાવી દે છે. પૂર્વસમયમાં ઘડિયાળ નહોતાં ત્યારે કૂકડો બોલે ત્યારથી સ્ત્રીઓ જાગ્રત થઈ કામકાજમાં વ્યસ્ત થઈ જતી હતી. આ પ્રભાતિયાં ગીતોમાં શિખામણનો સૂર પણ કવચિત્ સંભળાય છે. સગાંસંબંધીઓની પ્રતિક્ષાનો ભાવ પણ દેખાય છે.

~ પરગાઈડો કૂકડો વાહયો ~

પરગાઈડો કૂકડો વાહયો, ઉઠી બેહજે સુના
પરગાઈડો કૂકડો વાહયો, ઉઠી બેહજે સુના
પરગાઈડો કૂકડો વાહયો, ખર જાતે રા ક્ષયા
પરગાઈડો કૂકડો વાહયો, ખર જાતે રા ક્ષયા
પરગાઈડે સુના લંડી હુવી ગઈ રા ક્ષયા
પરગાઈડે સુના લંડી હુવી ગઈ રા ક્ષયા
પરગાઈડો કૂકડો વાહયો, ઉઠી ગયે સુના
પરગાઈડો કૂકડો વાહયો, ઉઠી ગયે સુના

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં પૂર્વસમયમાં રાત્રે જ લગ્ન થતાં હતાં. લગ્ન થઈ ગયા પછી વહેલી પરોઢે વરપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાય છે : વહેલી પરોઢે કૂકડો બોલ્યો. સુના, જાગી જજે. ભાઈ, ચાલો ઘરે જઈએ. સવાર થઈ ગઈ છે. ભાઈ, આ સુના છોકરી તો જુઓ, વહેલી પરોઢે જાગવાને બદલે સૂઈ રહી છે. પરોઢનો મરઘો ફરીથી બોલ્યો, સુના છોકરી પણ જાગી ગઈ છે. ભાઈ, ચાલો ચાલો હવે ઘરે જઈએ.

मात्रा : १२

मालकौंस

सासा मम ग- सासा निनि निसा नि- निनि निध सा- -सा गसा
पर गाई डोऽ कूक डोंवा हयो उऽ ठीबे हये बेऽ ऽना ऽऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ મારા બારણે એક જ લીમડો ~

મારા બારણે એક જ લીમડો રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા મામા ક્યારે આવસે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા મામા વહેલા આવસે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા બારણે એક જ લીમડો રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા ભાઈ ક્યારે આવસે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા ભાઈ વહેલા આવસે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા બારણે એક જ લીમડો રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા બેની ક્યારે આવસે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા બેની વહેલા આવસે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે

મારા બારણે એક જ લીમડો રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા કાકા ક્યારે આવશે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે
મારા કાકા વહેલા આવશે રે
હું તો ઊંચે ચડું ને નીચે મોર રે

ભાવાર્થ : આ ગીત કુરુણસભર છે. વિવાહનો પ્રસંગ આવી ગયો છે. વધૂ પોતાનાં સ્વજનોની આતુરતાથી વાટ જોઈ રહી છે. કેમ હજી મામા, ભાઈ, બહેન અને કાકા નથી આવ્યા ? ઘરમાંથી બહાર નીકળી આંગણે લીમડાના ઝાડ પર ચઢીને એ જુએ છે, પણ કોઈ દેખાતું નથી. લીમડા નીચે વધૂ સાથે હળી ગયેલો મોર ઊભો છે. એ મોરને પોતાની વ્યથા સંભળાવી રહી છે : મારા બારણે એક જ લીમડો છે, હું તો લીમડા પર ચઢીને મારા મામાની વાટ જોઉં છું. મારા મામા ક્યારે આવશે ? એ વિશ્વાસપૂર્વક કહે છે કે મારા મામા વહેલા આવશે. વધૂ પોતાના ભાઈ, બહેન અને કાકાની વાટ જોઈ રહી છે. એને થાય છે કે ભાઈ, બહેન અને કાકા ક્યારે આવશે ? પોતાને ધીરજ આપતાં કહે છે

મુક્ત છંદ

સા સા રે રે સા - - - સા રે ગ ગ ગ સા સા રે ગ રે ગ સા સા - - -
મા રા બા ર ણે ડ ડ ડ એ ડ ક જ લી ડ ડ મ ડો ને હું ડ તો ડ ડ ડ

સા રે ગ - ગ રે સા રે ગ રે રે સા ધ ધ સા - - -
ઉં ડ ચે ડ ચ ડ હૂં ને ડ ની ડ ચે ડ મો રુ રે ડ ડ ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ મોટીબેન વહેલા ઊઠીને દાતણ કરજો ~

મોટીબેન વહેલા ઊઠીને દાતણ કરજો
લેજો ભગવાનજીનું નામ રે
મોટીબેન પિતા બોલાવે ‘જી’ કરી બોલજો
લેજો ભગવાનજીનું નામ રે
મોટીબેન સસરા બોલાવે ‘ના’ કરી બોલજો
લેજો ભગવાનજીનું નામ રે
મોટીબેન વહેલા ઊઠીને નાવણ કરજો
લેજો ભગવાનજીનું નામ રે
મોટીબેન માતા બોલાવે ‘જી’ કરી બોલજો
લેજો ભગવાનજીનું નામ રે
મોટીબેન સાસુ બોલાવે ‘ના’ કરી બોલજો
લેજો ભગવાનજીનું નામ રે
મોટીબેન વહેલા ઊઠીને ભજન કરજો
લેજો ભગવાનજીનું નામ રે

ભાવાર્થ : આ ગીતમાં સખીઓ વધૂને શિખામણ આપતાં ગાઈ રહી છે : પિયરમાં તો બધું ચાલે. પણ સાસરે વહેલી સવારે ઊઠીને દાતણ કરી લેજો. ભગવાનજીનું નામ લેજો. પિતાજી બોલાવે તો ‘જી’ કરીને બોલજો. સસરા બોલાવે તો ‘ના’ કરી

બોલજો. મોટીબેન, વહેલા ઊઠીને નાવણ કરી લેજો. મા બોલાવે ‘જી’ કરી બોલજો. સાસુ બોલાવે તો ‘ના’ કરી બોલજો. લેજો ભગવાનજીનું નામ. વહેલા ઊઠી ભજન કરજો. લેજો ભગવાનજીનું નામ.

મુક્તછંદ

ધ સા સા - - રે સા રેગ ગ - ગ રે સા રેગ ગ - રે સા ધ સા સા -
મો ટી બે ડ ડ ન વ હેડ લા ડ ડ ડ ઠી નેડ દા ડ ત ણ ક ર જો ડ

સા રેગ ગ - ગ સા સા રેગ ગ - રે સા ધ સા સા -
લે ડડ જો ડ ભ ગ વા નડ જી ડ નું ડ નાં મ રે ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ડાળે ડાળે પંખી જનાવર બોલે ~

ડાળે ડાળે પંખી જનાવર બોલે
સીતાબેન શાની આવે રે નીદરા રે
સાઈકલ વેચુ, મોટર વેચુ
મારા રે બેનને કાલે પરણાવી દેસું
સીતાબેન શાની આવે રે નીદરા રે
ડાળે ડાળે પંખી જનાવર બોલે
સીતાબેન શાની આવે રે નીદરા રે

ભાવાર્થ : સવાર ઉઘડી રહી છે. ડાળે ડાળે પંખીઓ અને જનાવર બોલી રહ્યા છે. સીતાબહેન, કેમ આટલી ઊંઘ આવી રહી છે ? જો જરૂર પડી તો સાઈકલ વેચીશું. અરે, મોટર પણ વેચી દઈશું. પણ બહેન તમને કાલે પરણાવી દઈશું. સાંભળો, ડાળે ડાળે પંખીઓ અને જનાવર બોલી રહ્યાં છે. સીતાબહેન, તમને કેમ આટલી ઊંઘ આવી રહી છે ? હવે જાગી જાઓ. જુઓ સવાર થઈ ગઈ છે.

(दोनों गंधार) मात्रा : ४

सा सा सा रे सा म म म ग रे रे सा सा रेगुरे नि नि
डा ले डा ले ऽ पं खी ज ना ऽ व र बो लेऽ ऽ सी
सा - रेगु सारे - रेम म म ग रे रे गु सारे सा सा -
ता ऽ बेऽ ऽनु ऽ शाऽ नी आ वे ऽ निं द रा ऽ रे ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

સ્નાનવિધિ અને શૃંગારનાં ગીત

ચૌધરીઓમાં લગ્નનાં દિવસે સવારે વર કે વધૂને વિધિવત્ સ્નાન કરાવવામાં આવે છે. વરને મંડપ નીચે સ્નાન કરાવવામાં આવે છે. વધૂને નાવણિયામાં સ્નાન કરાવવામાં આવે છે. સ્નાન માટેનાં જળપાત્રમાં સવાઈ રકમ મૂકવામાં આવે છે. બહેનો અને ભાભીઓ મળીને વર કે વધૂને સ્નાન કરાવે છે. ચૌધરી જાતિનાં પરંપરાગત વસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓ કચ્છ મારીને સાડી પહેરતી હતી. પગમાં કલ્લાં અને પગનાં અંગૂઠામાં વીટા, હાથમાં પહોંચી, કડાં અને અંગડીઓ પહેરતી હતી. ગળામાં કંઠી, મોતીની માળા પહેરતી હતી. કાનમાં એરીગ તથા નાકમાં જડ પહેરતી હતી. માથામાં ચાંદીની ગોફણ નાંખતી હતી. પુરુષો ધોતી, કફની અને ટોપી પહેરતાં અથવા પાઘડી બાંધતાં હતાં. પુરુષો કમરે ચાંદીની સાંકળ, કાનમાં વાળી-કડી-પહેરતાં હતાં. ચૌધરીઓમાં ચાંદીનાં આભૂષણોનું સ્વિશેષ મહત્ત્વ છે. આજે આધુનિક વસ્ત્રો પહેરવામાં આવે છે. વધૂ ગુજરાતી ઢબની સાડી પહેરે છે. પુરુષો માથે સાફો પહેરે છે, પેન્ટ અને શર્ટ પહેરે છે. હાથમાં ઘડિયાળ બાંધે છે. વધૂ હાથમાં સૂડી રાખે છે, વર હાથમાં સૂડી,નાળિયેર અને કલગી રાખે છે.

~ તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે ~

તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન, તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન
સાબુ કાં ભૂલી આઈવા રે મારા બેન, સાબુ કાં ભૂલી આઈવા રે મારા બેન
તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન, તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન
લોટો કાં ભૂલી આઈવા રે મારા બેન, લોટો કાં ભૂલી આઈવા રે મારા બેન
તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન, તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન
સાડી કાં ભૂલી આઈવા રે મારા બેન, સાડી કાં ભૂલી આઈવા રે મારા બેન
તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન, તાપીયે કાં નાવા ગેલી રે મારા બેન

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં લગ્નના દિવસે વધૂને બે બહેન અને બે ભાભીઓ સ્નાન કરાવે છે. તે સમયે સ્ત્રીઓ ગાય છે : તાપી નદીમાં ક્યા સ્થળે નહાવા ગયાં હતાં મારાં બેન ? તમારું ધ્યાન ક્યાં છે ? જુઓ તો સાબુ, પાણીનો લોટો અને સાડી એ બધું ક્યાં ભૂલી આવ્યા છો મારાં બેન ? કહો જોઈએ-તાપી નદીએ ક્યાં નહાવા ગયાં હતાં ?

માત્રા : ૪

ધુધુ સાસા -- રેગ રેરે સા સાસા રેગ ગ રેગ રેસા ધુધુ
તાડ પીયે ડડ કાંડ ડના વા ગેડ લીડ રે માડ રીબે ડન
ધુધુ સાસા -- રેગ રેરે સા સા - - સા - -
તાડ પીયે ડડ કાંડ ડના વા ગે ડ ડ લી ડ ડ

...ઇસ ગીત કી અન્ય પંક્તિયાં બી ઇસી સ્વરાવલી કે અનુસાર ગાયી જાણંગી

~ તાપીનાં ઊંડા ઘણાં પાણી રે ~

તાપીનાં ઊંડા ઘણાં પાણી રે મોટીબેન, તાપીનાં ઊંડા ઘણા પાણી રે
મોટીબેન, એક મેરે બેસી ને નાજો રે એક મેરે બેસી ને નાજો રે
સાસુ જુએ સસરા જુએ શરમ ના રાખો રે મોટીબેન,
એક મેરે બેસી ને નાજો રે એક મેરે બેસી ને નાજો રે
જેઠ જુએ જેઠાણી જુએ શરમ ના રાખો રે મોટીબેન,
એક મેરે બેસી ને નાજો રે એક મેરે બેસી ને નાજો રે
તાપીનાં ઊંડા ઘણા પાણી રે મોટીબેન, તાપીનાં ઊંડા ઘણા પાણી રે
મોટીબેન, એક મેરે બેસી ને નાજો રે એક મેરે બેસી ને નાજો રે

ભાવાર્થ : સખીઓ વધૂને સ્નાનવિધિ દરમિયાન વાતવાતમાં કહી દે છે : બહેન, તારું સાસરું તાપી કિનારે છે. તને ખબર છે ? તાપીનું પાણી ઘણું ઊંડું છે. નહાવા જાઓ તો એક તરફ કિનારે બેસીને નહાજો. સાસુ જોશે, સસરા જોશે એવી શરમમાં ન રહેશો. તાપીનું પાણી ઘણું ઊંડું છે. જેઠ જોશે, જેઠાણી જોશે એવી શરમ પણ ન રાખશો. તાપીના એક કાંઠે બેસીને નાહી લેજો. કારણ કે તાપીનું પાણી ઘણું ઊંડું છે.

મુક્તછંદ

સા - રેગુ રેગુ સા સા રેગુ રેગુ સારે ગરે નિ -
તા ડ પીડ નાડ ડં ડા ઘડ નાંડ પાડ નીડ રે ડ

સા સા રેગુ રેગુ સા સા ગ રે સા - રેગુ રે નિ સા સા -
મો ટી બેડ ડન એ ક મે રે બે ડ સીડ ને ના જો રે ડ

...ઇસ ગીત કી અન્ય પંક્તિયાँ મી ઇસી સ્વરાવલી કે અનુસાર ગાયી જાણંગી

~ તારલે ભરેલો ભાઈનો મંડપ હશે ~

તારલે ભરેલો ભાઈનો મંડપ હશે, ત્યાં અમારા વિરલભાઈના લગ્ન રે થશે
અમે અમારા વિરલભાઈને શર્ટોથી સજાવશું,
શર્ટો ના મળે તો ભાઈને પેન્ટોથી સજાવશું
પેન્ટોથી સુંદર ભાઈનો સાક્ષે હશે, ત્યાં અમારા વિરલભાઈના લગ્ન રે થશે
અમે અમારા વિરલભાઈને ફૂલોથી સજાવશું,
ફૂલો ના મળે તો ભાઈને હારોથી સજાવશું
હારોથી સુંદર ભાઈની વરમાળા હશે, ત્યાં અમારા વિરલભાઈના લગ્ન
રે થશે

અમે અમારા વિરલભાઈને ટોપીથી સજાવશું,
ટોપી ના મળે તો ભાઈને ફેટાથી સજાવશું
ફેટાથી સુંદર ભાઈ વરરાજા હશે, ત્યાં અમારા વિરલભાઈના લગ્ન રે થશે

ભાવાર્થ : વરનો સાજ-શણગાર થઈ રહ્યો છે. ‘ઝિલ્મિલ સિતારોકા આંગન હોગા..’ એ ફિલ્મી ધૂન પર રચાયેલું આ ગીત છે. એક મધુર કલ્પના અહીં રજૂ કરવામાં આવી છે. તારા ભરેલો અમારા ભાઈનો મંડપ હશે. એ મંડપમાં અમારા વિરલભાઈના લગ્ન થશે. અમે અમારા વિરલભાઈને શર્ટથી સજાવીશું, શર્ટ ન મળે તો પેન્ટથી સજાવીશું, પેન્ટથી સુંદર અમારા ભાઈનો સાક્ષે હશે. અમે અમારા વિરલભાઈને ફૂલોથી સજાવીશું, ફૂલ ન મળે તો હારથી સજાવીશું, હારથી સુંદર

અમારા ભાઈની વરમાળા હશે. અમે અમારા વિરલભાઈને ટોપીથી સજાવીશું,
ટોપી ન મળે તો ફેંટાથી સજાવીશું, ફેંટાથી સુંદર અમારા ભાઈ હશે.

માત્રા : ૮

(ફિલ્મ - જીવનમૃત્યુ કે ગીત,
झिलमिल सितारों का आँगन.. से मिलती-जुलती धुन)

સા-સા	સાસા	સારે	નિનિનિ	સારે	મમ	ગ	ગ
તાડર	લેભ	રેલો	ભાઈનો	મંડ	હપ	હ	શે
મ-મ	મમ	ગગરે	રેરેનિ	સારે	મગ	રે	સા
ત્યાંડઅ	મારા	વીરલ	ભાઈના	લડ	મ્નરે	થ	શે
સારેપ	પપ	પપપ	પપમ	મપ	ધમ	પગ	મરે
અમેઅ	મારા	વીરલ	ભાઈને	શર્ટો	થીસ	જાવ	શુંડ
રેરે	રેરે	રેમ	રેરેનિ	સારે	મગ	રેરે	સા
શર્ટો	નામ	ઢેતો	ભાઈને	પેન્ટો	થીસ	જાવ	શું
સાડસા	-સા	સાસારે	નિનિનિ	સારે	મમ	ગ	ગ
પેડન્ટો	ડથી	સુંદર	ભાઈનો	સાડ	ફોડ	હ	શે

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ ~

ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ, ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ
સાસરે જવાના રે ભાઈ સાસરે જવાના રે ભાઈ,
પેન્ટ શર્ટ પેરો રે ભાઈ, પેન્ટ શર્ટ પેરો રે ભાઈ,
ભાઈ રે મારા એવું ના રે ચાલશે, દેસ આઘે જવાના રે ભાઈ
ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ, ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ
સાસરે જવાના રે ભાઈ, સાસરે જવાના રે ભાઈ,
વીંટી ઘડિયાલ બાંધો રે ભાઈ, વીંટી ઘડિયાલ બાંધો રે ભાઈ,
ભાઈ રે મારા એવું ના રે ચાલશે, દેસ આઘે જવાના રે ભાઈ
ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ, ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ
સાસરે જવાના રે ભાઈ, સાસરે જવાના રે ભાઈ,
હાર કલગી પેરો રે ભાઈ, હાર કલગી પેરો રે ભાઈ,
ભાઈ રે મારા એવું ના રે ચાલશે, દેસ આઘે જવાના રે ભાઈ
ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ, ટંગપેટી ખોલો રે ભાઈ
સાસરે જવાના રે ભાઈ, સાસરે જવાના રે ભાઈ,
બૂટ મોજાં પેરો રે ભાઈ, બૂટ મોજાં પેરો રે ભાઈ,
ભાઈ રે મારા એવું ના રે ચાલશે, દેસ આઘે જવાના રે ભાઈ

ભાવાર્થ : લગ્ન પ્રસંગે વરને શણગારતાં બહેનો ભાઈને કહી રહી છે. ભાઈ, ‘ટંગપેટી’-પતરાની પેટી-ખોલી દો. આપણે ઘણે દૂર દેશ તમારે સાસરે જવાના છીએ. મારા ભાઈ આવું નહીં ચાલે, ઉતાવળ કરો. પેન્ટ-શર્ટ પહેરી લો. ઘડિયાલ-વીંટી પણ પહેરી લો. હાર પહેરી કલગી હાથમાં પકડી લો. અરે હાં, બૂટ-મોજા પણ પહેરી લો. જુઓ, હવે તમે કેવા શોભી ઊઠ્યા છો. ભાઈ, આપણે ઘણે દૂર દેશ જવાનું છે.

મુક્તછંદ

સા સા સા રે ગ - ગ - ગ સા રે રે ગ રે સા સા - - -
ટં ડ ડ ગ પે ડ ટી ડ ડ ડ ખો લો રે ભા ડ ર્ ડ ડ ડ ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આમારે ફાયા યે હાથામાં કલગી ~

આમારે ફાયા યે હાથામાં કલગી માયાલી દેખાય યે
આમારે ફાયા યે હાથામાં કલગી માયાલી દેખાય યે
સાલી રશિમ બારુણે નીકુલજે સલામ નેજે યે
સાલી રશિમ બારુણે નીકુલજે સલામ નેજે યે
આમારે ફાયા યે હાથામાં ખડિયાલ માયાલો દેખાય યે
આમારે ફાયા યે હાથામાં ખડિયાલ માયાલો દેખાય યે
સાલી રંગુ બારુણે નીકુલજે સલામ નેજે યે
સાલી રંગુ બારુણે નીકુલજે સલામ નેજે યે
આમારે ફાયા યે માથામાં ફેંટો માયાલો દેખાય યે
આમારે ફાયા યે માથામાં ફેંટો માયાલો દેખાય યે
સાલી રૂપા બારુણે નીકુલજે સલામ નેજે યે
સાલી રૂપા બારુણે નીકુલજે સલામ નેજે યે
આમારે ફાયા યે હાથામાં કલગી માયાલી દેખાય યે

ભાવાર્થ : વરનો વરઘોડો આવી પહોંચ્યો છે. બહેનો ગાઈ રહી છે : ખબરદાર,
બાઅદબ, હોશિયાર..અમારા ભાઈની સવારી પધારી રહી છે. જરા નજર તો
નાંખો. અમારા ભાઈના હાથમાં કલગી કેટલી પ્યારી લાગે છે ! સાલી રશિમ,
ઘરને બારણે ઊભી રહીને અમારા ભાઈને સલામ ભરજે. અમારા ભાઈના હાથમાં

ઘડિયાલ કેવું શોભી રહ્યું છે ! સાલી રંગુ બારણે ઊભી રહીને અમારા ભાઈને
સલામ ભરજે. જુઓ તો અમારા ભાઈના માથે પાઘડી કેટલી સુંદર લાગે છે !
સાલી રૂપા બારણે નીકળીને અમારા ભાઈને સલામ ભરજે.

મુક્તછંદ

સાસા સા સા રેગ ગમ ગ - સા સા સા રેગ ગ મ ગ - સા સારે રેસા સા -
આમા રે ફા યાયે હાડ થા ડ માં ક લ ગીડ ડ મા યા ડ લી દેડ ખાય યે ડ

...ઇસ ગીત કી અન્ય પંક્તિયાँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

‘કલવો’ ખવડાવવાનાં સમયનાં ગીત

ચૌધરીઓમાં લગ્ન હંમેશા વધૂનાં ઘરે જ થાય છે. પરંતુ ઘરજમાઈ પ્રકારનાં લગ્નપ્રકારમાં લગ્ન વરનાં ઘરે થતાં હોય છે. ચૌધરીઓમાં પૂર્વસમયમાં જાન બળદગાડાંમાં અથવા રથ આકારના ‘ડોળીમાફા’માં લઈ જવાતી હતી. પરિવર્તિત સમાજમાં બળદગાડાં કે ડોળીમાફાનું સ્થાન મોટરોએ લઈ લીધું છે. જાન આવે તે પહેલાં વધૂપક્ષ તરફથી ‘સવારી’-નાના હાટાવાળું ગાડલું-તૈયાર રાખવામાં આવતું હતું. ફળિયાના નાકે જાન આવે એટલે વધૂપક્ષ જળભરેલાં કુંભઘડા લઈને કુમારિકાઓની સાથે વાજતેગાજતે સ્વાગત માટે પહોંચે છે. જાન પાસે પહોંચી ને સૌપ્રથમ જાન ઘેરવામાં આવે છે. એક વાંસની આડશ કરીને જાનને ઘેરવામાં આવે છે. વરપક્ષ તરફથી કુમારિકાઓનાં ઘડામાં પૈસા નાંખીને શુકન કરવામાં આવે છે. વાંસની આડશ ઉઠાવી લેવામાં આવે છે. કુમારિકાઓ ઘડાથી સીધી લીટીમાં પાણી રેડે છે. વરરાજાને સાળો એટલે કે વધૂનો ભાઈ આંગળી પકડીને એની સવારી-બળદગાડા-માંથી ઉતારીને વધૂપક્ષની સવારી-બળદગાડા-માં બેસાડે છે. વરરાજાની સવારીને ઝડપથી ભગાવવામાં આવે છે. જો વરરાજા પકડવામાં ઢીલ કરે તો તેનું આવી જ બને. વરરાજાને પરંપરાગત રીતે પડાવ સુધી આ રીતે લઈ જવામાં આવતાં હતાં. જાનને પડાવ વધૂનાં ઘરથી ઊગમણી દિશામાં આપવામાં આવે છે. કન્યાના ઘરથી આથમણી દિશામાં પડાવ આપવામાં આવતો નથી. પડાવના સ્થળે બાંકડા ગોઠવવામાં આવે છે. પાણી ભરેલો ઘડો અને લોટો મૂકવામાં આવે છે. પડાવમાં જાન આવી ગયા પછી વધૂનાં માતા વાજતેગાજતે વરને પોખવા આવી પહોંચે છે. આગળ વાદ્યકારો, કુંભઘડા માથે લઈ ચાલતી કુમારિકાઓ તથા ચાર યુવાનો દ્વારા આચ્છાદિત ચાદરની છત્રછાયામાં પૂજનથાળી લઈ વધૂની માતા તથા સ્ત્રીવર્ગ પડાવ સુધી આવી પહોંચે છે. વધૂની માતા જમણે ખભે ટુવાલ રાખે છે. કલવો ખવડાવવાની વિધિનો આરંભ થાય છે. સૌપ્રથમ વધૂની માતા પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓને વધાવે છે. વરનાં કપાળે કંકુ-ચોખાનો ચાંદલો કરે છે. વધૂની માતા વરનાં પગ ધોઈ ટુવાલથી સાફ કરે છે. ગોળ, ખાંડ અથવા પેંડો ખવડાવે છે, મોં પાણીથી ધોઈ ટુવાલથી સાફ કરે છે. આ પ્રક્રિયા બે

વાર કરવામાં આવે છે. ‘કલવો’ ખવડાવવાની વિધિ પછી વધૂની માતા સિગારેટ અથવા બીડી સળગાવીને વરનાં મોં પાસે ધરે છે. આ ઉપરાંત, વધૂની માતા વરનાં જમણાં હાથની આંગળીમાં ચાંદીની વીટી પહેરાવે છે. ‘કલવો’ ખવડાવવાની કરેલી વિધિ બદલ વર વધૂની માતાને સવાઈ રકમ આપે છે.

~ એઠ ની જાઈણ, કોર ની જાઈણ ~

એઠ ની જાઈણ, કોર ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
એઠ ની જાઈણ, કોર ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
તાત ની જાઈણ, હેલ ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
તાત ની જાઈણ, હેલ ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
એઠ ની જાઈણ, કોર ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
ખાર ની જાઈણ, મલ ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
એઠ ની જાઈણ, કોર ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
ગુલ ની જાઈણ, મલ ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ
એઠ ની જાઈણ, કોર ની જાઈણ, ચાટી ખાઈ ગો રકેશ

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં વરને આપવામાં આવેલા ઉતારા પર વાજતેગાજતે વધૂનાં માતા ‘મોઢું મીઢું’ કરાવવા તથા વીંટી પહેરાવવા માટે આવી પહોંચે છે. વરનું મોં મીઢું કરાવ્યા પછી તેને બીડી અથવા સિગારેટ પેટાવીને વધૂની માતા મોં પાસે ધરે છે. આ રીતે વરનું માનપાન કર્યા પછી વધૂની માતા વરને વીંટી પહેરાવે છે. તે સમયે વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાય છે : રકેશ, એઠું ન જાણ્યું, ચોખ્ખું-અબોટ-ન જાણ્યું ચાટીને ખાઈ ગયો. રકેશ, ગરમ ન જાણ્યું ઠંડુ ન જાણ્યું ચાટીને ખાઈ ગયો. રકેશ, ખારું ન જાણ્યું મોળું ન જાણ્યું ચાટીને ખાઈ ગયો રકેશ. મીઢું ન જાણ્યું મોળું ન જાણ્યું ચાટીને ખાઈ ગયો રકેશ.

मात्रा : ४

सारे गग गरे रेग सारे गग गरे रेग
एठ ऽनि जाई णऽ कोर ऽनी जाई णऽ

सारे रेसा रे रेसा रेसा धुधु सारे रेसा रे रेसा रेसा धुधु
चाटी खाई गो ऽऽ राऽ केश चाटी खाई गो ऽऽ राऽ केश

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ રીત કરતા આવડે ની ~

રીત કરતા આવડે ની ને રીત કરને દડી આવી યે વેવાણ ફટાકડી
કુંકુ તે વિહરાય આવી યે વેવાણ ફટાકડી
રીત કરતા આવડે ની ને રીત કરને દડી આવી યે વેવાણ ફટાકડી
કુંકુ તે વિહરાય આવી યે વેવાણ ફટાકડી
રીત કરતા આવડે ની ને રીત કરને દડી આવી યે વેવાણ ફટાકડી
ચોખા તે વિહરાય આવી યે વેવાણ ફટાકડી
રીત કરતા આવડે ની ને રીત કરને દડી આવી યે વેવાણ ફટાકડી
ચોખા તે વિહરાય આવી યે વેવાણ ફટાકડી

ભાવાર્થ : વરને પોખવા અને કલવો ખવડાવવા આવેલાં વધૂની માતાની ટીકાટિખાણી કરવામાં વરપક્ષની સ્ત્રીઓ પાછીપાની કરતી નથી. ક્યારેક જ આવી મળતી આવી તકનો લાભ જાનડીઓ પૂરેપૂરો ઉઠાવે છે. આ જુઓ, સજ્જધજીને આવી પહોંચેલાં વેવાણને રીત કરવાની કોઈ ગતાગમ નથી. વેવાણનો ‘બુદ્ધિઆંક’તો જુઓ : વિધિવિધાનના આધારભૂત પદાર્થો કુંકુ અને ચોખા ભૂલી આવ્યાં છે, છતાં ‘રીત’-વિધિ-કરવા દોડી આવ્યાં છે !

डुक्तछंद

धु-सल सलसलसल धुधुसल सलसल- धु-सल सलसलसल रे-ग डग- रे -
रीऽत करतल आडडे नीनेऽ रीऽत करने दोऽडी आवीऽ ये ऽ

सारेरे गरेसल गरेसल सल
वेऽव णफऽ टाऽक डी

धु-धु सलसल- रेरेगग डग- रे - सारेरे गरेसल गरेसल सल
कंऽकू ऽतेऽ विहराय आवीऽ ये ऽ वेऽव णफऽ टाऽक डी

...इस गीत की अनूड डंकुतलरलं डी इसी सुवरलवली के अनुसलर गलरी ऑलंगी

~ આ તો સાસરિયું કહેવાય ~

આ તો સાસરિયું કહેવાય, સાંભળ વરરાજા
આ તો સાસરિયું કહેવાય, સાંભળ વરરાજા
અહીંયાં બેસી રહેવાની નથી છૂટ સાંભળ વરરાજા
અહીંયાં બેસી રહેવાની નથી છૂટ સાંભળ વરરાજા
આ તો સાસરિયું કહેવાય, સાંભળ વરરાજા
આ તો સાસરિયું કહેવાય, સાંભળ વરરાજા
અહીંયાં પાણી પીવાની નથી છૂટ સાંભળ વરરાજા
અહીંયાં પાણી પીવાની નથી છૂટ સાંભળ વરરાજા
આ તો સાસરિયું કહેવાય, સાંભળ વરરાજા
આ તો સાસરિયું કહેવાય, સાંભળ વરરાજા
અહીંયાં બીડી પીવાની નથી છૂટ સાંભળ વરરાજા
અહીંયાં બીડી પીવાની નથી છૂટ સાંભળ વરરાજા
આ તો સાસરિયું કહેવાય, સાંભળ વરરાજા

ભાવાર્થ : વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ વરને સાસરિયાની આમાન્યા જાળવવા સંકેત કરે છે :
આ સાસરું છે આપ કેમ બેસી રહ્યાં છો વરરાજા ! સાંભળી લો અહીં બેસી રહેવાની
નથી છૂટ. આ તો સાસરિયું કહેવાય. લો તરત જ પાણી પીવા ઊભા થઈ ગયા.
અરે, અહીં પાણી પીવાની પણ છૂટ નથી. (ખાસ આપના માટે) વરરાજા, તમે

ખરા છો ને ? હવે બીડી પીવા માંડ્યા. આ સાસરિયું કહેવાય. અહીં બીડી પી
વાની પણ છૂટ નથી.

માત્રા : ૪

સાસા

આતો

સા-- રેગ- રેગસા સારે મગ- --રે સા-- રેગરે સા-સા સા-- સા--
સાSS સરીડ યુSS કહેડ વાSS ડડય સાSS ભડલ વડર રાSS જાSS

...ઇસ ગીત કી અન્ય પંક્તિયાँ મી ઇસી સ્વરાવલી કે અનુસાર ગાયી જાણંગી

~ એઠ પાણી પીવડાવી ~

એઠ પાણી પીવડાવી પીતો નખે રા આપડે ફાયા
ઉચ્ચટો ગુલ ખાવડાવી ખાતો નખે રા આપડે ફાયા
જોરા જોર ખાવડાવી ખાતો નખે રા આપડે ફાયા
ઉચ્ચટી બીડી પીવડાવી પીતો નખે રા આપડે ફાયા
સેતરી સેતરી પીવડાવી પીતો નખે રા આપડે ફાયા

ભાવાર્થ : કલવો ખવડાવવા આપી પહોંચેલા વધૂની માતાને જોઈને વરપક્ષની સ્ત્રીઓ વરને ચેતવે છે. ભાઈ, આ વધૂની માતાનો કોઈ ભરોસો નથી. એટું પાણી પીવડાવશે, પીશ નહીં મારા ભાઈ. એઠો ગોળ ખવડાવશે, જબરદસ્તીથી ખવડાવશે, ખાઈશ નહીં મારા ભાઈ. એઠી બીડી પીવડાવશે. પીશ નહીં મારા ભાઈ. છેતરી છેતરીને પીવડાવશે પીશ નહીં મારા ભાઈ.

मात्रा : ८

ग-रे रेमग सा-रे साध सा-सा सारेग रेरेसा रेग
इंडठ पाडणी पिवडा वीड पीडतो नखेड आपडे फाया

गगरे रेमग सासारे साध सा-सा सारेग रेरेसा रेग
उचटो गुडल खावडा वीड खाडतो नखेड आपडे फाया

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

વસ્ત્રાદિ ચઢાવવાનાં ગીત

કલવો ખવડાવવાનો વિધિ પૂર્ણ થયાં પછી વરની બહેન ‘કપડાં ચઢાવવાં’ માટે વાજતેગાજતે ચાર યુવાનોએ આચ્છાદિત કરેલી ચાદર તળે સૂપડામાં પહેરામણીની તમામ સામગ્રી લઈને આવી પહોંચે છે. ચૌધરીઓની લગ્નની આ વિધિમાં માત્ર સ્ત્રીવર્ગ હાજર હોય છે. પરિણામે ‘ભાંડવણી’નાં ગીતોને જાણે ચાક ચઢે છે. વર અને વધૂ બંને પક્ષની સ્ત્રીઓ સામસામે ગીતો ગાય છે. પરંપરાગત વિધિ અનુસાર વધૂને ખાંડણિયા ઉપર પાટલો મૂકીને બેસાડવામાં આવે છે. પરંતુ બદલાતી પરિસ્થિતિ અનુસાર ડાંગર છળવાના ખાંડણિયા ઘરોમાં રહ્યાં નથી. તેથી વધૂને આગલાં ખંડમાં ખુરશી ઉપર બેસાડવામાં આવે છે. વરનાં બહેન વિધિ પ્રારંભ કરતાં ચારે દિશાઓને ચોખાથી વધાવે છે. વધૂને કંકુ-ચોખાનો ચાંદલો કરે છે. સોનાનાં એરિંગ, સાંકળાં, સાડી આદિ સામગ્રી સ્ત્રીઓને નિર્દેશિત કરીને વધૂનાં ખોળામાં મૂકે છે. ચંપલ પગમાં પહેરાવે છે. હાર તથા કલગી આપે છે. સૌથી મહત્વપૂર્ણ બાબત એ છે કે નણંદ આ પહેરામણી આપ્યા પછી થનાર ભાભીને ભાવપૂર્વક બે વાર ભેટે છે; આ વિધિનો જ એક ભાગ છે.

~ આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે ~

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં રીટા બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં રીટા બલ્લાડી બોલે

બોલે તો ઈયૂકને મિંયૂક

બોલે તો ઈયૂકને મિંયૂક

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં તારા બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં તારા બલ્લાડી બોલે

બોલે તો ઈયૂકને મિંયૂક

બોલે તો ઈયૂકને મિંયૂક

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં ગીતા બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં ગીતા બલ્લાડી બોલે

બોલે તો ઈયૂકને મિંયૂક

બોલે તો ઈયૂકને મિંયૂક

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

આ ઘરમાં કઈ બલ્લાડી બોલે

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં વરપક્ષ તરફથી વરની બહેન એક સૂપડામાં પહેરામણીની તમામ સામગ્રી લઈને અન્ય સ્ત્રીઓ સાથે વાજાવાજિંત્ર સહિત આવી પહોંચે છે. આ વિધિમાં કેવળ સ્ત્રીઓ જ સામેલ થાય છે. વરપક્ષની બહેનો વધૂનાં ઘરમાં પ્રવેશીને કુતૂહલવશ આ ગીત ગાય છે : અરે બહેન, જરા સાંભળો આ ઘરમાં બિલાડીઓ બોલી રહી હોય એવો અવાજ સંભળાય છે. હા તો કહો આ ઘરમાં કઈ બિલાડી બોલે છે ? આ ઘરમાં રીટા બિલાડી બોલી રહી છે. બોલે છે તે તો સાંભળો ‘ઈયૂંકને મિયૂંક’ ! આ ઘરમાં તારા અને ગીતા બિલાડી પણ બોલી રહી છે, ‘ઈયૂંકને મિયૂંક’ !

મુક્ત છંદ

સા	સાસા	રેસા	સારે	ગ	ગ	રેસા	રે	સાધુ
આ	ઘર	માંડ	કરૂં	બિ	લ્લા	ડીડ	બો	લેડ
સા	સાસા	રેસા	સારે	ગ	ગ	રેસા	રે	સાધુ
આ	ઘર	માંડ	રીટા	બિ	લ્લા	ડીડ	બો	લેડ
સા	સા	રેસા	ગ	ગગ	રેસા	રે	સાસા	
બો	લે	તોડ	ઈ	યૂક	નેડ	મિ	યૂક	

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ લાલ પીળી લાઈટ બળે ~

લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે
લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે
કાળી સે કે ગોરી સે લાવ સોરીને જોવા દે
કાળી સે કે ગોરી સે લાવ સોરીને જોવા દે
લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે
લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે
ઊંચી સે કે નીચી સે લાવ સોરીને જોવા દે
ઊંચી સે કે નીચી સે લાવ સોરીને જોવા દે
લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે
લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે
કાણી સે કે બાડી સે લાવ સોરીને જોવા દે
કાણી સે કે બાડી સે લાવ સોરીને જોવા દે
લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે
લાલ પીળી લાઈટ બળે લાવ સોરીને જોવા દે

ભાવાર્થ : વરપક્ષની સ્ત્રીઓ વધૂદર્શન માટે ઉતાવળી થઈ છે. લગ્ન પ્રસંગે ઘરને લાલ પીળી લાઈટથી શણગારવામાં આવ્યું છે. વધૂને પ્રત્યક્ષ જોયા પહેલાં તો

અનુમાન કર્યે જ છૂટકો. સ્ત્રીઓ કહી રહી છે : લાલ પીળી લાઈટ બળે, લાલ
છોકરીને જોવા દે. ગોરી છે કે કાળી છે ? લાલ છોકરીને જોવા દે. ઊંચી છે કે નીચી
છે ? કાણી છે કે બાડી છે ? લાલ છોકરીને જોવા દે.

માત્રા : ૪

ગગગ   ગગરે   સાસાસા   સાધ   સાસાસા   સારેગ   સારેગ   રે
લાડલ   પીઠીડ   લાઈટ   બઢે   લાવસો   રીનેડ   જોવાડ   દે

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ સારું જોઈને ઓઢ ~

સારું જોઈને ઓઢ મારી મોટી બેન રે
નઠારું હોય તો લાખ પેલી નણંદ ગમી રે
નણંદને વેચીને પેર મારી મોટી બેન રે
સારું જોઈને ઓઢ મારી મોટી બેન રે
નઠારું હોય તો લાખ પેલી રસીલા ગમી રે
રસીલાને વેચી ને પેર મારી મોટી બેન રે
સારું જોઈને ઓઢ મારી મોટી બેન રે

ભાવાર્થ : વરપક્ષ તરફથી વરની બહેન પહેરામણી લઈને આવી છે. વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : મોટીબેન, પહેલા ચકાસી જુઓ. પહેરામણી ગમે તો જ પહેરો. ન ગમે તો બેશક નણંદ તરફ ફેંકી દો. જો નણંદ નઠારું-ખરાબ-પહેરામણી લઈને આવી હોય તો એની ભૂલ કહેવાય. એ ભૂલની સજા થવી જ જોઈએ ને ? એમ કરો મોટીબેન, નણંદને વેચીને મનપસંદ પહેરામણી ખરીદી લો.

मात्रा : १२

सा सानि सासा रेग रेग गसा ग रे नि निसा सासा सा
सा रूड जोई नेड ओड डढ मा री मो टीड बेन रे

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ સવાસોની સાડી મારા ભાઈ ગજવે ઘાલી લાઈવા ~

સવાસોની સાડી મારા ભાઈ ગજવે ઘાલી લાઈવા
પેરવું હોત તો પહેરે ભાભી, મારા ભાઈનું બગડશે
સવાસોના સાંકળાં મારા ભાઈ ગજવે ઘાલી લાઈવા
પેરવું હોત તો પહેરે ભાભી, મારા ભાઈનું બગડશે
સવાસોના એરિંગ મારા ભાઈ ગજવે ઘાલી લાઈવા
પેરવું હોત તો પહેરે ભાભી, મારા ભાઈનું બગડશે
સવાસોની ચંપલ મારા ભાઈ ગજવે ઘાલી લાઈવા
પેરવું હોત તો પહેરે ભાભી, મારા ભાઈનું બગડશે

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં પરંપરાગત રીત અનુસાર પહેરામણીમાં સાડી, એરિંગ, સાંકળાં, ચંપલ અને હાર-કલગી આપવામાં આવે છે. વરની બહેનો ગાઈ રહી છે : મારા ભાઈ સવાસોની (ઘણી કિંમતી) સાડી, એરિંગ, સાંકળાં, ચંપલ, હાર-કલગી.. ભાભી (ખાસ તમારા માટે) ગજવે મૂકીને લાવ્યા છે. ભાભી, પહેરવું હોય તો પહેરો નહીં તો મારા ભાઈનાં પૈસા બગડશે.

मात्रा : ८ (दोनों गंधार)

सा सान्नि सा रेग रे रेग रेसा सासा रेरे रेम म ग गरे सा सा -
स वाऽ सो नीऽ सा डीऽ मारा भाई गज वेऽ घा ली ला ई वा ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ મારા ખેતરને સેઢે રે ભીંડા ઝોલા ખાય ~

મારા ખેતરને સેઢે રે ભીંડા ઝોલા ખાય,
પેલી સવિતા બચારી રે ઘડિયા ફેરા ખાય
એને માટી યે આઈપો લાડવો રે ખૂણામાં બેસીને ખાય
એનો ઊંદર માટી આઈવો રે મોઢું કોતરી ખાય
મારા ખેતરને સેઢે રે ભીંડા ઝોલા ખાય,
પેલી કવિતા બચારી રે ઘડિયા ફેરા ખાય
એને માટી યે આઈપો લાડવો રે ખૂણામાં બેસીને ખાય
એનો ઊંદર માટી આઈવો રે મોઢું કોતરી ખાય

ભાવાર્થ : પહેરામણી લઈને આવેલી સ્ત્રીઓને જોઈને વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : “મારા ખેતરને સેઢે ભીંડા ઝૂલી રહ્યા છે. અરે, જરા પેલી સવિતાને જુઓ તો હજાર ફેરા મારી રહી છે. એની આ (કામપીડિત) હાલત જોઈને પતિએ લાડુ આપીને એને શ્રેસલાવી છે. જુઓ પેલા ખૂણામાં બેસીને એ લાડુ ખાઈ રહી છે. જુઓ જુઓ એનો મૂષકરાજ પતિ આવીને એનું મોઢું કોતરવા લાગ્યો છે, એટલા માટે જ તો લાડુ આપ્યો હતો ! અહીં લાડુ પ્રેમની મીઠાશ (જાતીય સંતૃપ્તિ) નું પ્રતીક છે. આદિમ આવેગોની વાત અહીં પ્રતીકાત્મક રૂપમાં કહેવાઈ છે. ઉન્મુક્ત કલ્પના આ ગીતમાં પ્રસ્તુત કરવામાં આવી છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ જીવનના પ્રમુખ આધાર છે. આ આધાર પર લગ્નનો પાયો રચવામાં આવે છે.

मात्रा : १६

सा सा
मा रा
गु - रे सा म म गु रे सा सा ध नि सा सा सा सा
खे ऽ तर ने से ढे रे ऽ भीं डा झो ला खा ,यु पे ली
गु गु रे सा म म गु रे सासा सा ध नि सा सा सा सा
स वि ता ब चा री रे ऽ घडि या फे रा खा ,यु ए ने

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ખરમાં ખુસાયલી ~

ખરમાં ખુસાયલી રીકુ, ખરમાં ખુસાયલી રીકુ,
એક ખુચ્ચે યે રીકુને બારને કાઢો યે ને
ખરમાં ખુસાયલી જમના, ખરમાં ખુસાયલી જમના,
એક ખુચ્ચે યે જમનાને બારને કાઢો યે ને
ખરમાં ખુસાયલી અસિતા, ખરમાં ખુસાયલી અસિતા,
એક ખુચ્ચે યે અસિતાને બારને કાઢો યે ને

ભાવાર્થ : વરપક્ષની સ્ત્રીઓ વધૂના ઘરે પહેરામણી આપવા આવી છે ત્યારે ગાઈ રહી છે : અરે, આ ઘરની પેલી રીકુ, જમના અને અસિતા ક્યાં છે ? અમને આવતાં જોઈને ઘરમાં ઘૂસી ગયેલી એ ઘૂસણખોરોને એક-એક મુક્રો મારીને બહાર ખેંચી કાઢો.

मात्रा : १२

रेरे रेगु सासा रे- प ध रेरे रेगु सासा रेसा सा -
खर माखु साय लीऽ रिं कू खर मांखू साय लीऽ ए ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આઈવા આઈવા જંગલનાં જોગી ~

આઈવા આઈવા જંગલનાં જોગી

મારી મોટીબેનને સેતરવા

લાઈવા લાઈવા સાડીનો કટકો

મારી મોટીબેનને સેતરવા

આઈવા આઈવા જંગલનાં જોગી

મારી મોટીબેનને સેતરવા

લાઈવા લાઈવા સાંકળાંનો કટકો

મારી મોટીબેનને સેતરવા

ભાવાર્થ : ખબર નહીં આ જંગલના જોગી (અર્કિયન)ક્યાંથી આવી ગયા ? અમે તો કેટકેટલી આશા રાખીને બેઠાં હતાં. બીજું કંઈ નહીં આ તો અમારી મોટી બહેનને છેતરવા આવ્યા છે. મોટી મોટી વાતો કરતાં હતાં ને ? શું લઈને આવ્યા છે ? જરા જુઓ તો ખરા, સાડીનો કટકો લઈને મોટીબેનને છેતરવા આવી ગયા ! સાંકળાંનો ટુકડો લઈને આવી પડ્યા, મારી મોટીબેનને છેતરવા ! એવું બધું નહીં ચાલે.

~ ગીતા આવતાંની સાથે સરી પઈડી રે ~

ગીતા આવતાંની સાથે સરી પઈડી રે,
એ જ મસકેલી રે એ જ મસકેલી રે એની કેડ મસકેલી રે
આંકડાંનાં પાંદડાં ધૂતડાંના મૂળિયા
ઘસી ઘસીને ચોપડો રે, એની કેડ સંધાસે
નીતા આવતાંની સાથે સરી પઈડી રે,
એ જ મસકેલી રે એ જ મસકેલી રે એની કેડ મસકેલી રે
આંકડાંનાં પાંદડાં ધૂતડાંના મૂળિયાં
ઘસી ઘસીને ચોપડો રે, એની કેડ સંધાસે
દીપક આવતાંની સાથે સરી પઈડો રે,
એ જ મસકેલો રે એ જ મસકેલો રે એની કેડ મસકેલી રે
આંકડાંનાં પાંદડાં ધૂતડાંનાં મૂળિયાં
ઘસી ઘસીને ચોપડો રે, એની કેડ સંધાસે

ભાવાર્થ : ‘પહેરામણી’ લઈને વરપક્ષની સ્ત્રીઓ આવી છે. વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : અરે જુઓ જુઓ આ બધાંને કેટલી ઉતાવળ છે ? દોડતાં પડતાં આવી રહ્યાં છે. આ ગીતા અને નીતાને પકડી લો. બિચારી આવતાં આવતાં જ સરકી પડી છે. શું કહ્યું ? ગીતા અને નીતાની કમરમાં મોચ આવી ગઈ છે ? શું કરીશું હવે ? ગામઠી ઉપચાર છે ને, આંકડાંના પાંદડાં અને ધંતૂરાંનાં મૂળિયાં ઘસી ઘસીને એમની કમર પર ચોપડો ત્યારે જ એમની કમર સંધાશે.

~ જા જા રે તને જાતી કીધી ~

જા જા રે રમીલા તને જાતી કીધી
જા જા રે રમીલા તને જાતી કીધી
તારો લટકો જોઈ જોઈ જાતી કીધી
તારો લટકો જોઈ જોઈ જાતી કીધી
જા જા રે મીરાં તને જાતી કીધી
જા જા રે મીરાં તને જાતી કીધી
તારો મચકો જોઈ જોઈ જાતી કીધી
તારો મચકો જોઈ જોઈ જાતી કીધી
જા જા રે ધારા તને જાતી કીધી
જા જા રે ધારા તને જાતી કીધી
તારો લટકો જોઈ જોઈ જાતી કીધી
તારો લટકો જોઈ જોઈ જાતી કીધી
જા જા રે રમીલા તને જાતી કીધી

ભાવાર્થ : વધૂને પહેરામણી ચઢાવીને ફરી રહેલી વરપક્ષની સ્ત્રીઓને જાકારો આપતા વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાય છે. જા જા રે રમીલા તને રસ્તો બતાવી દીધો. તારો લટકોમટકો તારી પાસે રાખ. જા જા રે મીરાં અને ધારા તમારે પણ જવું પડ્યું ને ? અમારી આગળ તમારો લટકોમટકો કશી વિસાતમાં નથી.

मात्रा : ८

साधु

जाऽ

सा	रेग	गग	गरे	सासा	रेसा	सा	साधु
जा	रेऽ	रमी	लाऽ	जाती	ऽकी	धी	तारो
सासा	रेग	गग	गरे	सासा	रेसा	सा	साधु
लट	कोऽ	जोई	जोई	जाती	ऽकी	धी	जाऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ નાદ્ઠે યે નાદ્ઠે ~

નાદ્ઠે યે નાદ્ઠે
કણધાવાલે રાંડે શા નાદ્ઠે
નાદ્ઠે યે નાદ્ઠે
કણધાવાલે રાંડે શા નાદ્ઠે
ખેરજા હો ખેરજા
બાયરેવાલા ફાયા હો ખેરજા
ખેરજા હો ખેરજા
બાયરેવાલા ફાયા હો ખેરજા

ભાવાર્થ : વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ વરપક્ષની સ્ત્રીઓ પર આખરી ઘા કરતાં કહે છે :
નાઠી રે નાઠી કણધાવાળી રાંડો નાઠી. ઘેરજો રે ઘેરજો બારી ફળિયાના ભાઈઓ
એ રાંડોને ઘેરજો. અમારાથી હારીને નાસવું પડ્યું ને ? અમારી સામે કોણ ટકી
શકે છે ભલા !

मात्रा : १०

सारे गसा रेसा सा सासारे साध पध पध सा सा
नाहे येऽ नाऽ ठे कणधा वाले राडे ऽशा ना ठे

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

બ્રાહ્મણ વિધિવિધાનનાં ગીત

ચૌધરીઓમાં પરંપરાગત રીત અનુસાર લગ્નવિધિ પહેલાં બહેનો જ કરાવતી હતી. ચૌધરી વસાહત ધરાવતાં પ્રદેશમાં બ્રાહ્મણ લાવવાની પહેલ નળધરા-ડુંગરી વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. ૧૭૫૧માં નળધરાને જાગીરી મળી હતી, પરિણામે એ પછી રજપૂતોનાં પ્રભાવ હેઠળ વિધિવિધાન માટે બ્રાહ્મણો આવ્યાં, ગરબાં શરૂ થયાં, કાળકામાતાનો કુળદેવી તરીકે સ્વીકાર થયો. સાંપ્રત સમયમાં પણ લગ્નવિધિમાં બ્રાહ્મણ દ્વારા હિંદુ ધર્મ અનુસાર ગોત્રજઘડાસ્થાપન, ચૌરીસ્થાપન, ગ્રહશાંતક, હસ્તમેળાપ આદિ તમામ વિધિવિધાન કરવામાં આવે છે.

~ આ દ લાખો ગારની ટોપલી ~

આ દ લાખો ગારની ટોપલી
મોટીબેન તો પિતાને વીનવે
પિતા મને હરખે પરણાવ
આ દ લાખો ગારની ટોપલી
મોટીબેન તો માતાને વીનવે
માતા મને હરખે પરણાવ
આ દ લાખો ગારની ટોપલી
મોટીબેન તો ભાભીને વીનવે
ભાભી મને હરખે પરણાવ

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓનાં પરંપરાગત લગ્ન વિધિવિધાન તો એક સ્ત્રીના વડપણ હેઠળ આટોપાય છે. પરંતુ એક સમયે નળધરાનાં જાગીરદારોનાં પ્રભાવમાં આવીને અને હવે મુખ્ય પ્રવાહમાં જોડાવાથી લગ્નમાં બ્રાહ્મણવિધિનું ચલણ વધી રહ્યું છે. ચૌરી માટે માટીની ટોપલી લાખોના મૂલ્યની છે. કેમ કે એનાથી ચૌરી સ્થપાશે. મોટીબેન કહે છે : વહાલા પિતાજી, મને હરખથી પરણાવો. માતા, મને હરખથી પરણાવો. ભાભી, મને હરખથી પરણાવો.

~ આગળ પછાળી દીવડા મેલાવ ~

આગળ પછાળી દીવડા મેલાવ

લાવ બ્રાહ્મણને જોવા દે

ચરી થાપી કે ભક્તિ કરી

લાવ બ્રાહ્મણને જોવા દે

આગળ પછાળી દીવડા મેલાવ

લાવ બ્રાહ્મણને જોવા દે

ટડા ગણે કે ચરી થાપે

લાવ બ્રાહ્મણને જોવા દે

આગળ પછાળી દીવડા મેલાવ

લાવ બ્રાહ્મણને જોવા દે

ભાવાર્થ : ચૌરીની સ્થાપના કરવામાં આ બ્રાહ્મણને કેટલી વાર લાગે છે ? એમ કરો આ બ્રાહ્મણની આગળ પાછળ દીવા મૂકાવો. જુઓ તો ખરા કે એ ચૌરીની સ્થાપના કરે છે કે પછી ભક્તિ કરે છે. હા ભાઈ, આગળ પાછળ દીવા મૂકાવો. જોવા તો દો એ લખોટા ગણે છે કે પછી ચૌરીની સ્થાપના કરે છે.

मात्रा : ८, कोमल निषाद

धध	सासा	सासा	रेग	रेम	मम	म	ग
आग	ळप	छाऽ	ळीऽ	दीव	डामे	ला	व
रेसा	सानि	सासा	रेग	गरे	रेसा	सा	-
लाव	ब्राऽ	ह्मण	नेऽ	जोऽ	वाड	दे	ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે ~

ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે
વીજળી કરે ચમકાર હો બેની
સંગુ બેન તારા લગન પ્રસંગે
બ્રાહ્મણ બોલાવો આજ હો બેની
બ્રાહ્મણ બોલાવો ને ચરી થપાવો
ચરી થપાવો આજ હો બેની
ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે
વીજળી કરે ચમકાર હો બેની
સંગુ બેન તારા લગન પ્રસંગે
ઢોલી બોલાવો આજ હો બેની
ઢોલી બોલાવો ને ઢોલ વગડાવો
ઢોલ વગડાવો આજ હો બેની
ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે
વીજળી કરે ચમકાર હો બેની
સંગુ બેન તારા લગન પ્રસંગે
જોષી બોલાવો આજ હો બેની
જોષી બોલાવો ને ગીતર ગવડાવો
ગીતર ગવડાવો આજ હો બેની

ભાવાર્થ : ઝરમર ઝરમર વરસાદ વરસી રહ્યો છે. વીજળી ચમકી રહી છે. સંગુબેન,
ઉદાસ ન રહો. તમારા લગ્નમાં આપણે બ્રાહ્મણને બોલાવીશું, ચોરી સ્થપાવીશું.
ઢોલી બોલાવીશું, ઢોલ વગાડાવીશું. મુહૂર્ત જોવા જોષી બોલાવીશું, ગીતો ગવડાવીશું.
સંગુબેન, અમે તમને ધામધૂમથી પરણાવીશું.

માત્રા : ૮, દોનોં ગંધાર

રે	મમ	મમ	મગ	રેગ	ગ-	રેસા	સા
ઝર	મર	ઝર	મર	મેહૂ	લોડ	વર	સે
સારે	રેસા	રેમ	મગ	રે-	રેગ	રે	સા
વીજ	ઢીક	રેડ	ચમ	કાડ	રહો	બે	ની

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ચરી વેલા થાપ ~

ચરી વેલા થાપ ભાહી બ્રાહ્મણા રે
બ્રાહ્મણ તમારા સૂપડાં જેવડાં કાન ભાહી બ્રાહ્મણા રે
ચરી વેલા થાપ ભાહી બ્રાહ્મણા રે
બ્રાહ્મણ તમારું ગાગર જેવડું પેટ ભાહી બ્રાહ્મણા રે
ચરી વેલા થાપ ભાહી બ્રાહ્મણા રે
બ્રાહ્મણ તમારું નાળિયેર જેવડું માથું ભાહી બ્રાહ્મણા રે
ચરી વેલા થાપ ભાહી બ્રાહ્મણા રે

ભાવાર્થ : આ બ્રાહ્મણને ક્યાંથી ઊંચકી લાવ્યા છો ? ઓ ભાઈ બ્રાહ્મણ, તમારા દર્શન દુર્લભ છે. ચોરી વહેલા સ્થાપો. તમારા સૂપડાં જેવાં કાન છે, ઓ ભાઈ બ્રાહ્મણ, ચોરી વહેલા સ્થાપો. આ તમારું ગાગર જેવડું પેટ છે, નાળિયેર જેવું માથું છે. ભાઈ બ્રાહ્મણ, ચોરી વહેલાં સ્થાપો.

मुक्तछंद

सारे रेग रे साध सा -सा सा रे ग -सा रे - सा -
चऽ रीऽ वे लाऽ था ऽप भा ई ब्रा ऽह्य णा ऽ रे ऽ

सा सासा सासा रेसा सारे ग- रेरे साध सा- -सा सा रे ग -सा रे - सा -
ब्रा ह्यण तमा राऽ सूप डाऽ जेव डाऽ काऽ ऽन भा ई ब्रा ऽह्य णा ऽ रे ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આ તો પહેલું મંગળ વરતાય રે ~

આ તો પહેલું મંગળ વરતાય રે શોભા ઘણી રે
ચરીમાં શું શું પુરાય રે શોભા ઘણી રે
ચરીમાં કંકુ પુરાય રે શોભા ઘણી રે
ચરીમાં ચોખા પુરાય રે શોભા ઘણી રે
આ તો પહેલું મંગળ વરતાય રે શોભા ઘણી રે
ચરીમાં શું શું પુરાય રે શોભા ઘણી રે
ચરીમાં દાતણ પુરાય રે શોભા ઘણી રે
ચરીમાં નાળિયેર હોમાય રે શોભા ઘણી રે
આ તો પહેલું મંગળ વરતાય રે શોભા ઘણી રે

ભાવાર્થ : આ તો પહેલી મંગલ ઘડી વર્તાય રહી છે. ચોરીમાં શું શું પુરાય છે ?
ચોરીમાં કંકુ પુરાય છે, ચોખા પુરાય છે, દાતણ પુરાય છે. આ ચોરીમાં નાળિયેર
હોમાય છે. આ ચોરીની શોભા ઘણી છે.

मुक्तछंद

सासा धसा -रे सासा रेग रेसा निधनि सा- रेम गु- सा
आतो पहेलु ऽमं गळ वर ताय रेऽऽ शोऽ भाघ णीऽ रे
सासा -सा सा रेग रेसा निधनि सा- रेम गु- सा
चरी ऽमां शुं शुंपु राय रेऽऽ शोऽ भाघ णीऽ रे

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

મંડપનાં ગીત

ચૌધરીઓનાં પરંપરાગત લગ્નવિધિ અનુસાર લગ્નપૂર્વની ‘કલવો’ ખવડાવવાની અને ‘કપડાં ચઢાવવા’ની વિધિ પૂર્ણ થઈ ગયાં પછી વધૂનો ભાઈ વરને પડાવથી લગ્નમંડપનાં દ્વાર સુધી દોરી લાવે છે. બ્રાહ્મણવિધિ અનુસાર વધૂની માતા વરને મંડપદ્વારથી માત્ર સુધી આંગળી પકડીને લઈ આવે છે. વિધિ કરાવનાર સ્ત્રી અથવા બ્રાહ્મણના આદેશ અનુસાર વધૂને મામા આંગળી પકડીને માત્ર સુધી લઈ આવે છે. પરંપરાગત વિધિ કરનાર સ્ત્રી ચારે દિશાઓને વધાવે છે. વર અને વધૂને કુંકુ અને ચોખાનો ચાંદલો કરે છે. વિધિજ્ઞાતા સ્ત્રીની સૂચના અનુસાર વર અને વધૂ પરસ્પર એકબીજાંને ફુલહાર પહેરાવવા પહેરાવે છે. વરનાં બહેન વધૂનાં ગળામાં મંગળસૂત્ર બાંધે છે. ચૌધરીઓમાં પરંપરાગત રીતે વર દ્વારા વધૂને મંગળસૂત્ર પહેરાવવાનો વિધિ નથી. વર વધૂનાં સેંથામાં કુંકુ પૂરે છે. વર અને વધૂનાં છેડાં બાંધે છે, દીવો પ્રગટાવી તેની ફરતે સાત ફેરા ફેરવવામાં આવે છે. બ્રાહ્મણવિધિ અનુસાર હિંદુધર્મ પ્રમાણે લગ્નવિધિ કરાવવામાં આવે છે, યજ્ઞવેદી પ્રગટાવી સાત ફેરા ફેરવવામાં આવે છે. ચૌધરીઓનાં પરંપરાગત લગ્નવિધિમાં વર અને વધૂની ડાબી બાજુ અણવર છોકરી વાટકીમાં ચોખા લઈને બેસે છે, જે વિધિ દરમિયાન વર કે વધૂનાં મસ્તક પર ચોખાનો છંટકાવ કર્યા કરે છે. જમણી બાજુ ‘ઓલાવો’- બનેલી-બેસે છે, જે રૂમાલથી પંખો નાંખ્યા કરે છે. લગ્નવિધિ સંપન્ન થયાં પછી વધૂને તેના માતાપિતા ભેટ આપે છે, પછી સગાં સંબંધીઓ ભેટ આપે છે.

~ બંડલ બીડી તૂને જડી કાઈની રા ~

બંડલ બીડી તૂને જડી કાઈની રા અજય હેજા રા
આમહાય કતો તે આમે નેતે આવતે રા
ચપટી તમખી તૂને જડી કાઈની રા વીણા હેજી યે
આમહાય કતી તે આમે નેતે આવતે યે
લોટો પાણી તૂને જયડ કાઈની યે મંગી હેજી યે
આમહાય કતી તે આમે નેતે આવતે યે
ગલાસ દારવ તૂને જયડ કાઈની રા રાજેશ હેજા રા
આમહાય કતો તે આમે નેતે આવતે રા

ભાવાર્થ : વરની બહેનો વિવાહની વ્યવસ્થાથી અસંતુષ્ટ છે. વધૂનાં નાના ભાઈ અથવા બહેન અને વરનાં નાના ભાઈ અથવા બહેનની વચ્ચે પરસ્પર મજાક મસ્તી કરવાનો સંબંધ પરંપરાથી ચાલ્યો આવે છે. ચૌધરી જાતિમાં આ સંબંધને નામ આપવામાં આવ્યું છે. વર અથવા વધૂનાં નાના ભાઈ-બહેન પરસ્પર એકબીજાને છોકરાને-‘હેજો’ અને છોકરીને-‘હેજી’ કહે છે. અજય હેજા, વીણા હેજી અને મંગી હેજીની મજાક કરતાં વરની બહેનો ગાય છે : અજય ‘હેજા’, અમારી આગતાસ્વાગતા માટે બંડલ બીડી પણ તમને ન મળી ? અરે, અમને કહ્યું હોત તો અમે સાથે લઈને આવ્યા હોત. વીણા ‘હેજી’, ચપટી તપખીર પણ તને મળી નહીં ? તમે અમને કહ્યું હોત તો અમે જાતે લઈને આવતે. મંગી હેજી, લોટો પાણીની સુવિધા તારાથી થઈ શકી નથી ? અરે, અમને કહ્યું હોત તો અમે પાણી

પણ (ઘડો ભરીને) સાથે લાવ્યા હોત. રોકેશ 'હેજ', સૌથી જરૂરી વાત તમે કેમ ભૂલી ગયા ? ગ્લાસ દારૂની પણ કોઈ વ્યવસ્થા નથી. (હવે અમે કેવી રીતે નાચી શું ?) અરે, અમને કહ્યું હોત તો અમે સાથે લઈને આવ્યા હોત ! બીડી, તપખીર અને દારૂના સેવનથી નાચવા-ગાવાની મજા દ્વિગુણિત થઈ જાય છે.

મુક્તછંદ, રાગ : પહાડી

સારે રેગ પ- ગસા રેગરે સાસાસા સા - સારે સાધુ સા રેગ
બંડ લબી ડીડ તુને જડડી કાઈની રા ડ અજ યહે જા રાડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ તારીખ આવી સ ને સાત ~

તારીખ આવી સ ને સાત
કિસનાબેન તમે પરણજો
માતા પિતાની આશિષ લઈને કુલને દીપાવજો
ભાઈને ભાભી આવે સે,
ભાઈ ઘડિયાલ આપે સે
ભાભી મનમાં મૂંઝાય સે, ભાભી મનમાં મૂંઝાય સે,
તારીખ આવી સ ને સાત
કિસનાબેન તમે પરણજો
માતા પિતાની આશિષ લઈને કુલને દીપાવજો
બેની બનેવી આવે સે,
બેની ઘડિયાલ આપે સે
બનેવી મનમાં મૂંઝાય સે, બનેવી મનમાં મૂંઝાય સે,
તારીખ આવી સ ને સાત
કિસનાબેન તમે પરણજો
માતા પિતાની આશિષ લઈને કુલને દીપાવજો
કાકા કાકી આવે સે,
કાકા બેડુ આપે સે
કાકી મનમાં મૂંઝાય સે, કાકી મનમાં મૂંઝાય સે,

તારીખ આવી સ ને સાત
કિસનાબેન તમે પરણજો
માતા પિતાની આશિષ લઈને કુલને દીપાવજો

ભાવાર્થ : કન્યાદાનનો સમય છે. બધા ભેટ આપી રહ્યાં છે. કિસનાબેન, તમારા લગ્નની તારીખ આવી ગઈ છે. છ અને સાત. બેન, તમે હસીખુશીથી પરણજો. માતાપિતાનાં આશિષ મેળવી કુળને દીપાવજો. બેન, ભાઈ-ભાભી આવે છે, ભાઈ તમને ઘડિયાળ આપે છે. સ્વાભાવિક રીતે જ ભાભી મનમાં મૂંઝાય છે. કાકા-કાકી આવે છે. કાકા બેડું આપે છે. કાકી પણ મનમાં મૂંઝાઈ રહ્યાં છે. કિસનાબેન, તમે પરણજો. માતાપિતાના આશિષ લઈને કુળને દીપાવજો.

માત્રા : ૪

ધ ધધ પ ધ સા સા સા સા
તા રીખ આ વી સ ને સા ત

ધ ધ પપ ધધ સા સાસા સા સા
કિ સ્ના બેન તમે પ રણ જો ડ

રે રે રે રે રે રે સાસા રે ગ -રે ગરે રેસા સા -સા સા -
મા તપિ તા ની આ શિષ લઈ ને કુ ડલ નેડ દીડ પા ડવ જો ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ હેલ્લે રેટ્ટેમાં બેના સાઈકલ રણાવે ~

હેલ્લે રેટ્ટેમાં બેના સાઈકલ રણાવે
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બેના સાઈકલ રણાવે
સાઈકલ દેખીને રંજુ બેહણે દડે યે
સાઈકલ દેખીને રંજુ બેહણે દડે યે
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બેના સાઈકલ રણાવે
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બેના સાઈકલ રણાવે
સાઈકલ દેખીને સેજુ બેહણે દડે યે
સાઈકલ દેખીને સેજુ બેહણે દડે યે
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બેના સાઈકલ રણાવે
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બેના સાઈકલ રણાવે
સાઈકલ દેખીને અનુ બેહણે દડે યે
સાઈકલ દેખીને અનુ બેહણે દડે યે

ભાવાર્થ : એક સમયે બીજાં કોઈ વાહનો નહોતાં ત્યારે સાઈકલનું ખૂબ મહત્વ હતું. તે સમયે આ ગીતની રચના થઈ હોવી જોઈએ. સાંજનો સમય છે. ઠંડી રેતીમાં બેન સાઈકલ ચલાવી રહ્યાં છે. સાઈકલ જોઈને આસપાસ રમતાં રંજુ, સેજુ અને અનુ સાઈકલ ઉપર બેસવા દોડે છે.

मात्रा : १४

ध सा सा ध ध सा सारे रेध धध सासा सा - ध प
हे ल्ले रे ऽ ट्टे मां बेऽ नाऽ साई कल र ऽ णा वे

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ગાડી દેખીને બેના જાતી નખે યે ~

ગાડી દેખીને બેના જાતી નખે યે, આપડે બેના યે
પંચોલની રૂટ પર સાઈકલ ફેરાવે ચકુ હેજો રા
સાઈકલ દેખીને બેના જાતી નખે યે, આપડે બેના યે
ગાડી દેખીને બેના જાતી નખે યે, આપડે બેના યે
ઉનાઈની રૂટ પર ગાડી ચલાવે વિપુલ હેજો રા
ગાડી દેખીને બેના જાતી નખે યે, આપડે બેના યે
ગાડી દેખીને બેના જાતી નખે યે, આપડે બેના યે
ઉનાઈના ટેશન પર રૂમાલ દેખાડે મનીષ હેજો રા
રૂમાલ દેખી ને બેના જાતી નખે યે, આપડે બેના યે

ભાવાર્થ : બહેન, ગાડી જોઈને પ્રભાવિત ન થઈ જવું જોઈએ. બેન, ગાડી જોઈને જઈશ નહીં. આ પંચોલના રૂટ પર ચકુ ‘હેજો’-વર કે વધૂનો ભાઈ-સાઈકલ ફેરાવે છે, જો જે સાઈકલ જોઈને જઈશ નહીં. વિપુલ ‘હેજો’-વર કે વધૂનો ભાઈ-ઉનાઈના રૂટ પર ગાડી ચલાવે છે, ગાડી જોઈને જઈશ નહીં. ઉનાઈ સ્ટેશન પર મનીષ ‘હેજો’-વર કે વધૂનો ભાઈ-રૂમાલ બતાવે તોપણ જઈશ નહીં બહેન. આ બધા ‘હેજો’-વર કે વધૂનાં ભાઈઓનાં ચક્કરમાં પડીશ નહીં.

मात्रा : ४

रे रे - प प प मरे रेम मप म रेसा रे रे नि निनि सारे रे गुसा सा
गा डी ऽ दे खी ने बेऽ नाऽ जाऽ ती नऽ खे ये ऽ आप डेऽ बे ऽ ना ये

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ હેલ્લે રેટ્ટેમાં બંગલો ~

હેલ્લે રેટ્ટેમાં બંગલો બંધાવી દેહું ક્ષયા
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બંગલો બંધાવી દેહું ક્ષયા
ચૂનો લગાવીને બારી ઠોકાવી દેહું ક્ષયા
ચૂનો લગાવીને બારી ઠોકાવી દેહું ક્ષયા
બારી મૂકાવીને રંગાવી દેહું ક્ષયા
બારી મૂકાવીને રંગાવી દેહું ક્ષયા
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બંગલો બંધાવી દેહું ક્ષયા
હેલ્લે રેટ્ટેમાં બંગલો બંધાવી દેહું ક્ષયા

ભાવાર્થ : ભાઈ, તમે ચિંતા શાની કરો છો ? આ ચપટી વગાડતાં જ ઠંડી રેતીમાં બંગલો બંધાવી દઈશું ભાઈ. ચૂનો લગાડીને બારી ઠોકાવી દઈશું ભાઈ, બારી મૂકાવીને રંગાવી દઈશું ભાઈ. ઠંડી રેતીમાં બંગલો બંધાવી દઈશું ભાઈ, લગ્ન તો થઈ જવા દો ભાઈ.

मात्रा : ३

ध सा सा सारे पप ऽ धध सा सा सासा रेरे सा ध - प
हे ल्ले रे हेऽ ऽमां ऽ बंग लो बं धाऽ वीदे हुं फा ऽ या

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઉનાયે કા જાહું બેના ~

ઉનાયે કા જાહું તેજુ ઉનાયે કા જાહું યે
ઉનાયે કા જાહું તેજુ ઉનાયે કા જાહું યે
ઉનાયે કા જાહું ફજજે કા ખાહું યે
ઉનાયે કા જાહું ફજજે કા ખાહું યે
વિયારે કા જાહું કિંજુ વિયારે કા જાહું યે
વિયારે કા જાહું કિંજુ વિયારે કા જાહું યે
વિયારે કા જાહું પિફ્યર કા હેદ્દહું યે
વિયારે કા જાહું પિફ્યર કા હેદ્દહું યે
બૂયાયરે કા જાહું તેજુ બૂયાયરે કા જાહું યે
બૂયાયરે કા જાહું તેજુ બૂયાયરે કા જાહું યે
બૂયાયરે કા જાહું ઠંડ કા પીહું યે
બૂયાયરે કા જાહું ઠંડ કા પીહું યે
ઉનાયે કા જાહું તેજુ ઉનાયે કા જાહું યે
ઉનાયે કા જાહું તેજુ ઉનાયે કા જાહું યે

ભાવાર્થ : આ વિવાહ અવસરે ચાલો પરિચય કેળવી લઈએ. તેજુ, આપણે ઉનાઈ જઈશું. શું કહે છે તું ? ઉનાઈ જઈને ભજ્યાં ખાઈશું. ઓ કિંજુ, આપણે વ્યારા જઈશું, આવશે ને ? વ્યારા જઈને પિફ્યર જોઈશું. સેજુ, આપણે બુહારી જઈશું. બુહારી જઈને આપણે ઠંડું પીશું. કેટલી મઝા આવશે !

मात्रा : ४

गम रैग - रे सा ध सा रेग गम रैग - सा रेग गरे रे -
उना ये ऽ का जा हूं ते जुऽ उना ये ऽ का जाऽ हुंऽ ये ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ વેરતો જા ફાયા ~

વેરતો જા ફાયા વેરતો જા ઉબે સડાકે ફૂલહાર વેરતો જા
વીસતી આવ સીતા વીસતી આવ ઉબે સડાકે ફૂલહાર વીસતી આવ
વેરતો જા ફાયા વેરતો જા ઉબે સડાકે ચોખા વેરતો જા
વીસતી આવ આશા વીસતી આવ ઉબે સડાકે ચોખા વીસતી આવ
વેરતો જા ફાયા વેરતો જા ઉબે સડાકે કંકુ વેરતો જા
વીસતી આવ પિનુ વીસતી આવ ઉબે સડાકે ફૂલહાર વીસતી આવ

ભાવાર્થ : ભાઈ, વેરતો જા. ઊભી સડકે ફૂલહાર વેરતો જા. સીતા, એ સડક પરથી
ફૂલહાર ઊચકી લઈ આવ. ભાઈ, ઊભી સડક પર ચોખા વેરતો આવ. આશા, એ
ચોખા ઊચકી લઈ આવ. ભાઈ, ઊભી સડક પર કંકુ વેરતો જા. પિનુ, ઊભી સડક
પરથી કંકુ ઊચકી લઈ આવ.

मुक्तछंद

सासा सारे गप -प धप गसा रे - सारे गरे सान्नि धप पध रेरे रेसा गसा सा -
वेर तोऽ जाफा ऽया वेर तोऽ जा ऽ उबे ऽस डाऽ केड फूल हार वेर तोऽ जा ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ હંહતાયે કય યે મીતુ ~

હંહતાયે કય યે મીતુ ખીજવાતી નખે યે
હંહતાયે કય યે મીતુ ખીજવાતી નખે યે
આમારે ગામમાં હાહરે કા નાવહું યે
આમારે ગામમાં હાહરે કા નાવહું યે
હાહરે કા નાવહું યે ફાબહી કા કહું યે
હાહરે કા નાવહું યે ફાબહી કા કહું યે
હંહતાયે કય યે ફાનુ ખીજવાતી નખે યે
હંહતાયે કય યે ફાનુ ખીજવાતી નખે યે
આમારે ગામમાં હાહરે કા નાવહું યે
આમારે ગામમાં હાહરે કા નાવહું યે
હાહરે કા નાવહું યે ફાબહી કા કહું યે
હાહરે કા નાવહું યે ફાબહી કા કહું યે
હંહતાયે કય યે મીતુ ખીજવાતી નખે યે
હંહતાયે કય યે મીતુ ખીજવાતી નખે યે

ભાવાર્થ : અરે, આ તો લગ્ન પ્રસંગ છે. હસી-મજાક તો થતાં જ રહેશે. આ તમને ગીતોમાં જે કહેવાયું તે તો હસતાં હસતાં કહેવાયું છે. તમે નારાજ ન થશો. અલી ઓ મીતુ, તું તો અમને એટલી ગમી ગઈ છે કે તને તો અમે સાસરે લઈ જઈશું.

તને તો અમે ભાભી બનાવીશું. ભાનુ, આ તો મજાક જ છે, ખોટું ન લગાડીશ,
નારાજ ન થઈશ. તને પણ અમે સાસરે લઈ જઈશું, ભાભી કહીશું પછી તને.
મીતુ, મજાકમાં જ કહ્યું છે, નારાજ ન થઈશ.

માત્રા : ૮

ધધધ સા ધધપ ધસા ધધધ સા રેરે- સા
હંહતા યે કયયે મીનુ ખીજવા તી નઘેડ યે

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ કિરમાલી યે કિરમાલી મારે હાલહી ~

કિરમાલી યે કિરમાલી મારે હાલહી કિરમાલી
મારે હાલહી દેખાય હો તેહેજ હે ને બોને હો તેહેજ હે
કિરમાલી યે કિરમાલી મારે હાલહી કિરમાલી
મારે હાલહી સડે હો તેહેજ હે ને દલે હો તેહેજ હે
કિરમાલી યે કિરમાલી મારે હાલહી કિરમાલી
મારે હાલહી ચાને હો તેહેજ હે ને દડે હો તેહેજ હે
કિરમાલી યે કિરમાલી મારે હાલહી કિરમાલી
મારે હાલહી રાંદે હો તેહેજ હે ને ખાય હો તેહેજ હે
કિરમાલી યે કિરમાલી મારે હાલહી કિરમાલી

ભાવાર્થ : બહુધા બનેવી અને સાળીનો સંબંધ સ્નેહ પર આધારિત હોય છે. આ ગીતમાં બનેવી સાળીનાં વખાણ કરતાં થાકતાં નથી. બનેવી કહે છે : મારી સાળીની શી વાત કરું ? એની હરેક અદા નિરાળી છે, ખ્યારી, ખ્યારી છે. મારી સાળી એટલી ખ્યારી છે કે ન પૂછો વાત. એનું રૂપ, એની વાફ્ફટા એવી છે કે તેને વર્ણવવા માટે કોઈ શબ્દો નથી મળતા. બસ હું તો એટલું જ કહી શકું કે ખ્યારી, ખ્યારી છે મારી સાળી ખૂબ ખ્યારી છે ! એનું છડવું-દળવું, ચાલવું-દોડવું, રાંધવું-ખાવું..બધી જ અદા લાજવાબ છે !

मुक्तछंद

सासा निसा गु- रेरे सासा ..... षिसासा निसा सागु रेरे सासा
किर माली येऽ किर माली ..... माऽ रेहा लही किर माली

सासा निसा सानि निसासा गुरे रेरे सा ..... ,नि निसा गुरे रेरे सा -
माऽ रेहा लही देखाय होते हेज हे ..... ,ने बोने होते हेज हे ऽ

सासा निसा सागु रेरे सासा .....
माऽ रेला लही किर माली .....

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ખુરશીના ચાર પાયા ~

ખુરશીના ચાર પાયા એક પાયો નથી રે
કણધા ગામની સુરતા ખોવાય ખબર સે કે નથી રે
પેપરમાં છપાય ગયું ગામડામાં વંચાઈ ગયું
ખબર સે કે નથી રે
ખુરશીના ચાર પાયા એક પાયો નથી રે
પંચોલ ગામની રમા ખોવાય ખબર સે કે નથી રે
પેપરમાં છપાય ગયું ગામડામાં વંચાઈ ગયું
ખબર સે કે નથી રે

ભાવાર્થ : ખુરશીના ચાર પાયા હોય છે, એક પાયો નથી. અચાનક એક ખબર આવી છે કે કણધા ગામની સુરતા અને પંચોલ ગામની રમા ખોવાઈ ગઈ છે. તમને ખબર છે કે નથી ? સમાચારપત્રમાં છપાઈ ગયું છે અને ગામમાં વંચાઈ ગયું છે. હવે આ વાત કોઈથી છૂપી નથી.

~ આશા થાકીની આવી યે ~

આશા થાકીની આવી યે માય નાવી ખુરશી
આશા બેહવાણી હોય તે બેહજે યે માય નાવી ખુરશી
પિનુ થાકીની આવી યે માય નાવી પાણી
પિનુ પીવાણી હોય તે પીજે યે માય નાવી પાણી
જિતુ થાકીનો આવો યે માય નાવી બીડી
જિતુ પીવાણો હોય તે પીજે રા માય નાવી બીડી
સીતા થાકીની આવી યે માય નાવી તમખી
સીતા તાણવાણી હોય તે તાણજે યે માય નાવી તમખી

ભાવાર્થ : વરપક્ષનું આગમન થઈ ગયું છે. સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે. આશા, તું થાકીને આવી છે, જાણીને હું ખુરશી લાવી છું, બેસવું હોય તો બેસ. પિનુ, થાકીને આવી છે જાણીને હું પાણી લાવી છું, પીવું હોય તો પી લે. જિતુ, થાકીને આવ્યો જાણીને હું બીડી લાવી છું, પીવી હોય તો પી લે. સીતા, થાકીને આવી છે જાણીને હું તપખીર લાવી છું, તાણવી હોય તો તાણી લે. આપ સૌનો થાક ઊતરી જશે. આપના સ્વાગત માટે જ આ બધી સગવડ કરી રાખી છે.

मात्रा : १०

सा- रेसा सारे रेसा सारे ग सासाग रेसा सासा सा
आऽ शाऽ थाकी ऽनी आवी ये मायना ऽवी खुर शी

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ દરિયાકિનારે મેં તો ચંપો રોપાવ્યો ~

દરિયાકિનારે મેં તો ચંપો રોપાવ્યો
સુગંધ લેવાના હોય તો આવ રે જિતુ હેજા
તારા કારણે મેં તો ચંપો રોપાવ્યો
દરિયાકિનારે મેં તો મોગરો રોપાવ્યો
સુગંધ લેવાના હોય તો આવ રે પરવીન હેજા
તારા કારણે મેં તો મોગરો રોપાવ્યો
દરિયાકિનારે મેં તો ગુલાબ રોપાવ્યો
સુગંધ લેવાના હોય તો આવ રે જગદીશ હેજા
તારા કારણે મેં તો ગુલાબ રોપાવ્યો
દરિયાકિનારે મેં તો ચમેલી રોપાવી
સુગંધ લેવાના હોય તો આવ રે ધીરુ હેજા
તારા કારણે મેં તો ચમેલી રોપાવી

ભાવાર્થ : વધૂની બહેનો વરના નાના ભાઈઓને નજીક આવવાનું મોઘમ રીતે નિમંત્રણ આપી રહી છે. જિતુ ‘હેજા’ (વરના ભાઈ), ખાસ તારા માટે મેં તો દરિયાકિનારે ચંપો રોપાવ્યો છે. સુગંધ માણવી હોય તો જિતુ હેજા આવ. પરવીન ‘હેજા’ (વરના ભાઈ), ખાસ તારા માટે મેં તો દરિયાકિનારે મોગરો રોપાવ્યો છે. સુગંધ માણવી હોય પરવીન હેજા આવ. જગદીશ ‘હેજા’ (વરના ભાઈ), ખાસ તારા માટે મેં તો દરિયાકિનારે ગુલાબ રોપાવ્યો છે. સુગંધ માણવી હોય જગદીશ

હેજા આવ. ધીરુ ‘હેજા’ (વરના ભાઈ), ખાસ તારા માટે મેં તો દરિયા કિનારે ચમેલી રોપાવી છે. સુગંધ લેવાના હોય ધીરુ હેજા આવ. લગ્ન પ્રસંગે જ તો પરિચય કેળવવા અને વધારવાનો મોકો મળે છે. હકીકતમાં સુગંધ માણવાનું ઈજન તો એક બહાનું છે, મૂળ તો મુલાકાતનો જ આશય છે.

માત્રા : ૮

સાસા ગ સા મ મ મ ગ નિ સા ગ સા રે સા - સા -
દરિ યા ડ કિ ના રે મેં તો ચં પો ડ રો પા ડ વ્યો ડ
સા ગ સા મ મ મ ગુ નિ સાસા ગ સા મ મ - ગ નિ
સુ ગં ધ લે વા ના હોય તો આવ રે ડ જિ તુ ડ હે જા

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ મારા પસાડી પસાડી ગોપી આવ ~

મારા પસાડી પસાડી ગોપી આવ

આપું રે તને રેશમી રૂમાલ

મારા પસાડી પસાડી પિંટા આવ

આપું રે તને રેશમી રૂમાલ

મારા પસાડી પસાડી ગોપી આવ

આપું રે તને રેશમી રૂમાલ

ભાવાર્થ : લગ્નનો પ્રસંગ છે. યુવક-યુવતીઓ પરસ્પર પરિચય વધારવાનો અવસર શોધતા હોય છે. એક છોકરી એક યુવકને ગમી ગઈ છે. પરિચય વધારવા યુવક શી લાને ફેસલાવતાં કહે છે : “શીલા, મારી પાછળ પાછળ આવ, તને રેશમી રૂમાલ આપીશ.” રેશમી રૂમાલ તો એક બહાનું છે. આ બહાને કોઈ પણ રીતે શીલાને પ્રેમ માટે રજામંદ કરવાની મનસા છે. યુવતીઓ પણ પાછળ રહે તેમ નથી. એક યુવતીએ પિંટાને ઇશારો ઇશારોમાં કહી દીધું છે : પિંટા, મારી પાછળ પાછળ આવ. હું તને કાચો લાડુ આપીશ. અહીં ‘કાચો લાડુ’ ‘કાચા ચૌવન’નું પ્રતીક છે. યુવક યુવતીઓ એક બીજા સાથે અનુનય કરી રહ્યાં છે. કુંવારાં યુવક યુવતીઓની ભાવના અહીં પ્રસ્તુત કરવામાં આવી છે.

मात्रा : ४ (दोनों गंधार)

सा नि सा रेगु रे सा रे म म ग रे - रे सा रे म म ग रे गुग सा सा सा सा
मा रा प साऽ डी प सा डी गो पी आ ऽ व आ पुं रे त ने रे ऽशु मी रू मा ल

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ કાલા કાલા જાંબુડાં પાઈકા ~

કાલા કાલા જાંબુડાં પાઈકા રે ઓ જાંબુડાં
જાંબુડાંની ઝાડીમાં એખલી રે લોલ
કુંકુને બાર ખેચી લાવો રે ઓ જાંબુડાં
જાંબુડાંની ઝાડીમાં એખલી રે લોલ
કાલા કાલા જાંબુડાં પાઈકા રે ઓ જાંબુડાં
જાંબુડાંની ઝાડીમાં એખલી રે લોલ
શીલાને બાર ખેચી લાવો રે ઓ જાંબુડાં
જાંબુડાંની ઝાડીમાં એખલી રે લોલ

ભાવાર્થ : કાળાં કાળાં જાંબુ છે. જાંબુવનમાં કુંકુ એકલી જ છે. એને આ વનમાંથી બહાર ખેચી લાવો. આ જાંબુવનમાં શીલા પણ એકલી જ ગઈ છે. એને પણ ખેચી લાવો. વાસ્તવમાં આ ઘનઘોર વન એટલું લોભામણું છે કે કોઈ પણ જાતે જ એમાંથી બહાર નીકળી શકતું નથી. કાળાં જાંબુ ઉન્મુક્ત ચૌવનનાં પ્રતીક છે.

मात्रा : ४

सासाग	गग-	गपग	गसा	रेरेग	रेसाध	सा-सा	सा-
कालाऽ	कालाऽ	जांऽबू	डांऽ	पाईका	रेओंऽ	जांऽबु	डांऽ
सासाग	गग	गपग	गसा	रेरेग	ग-रे	रे	रे
जांऽबु	डांनी	झाऽऽ	डीमां	ऐऽख	लीऽरे	लो	ल

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ બોર્ડ વાંચતા આવડે ~

બોર્ડ વાંચતા આવડે તો આંદારવાડીમાં આવજે
જો જે જમના ટિકીટ પર મારું નામ સે
ચણા-દાણાની ટોપલી, ઝંખુ ને વેચવા મોકલી
જો જે ઝંખુ ટોપલી પર મારું નામ સે
બોર્ડ વાંચતા આવડે તો આંદારવાડીમાં આવજે
જો જે જમના ટિકીટ પર મારું નામ સે
શાકભાજીની ટોપલી, જમનાને વેચવા મોકલી
જો જે જમના ટોપલી પર મારું નામ સે
બોર્ડ વાંચતા આવડે તો આંદારવાડીમાં આવજે
જો જે જમના ટિકીટ પર મારું નામ સે

ભાવાર્થ : આંખો આંખોમાં ઇશારા તો થઈ ગયા. હવે મળીશું કેવી રીતે ? સાંભળ, તને બસના બોર્ડ તો વાંચતા આવડે છે ને ? તો અંધારવાડીગામમાં જરૂર આવજે. જો તો ટિકીટ ઉપર મારું નામ છે. ચણાદાણાની ટોપલી લઈને સંગુને વેચવા મોકલી છે. જો જે સંગુ, ટોપલી પર મારું નામ છે. શાકભાજીની ટોપલી જમનાને વેચવા મોકલી. જોજે જમના, ટોપલી પર મારું નામ છે.

मात्रा : ४

धुसा सासा सासा रेग सारे रेग - रेसा रे रेरे रेरे गेरे साध ध
बोऽ ऽई वांच ताऽ आव डेऽ ऽ तोऽ आं दार वाडी मांऽ आव जे
धुसा सा सासा रेग - रेसा सारे रेरे गेरे रेसा सा -सा सा सा
जोऽ जे जम नाऽ ऽ टिऽ किट पर माऽ रूंऽ ना ऽम से ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ એકુજ ડીખરી હી વેચી દેદી યે આયા ~

એકુજ ડીખરી હી વેચી દેદી યે આયા
એકુજ ડીખરી હી વેચી દેદી યે આયા
ખેતામાં જાયને વિચાર આવી યે આયા
ખેતામાં જાયને વિચાર આવી યે આયા
એકુજ ડીખરી હી વેચી દેદી યે આતા
એકુજ ડીખરી હી વેચી દેદી યે આતા
ખેતામાં જાયને વિચાર આવી યે આતા
ખેતામાં જાયને વિચાર આવી યે આતા
એકુજ ડીખરી હી વેચી દેદી યે આયા
ખરુ જ આવીને રડી નેજે યે આયા
ખરુ જ આવીને રડી નેજે યે આયા

ભાવાર્થ : ચૌધરીઓમાં પરંપરાથી ૪૫ રૂપિયાનું દહેજ વરપક્ષ તરફથી વધૂપક્ષને આપવામાં આવતું હતું. તેથી આ ગીતમાં વધૂની સખીઓએ વ્યથા ઠાલવી છે; વધૂનાં માતાપિતા તરફ વ્યંગબાણ છોડ્યા છે. એક જ છોકરી હતી તેને પણ દહેજ લઈને વેચી દીધી મા. હવે ખેતરમાં જશો તો દીકરીની યાદ આવશે મા. એક જ છોકરી હતી તેને પણ બાપુ તમે વેચી દીધી. ખેતરમાં જશો તો દીકરીની યાદ આવશે. દીકરીની યાદ આવે તો ઘર આવીને રડી લેજો મા.

मात्रा : ४

सा रे म रेसा सा रे प - मप पध पम पम म - रे सा
ए कु ऽ जु ऽ डी ख री ही वे ऽ ची ऽ दे ऽ दी ऽ ये ऽ आ या

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ વૈશાખના વાયરા વાયા ~

વૈશાખના વાયરા વાયા મોટીબેન, પરણ્યાની રીત સે

પરણ્યા વિના કેમ ચાલશે

તમે કહો તો ઢોલી બોલાવીએ, ઢોલ વગડાવીએ

પરણ્યા વિના કેમ ચાલશે

વૈશાખના વાયરા વાયા મોટીબેન, પરણ્યાની રીત સે

પરણ્યા વિના કેમ ચાલશે

તમે કહો તો મશાક બોલાવીએ, મશાક વગડાવીએ

પરણ્યા વિના કેમ ચાલશે

વૈશાખના વાયરા વાયા મોટીબેન, પરણ્યાની રીત સે

પરણ્યા વિના કેમ ચાલશે

ભાવાર્થ : મોટીબહેન, વૈશાખી વાયરા વાઈ રહ્યાં છે. પરણવાની રીત છે. તમે કહો છો પણ પરણ્યા વિના કેમ ચાલશે ? તમે કહો તો ઢોલી બોલાવીએ. ઢોલ વગડાવીએ. પણ પરણ્યા વગર તો કેમ ચાલશે ? તમે કહો મશકવાદકને બોલાવીએ, મશક વગડાવીએ. મોટીબહેન, પરણવું તો પડશે જ. પરણવાની રીત ચાલી આવી છે.

मुक्तछंद

ग-ग गसासा रे-सा सा-- प-प -पध मपम गरेरे
वैऽशा खनाऽ वाऽय राऽऽ वाऽया ऽमोऽ टीऽऽ बेऽन
प-प -पध मपम गरेरे रेरेरे -रे- सा-नि सा-रे सासा सा
परण्या ऽनीऽ रीऽत सेऽऽ परण्या ऽविऽ नाऽऽ केऽम चाऽल शे

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ સડાકી યે કલામી આંબો રોપાવું ~

સડાકી યે કલામી આંબો રોપાવું બેના યે

અનુ રોજ રોજ સિપાવું બેના યે

સડાકી યે કલામી આંબો રોપાવું બેના યે

વિરલ રોજ રોજ સિપાવું બેના યે

સડાકી યે કલામી આંબો રોપાવું બેના યે

નિતીન રોજ રોજ સિપાવું બેના યે

સડાકી યે કલામી આંબો રોપાવું બેના યે

પિનુ રોજ રોજ સિપાવું બેના યે

ભાવાર્થ : સડક પર કલમી આંબા રોપાવીશું બહેન. તું આવે તો એ આંબાને છાંયે છાંયે ચાલી આવજે. અનુ, વિરલ, નિતીન, પિનુ પાસે રોજ રોજ પાણી સિંચાવીશું. આંબા વહેલાં મોટા થઈ જશે. એને જલદી ફળ પણ આવી બેસશે.

मात्रा : ६

धुसा सा- सारे धध धप -प धसा सा- रेग सारे सासा ध
सडा कीड येड कला मीआं डबो रोड पाड वुंड बेड नाये ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઊંચે ઊંચે હરે પાકે ~

ઊંચે ઊંચે હરે પાકે કા આપડે બેના યે
ઊંચે ચડીને હીંડલી દેજે કા આપડે બેના યે
ઠંગી ઉબડી વીસી ખાજે કા વીણા લંડી યે
ઊંચે ઊંચે આંબે પાકે કા આપડે બેના યે
ઊંચે ચડીને હીંડલી દેજે કા આપડે બેના યે
ઠંગો ઉબડો વીસી ખાજે કા દીવા લંડા રા

ભાવાર્થ : ઊંચા ઊંચા જાંબુડાંના ઝાડ પર જાંબુ પાક્યા છે. ઊંચે ચઢીને ડાળી હલાવી દેજે બહેન. વીણા છોકરી, વાંકા વળી ઉબડા પડી જાંબુ વીણીને ખાજે. ઊંચે ઊંચે આંબા પર કેરીઓ પાકી છે. બહેન, ઊંચે ચઢીને ડાળખી હલાવી દેજે. દીવા છોકરા, વાંકા વળી, ઉબડો પડી કેરી વીણીને ખાજે.

मात्रा : ८

ग-ग   ग-रे   ग-ध   धप-   ग-रे   रेगम   ग--   सा-सा
उंऽचे   हऽरे   हऽरे   पाकेऽ   कोऽआ   पडेऽ   बेऽऽ   नाऽये

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ જાન જાવા દે વીયારે સડાકી ~

જાન જાવા દે વીયારે સડાકી, જાન જાવા દે વીયારે સડાકી
જાન રોકી રયો રા ક્ષયા, જાન રોકી રયો રા ક્ષયા
જાન જાવા દે ઉનાયે સડાકી, જાન જાવા દે ઉનાયે સડાકી
જાન રોકી રયો રા ક્ષયા, જાન રોકી રયો રા ક્ષયા
જાન જાવા દે બુઆરી સડાકી, જાન જાવા દે બુઆરી સડાકી
જાન રોકી રયો રા ક્ષયા, જાન રોકી રયો રા ક્ષયા
જાન જાવા દે વીયારે સડાકી, જાન જાવા દે વીયારે સડાકી
જાન રોકી રયો રા ક્ષયા, જાન રોકી રયો રા ક્ષયા

ભાવાર્થ : આપણે સમયસર વધૂના ઘરે પહોંચી જવું જોઈએ. આમ કેમ જાન રોકી રહ્યાં છો ભાઈ ? જાન જવા દો ઉનાઈ સડક પર. આમ, જાનને રોકીને સમય ન બગાડો. જવા દો જવા દો ભાઈ, બુહારી સડક પર જાન જવા દો. જાનને આમ વચ્ચે રોકો નહીં. જાનને વ્યારા સડક પર જવા દો.

मात्रा : ४

सासा सानि निसा रेग सानि सारे निसा प
जाऽ ऽन जावा देऽ वीया रेऽ सडा की

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ગામુ ની જાણીન, નામુ ની જાણીન ~

ગામુ ની જાણીન, નામુ ની જાણીન

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ગામુ ની જાણીન, નામુ ની જાણીન

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ગામુ તે નલદીર નામુ તે આશા

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ગામુ તે નલદીર નામુ તે આશા

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ગામુની જાણીન, નામુ ની જાણીન

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ગામુની જાણીન, નામુ ની જાણીન

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ગામુ તે નલદીર નામુ તે હેમુ

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ગામુ તે નલદીર નામુ તે કલા

તીયા ગામમાં આવે રા ક્ષયા

ભાવાર્થ : વરપક્ષડી સ્ત્રીઓ પોતાના મનોભાવ વ્યક્ત કરતાં કહે છે : જેનું નામ-
ઠામ નહોતું જાણ્યું-સાંભળ્યું એવા આ ગામમાં આપણે આવી પહોંચ્યાં છીએ. શું
કહ્યું ? ગામનું નામ નળધરા છે ! નામ છે આશા ! એ ગામમાં આપણે આવી
ગયા છીએ. હા, હા હવે જાણી લીધું કે ગામનું નામ નળધરા છે અને નામ છે હેમુ
અને કલા.

માત્રા : ૪

રે રે નિ રે રે રે સા - રે રે નિ રે રે રે સા -
ગા મુ ડ ની જા ણી ન ડ ના મુ ડ ની જા ણી ન ડ
રે રે મમ ગ રે રે નિ રે ગુ રે સા -
તી યા ગામ માં આ વે ડ રા ફા ડ યા ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ કમદે ખાણે ગની યે ~

કમદે ખાણે ગની યે તારા
ખાગરો ફેરવાય ગો કમદાય જાલીમાં
કમદે ખાણે ગની યે તારા
ખાગરો ફેરવાય ગો કમદાય જાલીમાં
લીલી સોટી લેયને ફાયા
ખાગરો કાઢવા જા કમદાય જાલીમાં
લીલી સોટી લેયને ફાયા
ખાગરો કાઢવા જા કમદાય જાલીમાં

ભાવાર્થ : સ્ત્રીસહજ મૂંઝવણની વાત અહીં પ્રતીક દ્વારા કરવામાં આવી છે. તારા કરમદા ખાવા ગઈ હતી. કરમદાની જાળીમાં એનો ઘાઘરો ભેરવાઈ ગયો છે. ભાઈ, લીલી સોટી લઈને કરમદાની જાળીમાં ભરાઈ ગયેલા તારાના ઘાઘરાને કાઢવા વહેલા જાઓ, નહીં તો બિચારી ડરી જશે.

मात्रा : ३

गग ग रेग मम गरे सासा गग गरे सासा रे धसा धसा ग -रे सा
कम दे खाणे गनि येता डरा खाग रोफे र्वाय गो डका मदा जा डली मां

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ પોપટ ઊડી રે જસે ~

પોપટ ઊડી રે જસે, પિંજર પડી રે જસે
બેન તારા મનના વિચારો મનમાં રહી રે જસે
બેનના મામા રે આવે બેનના મામી રે આવે
બેન તારા મનના વિચારો મનમાં રહી રે જસે
બેનના કાકા રે આવે બેન કાકી રે આવે
બેન તારા મનના વિચારો મનમાં રહી રે જસે
બેનના ભાઈ રે આવે બેનના ભાભી રે આવે
બેન તારા મનના વિચારો મનમાં રહી રે જસે

ભાવાર્થ : બહેન, તારા મનના વિચારો મનમાં રહી જશે. પોપટ ઊડી જશે અને પિંજર પડી રહેશે. બહેન, તારા મામા અને મામી આવી રહ્યાં છે. બહેના, તારા કાકા-કાકી અને ભાઈ-ભાભી આવી રહ્યાં છે. બહેન, તું જતી રહેશે પછી આ ઘર ખાલી ખાલી થઈ જશે.

ताल: रूपक (दोनों गंधार)

(फिल्म गूंज उठी शहनाई के गीत तेरी शहनाई बोले से मिलती-जुलती धुन)

सा - सा ध्र ध्र सा - रे ग रे म ग - -
पो ऽ प ट उ डी ऽ रे ऽ ऽ ज से ऽ ऽ

सा - सा ध्र ध्र सा - रे ग रे म ग - -
पिं ऽ ज र प डी ऽ रे ऽ ऽ ज से ऽ ऽ

रे सा सा सा रे रे म म - म - ग ग सा
बे न ता रा म न ऽ ना ऽ वि ऽ चा रो ऽ

सा सा रे ग म ग - रे ग सा सा सा - -
म न मां ऽ र ही ऽ रे ऽ ऽ ज से ऽ ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ માયાલી બેન્નેણે કાડી દેદી ~

માયાલી બેન્નેણે કાડી દેદી યે,
કંકુ હમે કા હજુ એખની જ રજે યે કંકુ
પૈહાણે ફૂખી તે વેચી ખાદીયે
કંકુ હમે કા હજુ એખની જ રજે યે કંકુ
માયાલી બેન્નેણે કાડી દેદી યે,
હાટામાં જાતને તે હારી જ જાતને યે
કંકુ હમે કા હજુ એખની જ રજે યે કંકુ
માયાલી બેન્નેણે કાડી દેદી યે

ભાવાર્થ : વધૂની સખીઓ ઠપકો આપી રહી છે : કંકુ, પ્યારી બહેનને ઘરની બહાર કાઢી મૂકી. હવે ઘરમાં એકલી જ રહેજે. પૈસાની એટલી બધી ભૂખ હતી કે બહેનને વેચી દીધી. અમે હાટમાં જતાં હતાં તો સાથે જ જતાં હતાં. હવે કોની સાથે જઈશું ? કંકુ, પ્યારી બહેનને ઘરની બહાર કાઢીને તારા જીવને ટાઢક વળી છે. હવે ઘરમાં તું એકલી જ રહેજે.

मात्रा : ४

पुध धसा सा धप पुध धरे रे सा सारे रेग रेसा रेसा सा - ध प
माऽ याऽ ऽ लीऽ बेऽ नेऽ णे ऽ काऽ डीऽ देऽ दीऽ ये ऽ कं कू

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ એકુ જ બેણહી યે વેચી ખાદી યે ~

એકુ જ બેણહી યે વેચી ખાદી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
એકુ જ બેણહી યે વેચી ખાદી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
ખેતામાં જાહે તે ખેતામાં હૂન નાગી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
એકુ જ બેણહી યે વેચી ખાદી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
ખર રહે તે ખર હૂન નાગી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
કૂવે જાહે તે કૂવો હૂનો નાગી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
એકુ જ બેણહી યે વેચી ખાદી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
હાટામાં જાહે તે હાટામાં હૂન નાગી યે
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે
એકુ જ બેણહી યે વેચી ખાદી યે,
ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે, ટીના તૂને કા નવાય નાગી યે

ભાવાર્થ : વધૂની સખીઓ વધૂની બહેનને સંભળાવી રહી છે : ટીના, તારી એક જ બહેન હતી એને પણ તે વેચી દીધી. તને શું નવાઈ લાગી આમ કરવાથી ? જો જે તું ખેતરમાં જશે તો તને ખેતરમાં સૂનું લાગશે. અરે, કૂવે જશે તો કૂવા પર પણ તને સૂનું લાગશે. ભર્યા બજારમાં જશે ત્યાં પણ તને સૂનું સૂનું લાગશે. તને સમજાઈ જશે કે ક્યારેક એક જ સ્વજન નથી હોતું ત્યારે આખી દુનિયા સૂની સૂની લાગે છે.

માત્રા : ૬

સાસાસા	સાસાસા	સારેસા	ધપપ	ધધસા	સા--
ઁકુજ	બેળહી	યેડડ	વેચીડ	ખાદીડ	યેડડ
સાસારે	ગસાસા	રે--	સાધપ	ધધસા	સા--
ટીડના	તૂડને	કાડડ	નેવાય	નાગીડ	યેડડ
સાસારે	ગસાસા	રે--	સાધપ	ધધસા	સા--
ટીડના	તૂડને	કાડડ	નવાય	નાગીડ	યેડડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ માંડવા ઉપાર ચલ્લી ચલકારા મારે ~

માંડવા ઉપાર ચલ્લી ચલકારા મારે, કઈ મારી હેજી મલકારા મારે
મારા ભાઈને જોઈને ગીતા મારી હેજી મલકારા મારે
માંડવા ઉપાર ચલ્લી ચલકારા મારે, કઈ મારી હેજી મલકારા મારે
મારા ભાઈને જોઈને નંદુ મારી હેજી મલકારા મારે
માંડવા ઉપાર ચલ્લી ચલકારા મારે, કયો મારો હેજો મલકારા મારે
મારા ભાઈને જોઈને મુકેશ મારો હેજો મલકારા મારે

ભાવાર્થ : મંડપમાં બિરાજમાન અમારા ભાઈ એટલા સોહામણાં લાગે છે કે જુઓ તો જાણે આખા મંડપ ઉપર પક્ષીઓ કલરવ કરી રહ્યાં હોય એવું લાગે છે. જુઓ મંડપ ઉપર ચકલી કલરવ કરી રહી છે, મારા ભાઈને જોઈને કઈ મારી ‘હેજી’-વધૂની નાની બહેન-મલકી રહી છે ? હા, ગીતા મારી ‘હેજી’ મલકી રહી છે. મંડપ પર ચકલી કલરવ કરી રહી છે. આ કઈ મારી હેજી મારા ભાઈને જોઈને મલકી રહી છે ? નંદુ મારી હેજી મલકી રહી છે. અમારા ભાઈ છે જ એટલા સોહામણાં. મારા ભાઈને જોઈને કયો મારો ‘હેજો’-વધૂનો નાનો ભાઈ-મલકી રહ્યો છે ? આ તો મુકેશ મારો હેજો મલકી રહ્યો છે.

मात्रा : ८

सासासा	धुसासा	गु-गु	-रेसा	रे-रे	सा	सा	-
मांडवा	उपर	चेल्ली	उचल	काऽरा	मा	रे	ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આવ્યો વૈશાખ જેઠ ~

આવ્યો વૈશાખ જેઠ લગ્નની ઘણી હોશ,
મોટીબેન બેની અંબોડે ફૂલની વેણી
બેની તમારાં મામા આવે સે
રૂડું મોસાળું લઈ આવે સે, એ જોઈને મનડું વાળો રે
આવ્યો વૈશાખ જેઠ લગ્નની ઘણી હોશ,
મોટીબેન બેની અંબોડે ફૂલની વેણી
બેની તમારા કાકા આવે સે
જણસપેટી લઈ આવે સે, એ જોઈને મનડું વાળો રે
આવ્યો વૈશાખ જેઠ લગ્નની ઘણી હોશ,
મોટીબેન બેની અંબોડે ફૂલની વેણી
બેની તમારા બેની આવે સે
સાથે વાજિંત્ર લઈ આવે, એ જોઈને મનડું વાળો રે

ભાવાર્થ : વૈશાખ-જેઠનો મહિનો એટલે વિવાહના મહિનાનું આગમન. અમારી બહેનના અંબોડે ફૂલની વેણી છે. મોટાબેન, મનમાં ઓછું ન આણો. જુઓ તમારાં મામા મોસાળું લઈને આવે છે એને જોઈને મન વાળી લો. કાકા જણસપેટી લઈને આવે છે, જુઓ તમારાં બહેન વાજિંત્ર લઈને આવે છે. એ બધાંને જોઈને મન વાળી લો.

मुक्त छंद (दोनों गंधार)

सा- -रे गुम गुरे सा- सारे गुम गुरे सा- साग रेसा सानि निसा सारे
आऽ ऽव्यो वैऽ शाख जेऽ ठल मननी घणी होऽ शमो टाऽ भाई वीऽ राऽ

सानि निसा साग गुरे रेसा सा सा
वीऽ टीऽ मांऽ साऽ चाऽ ही रा

पम मप पध पम मग रेग मप प
भाई तमा ऽरा माऽ माऽ आऽ वेऽ से

पम मप पध पम मग रेग मप प
साथे मोऽ साऽ लुंऽ लई आऽ वेऽ से

सारे मम -म मम मग रेग गग रेसा सानि नि सारे
ओऽ जोई ऽने मन दुंऽ वाळो रेमो टाऽ भाई वीऽ राऽ

सानि निसा साग गुरे रेसा सा सा
वीऽ टीऽ मांऽ साऽ चाऽ ही रा

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

રમણે જાહૂંં યે બેના રમણે જાહૂંં યે બેના
જાંબૂડી છાયડેમાં રમણે જાહૂંં યે
રમી રમીને બેના વખાતે આવહૂંં યે બેના
રમણે જાહૂંં યે બેના રમણે જાહૂંં યે બેના
જાંબૂડી છાયડેમાં રમણે જાહૂંં યે
રમી રમીને બેના વખાતે આવહૂંં યે બેના
રમણે જાહૂંં યે બેના રમણે જાહૂંં યે બેના
કમદાય છાયડેમાં રમણે જાહૂંં યે
રમી રમીને બેના વખાતે આવહૂંં યે બેના
રમણે જાહૂંં યે બેના રમણે જાહૂંં યે બેના
કમદાય છાયડેમાં રમણે જાહૂંં યે
રમી રમીને બેના વખાતે આવહૂંં યે બેના

ભાવાર્થ : લગ્ન થઈ જવાનાં છે, છતાં બાળપણ હજી ગયું નથી એવી વધૂને સખીઓ કહી રહી છે. આપણે રમવા જઈશું. જાંબુવનમાં રમવા જઈશું. મનભરીને રમીને મોડેથી ઘરે આવીશું. આપણે કરમદાની ઝાડીમાં પણ રમવા જઈશું. રમાય એટલું રમીને સાંજે પાછા ઘરે આવીશું.

मात्रा : ६

धसा सा - निसा धध निसा निरे सा - निसा धप प
रुम णे ऽ जाऽ हंबे नाऽ रुम णे ऽ जाऽ हंये ऽ
पध धम म पप निध नि सारे सा - निसा धध ध
जाऽ बूऽ डी छाय डे मां रुम णे ऽ जाऽ हंये ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આપડે તીસે સડાકે સડાકે ~

આપડે તીસે સડાકે સડાકે લીમડી રોપાવહું
લીમડે સાંચે દુકાન ખોલાવું કા મારે બેના ચે
સાલી કુંતા તોરાલી ઉધાર પાન ખાનારી
હેવો થંદો ચાને ની કા મારે બેના ચે
આપડે તીસે સડાકે સડાકે લીમડી રોપાવહું
લીમડે સાંચે દુકાન ખોલાવું કા મારે ક્ષયા રા
સાલો દીપેશ તોરાલો ઉધાર માવો ખાનારો
હેવો થંદો ચાને ની કા મારે ક્ષયા રા
આપડે તીસે સડાકે સડાકે લીમડી રોપાવહું
લીમડે સાંચે દુકાન ખોલાવું કા મારે બેના ચે

ભાવાર્થ : આપણી તરફ રસ્તે રસ્તે લીમડો રોપાવીશું. લીમડાના ઝાડ નીચે દુકાન ખોલાવીશું. ધંધામાં ઉધારી હોય તો પરવડે જ નહીં ને ! પરંતુ તને ખબર છે, ઉધાર પાન ખાવાવાળી પેલી કુંતા બહુ ઉછાંછળી છોકરી છે. એવો ધંધો તો ચાલતો હશે ? ઉધારી કરવાની વાત જ ખોટી. સાંભળ, પેલો દીપેશ પણ બહુ ઉછાંછળો છોકરો છે. એને પણ ઉધાર માવો ખાવાની આદત છે. એવું તે કંઈ ચાલતું હશે ? આવા જ ધંધા રહ્યાં તો કેમનું ચાલશે ?

मात्रा : ४

सासासा सासासा सारेऽ प-- ममरे ममम रेसासा सा--
आपडे तीसेऽ सडाऽ केऽऽ सडाके लीमडी रोपाव हंऽऽ
सासारे सारेनि निसा- रेऽऽ रेऽसा रेम- रेरेसा सा--
लीमडे साऽये दुकाऽ नऽऽ काऽमा डरेऽ बेनाऽ येऽऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આશા આવજે યે ~

આશા આવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
કાગૂલ નખજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
આશા આવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
ફીરને આવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
આશા આવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
હંગાત નાવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
આશા આવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
કેલે નાવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
આશા આવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો
ખમાન નાવજે યે સીધી સડાકી પાર બંગલો

ભાવાર્થ : વધૂ એની સખીને કહી રહી છે : આશા, તું મને ભૂલી જઈશ નહીં. સીધી સડક પર જ બંગલો છે. તું કાગળ પણ લખજે. આશા, તું ફરવા પણ આવજે. કોઈને સંગાથ લાવજે. આશા, તું આવે તો સાથે કેળા અને ખમણ પણ લાવજે. તું જરૂરથી આવજે. સીધી સડક પર જ બંગલો છે.

मात्रा : ६

सा- सानि सासा म- ग - साग -गु गु-ग म-ग सासा सा
आऽ शाऽ आव जेऽ ये ऽ सीधी ऽस डाऽकी पाऽर बंग लो

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ બાંડો વાંદાર તાડે ચઈડો ~

બાંડો વાંદાર તાડે ચઈડો આંબાલોલ
અરદેથી તૂટી પઈડો આંબાલોલ
સુરખાણે નેતો પઈડો આંબાલોલ
બાંડો વાંદાર તાડે ચઈડો આંબાલોલ
અરદેથી તૂટી પઈડો આંબાલોલ
નિરુણે નેતો પઈડો આંબાલોલ
બાંડો વાંદાર તાડે ચઈડો આંબાલોલ
અરદેથી તૂટી પઈડો આંબાલોલ
સવિતાણે નેતો પઈડો આંબાલોલ
બાંડો વાંદાર તાડે ચઈડો આંબાલોલ

ભાવાર્થ : એ સાચું જ છે કે વાંદરો ઘરડો થાય તોય ગુલાંટ મારવાનું ન ભૂલે. તમે વિચારો, એક વાંદરો છે, તે પણ બાંડો. એ પાછો તાડ પર ચઢવાની કોશિશ કરે તો શું થાય પછી ? આંબાલોલ-આનંદમંગલ ! બાંડો વાંદરો તાડ પર ચઢ્યો ને અર્ધથી પડી ગયો, સાથે સુરેખાને લેતો પડ્યો ; આંબાલોલ-આનંદમંગલ ! આદત સે મજબૂર. બાંડો વાંદરો ફરી તાડ પર ચઢ્યો ને અર્ધથી નિરૂને લઈને પડ્યો; આંબાલોલ-આનંદમંગલ ! આ બાંડો વાંદરો પાછો ચઢ્યો છે આ વખતે સવિતાને લઈને પડ્યો છે ; આંબાલોલ-આનંદમંગલ !

मात्रा : ४

सा-ग	गगग	रेरेरे	साधध	सा-सा	-	रेगग	-
बांऽडो	वांदार	ताइडे	चइडो	आंऽबा	ऽ	लोऽल	ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ મેં તો ભણેલી જાણીને હા પાડી રે ~

મેં તો ભણેલી જાણીને હા પાડી રે હો સંગુ
દુનિયાને ડોલાવી દીધી શા માટે
તને એકડો ચીતરતા ના આવડે રે સંગુ
દુનિયાને ડોલાવી દીધી શા માટે
મેં તો ભણેલી જાણીને હા પાડી રે હો સંગુ
દુનિયાને ડોલાવી દીધી શા માટે
તને સાડી પહેરતા ના આવડે રે સંગુ
દુનિયાને ડોલાવી દીધી શા માટે
મેં તો ભણેલી જાણીને હા પાડી રે હો સંગુ
દુનિયાને ડોલાવી દીધી શા માટે

ભાવાર્થ : અરે, મારી સાથે આ તો દગો થઈ ગયો. મેં તો ભણેલી જાણીને હા પાડી હતી. સંગુ, તે આખી દુનિયા ડોલાવી દીધી, શા માટે ? એકડો પણ ચિતરતા તને આવડતો નથી. તને તો સાડી પણ સારી રીતે પહેરતાં આવડતી નથી. મેં તો ભણેલી જાણીને હા પાડી હતી. હું તો છેતરાઈ જ ગયો ને !

~ કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલી ~

કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલી
મેં તો મોકલી મામા દરબાર રે
મામા વહેલા આવજો
મામી કહે સે જાતે તેડવા આવો રે
કાશી ના બ્રાહ્મણ મોકલો
કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલી
મેં તો મોકલી બેની દરબાર રે
બેના વહેલા આવજો
બનેવી કહે સે જાતે તેડવા આવો રે
કાશી ના બ્રાહ્મણ મોકલો
કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલી

ભાવાર્થ : મામાનાં દરબારમાં અમે કંકુ છાંટીને કંકોતરી મોકલી હતી. પરંતુ મામી નો આગ્રહ છે કે જાતે લેવા આવો અથવા કાશીનાં બ્રાહ્મણને લેવા મોકલો. બહેનના ઘરે પણ કંકોતરી મોકલી હતી. પરંતુ બનેવીનો પણ એવો આગ્રહ છે કે જાતે લેવા આવો અથવા કાશીના બ્રાહ્મણને લેવા મોકલો.

~ ગાયડેમાં ઠંડી હવા લાગી રે ~

ગાયડેમાં ઠંડી હવા લાગી રે
પવનમાં છેડલો વાયરે ઉડી જાય
ચંપા તે ગાયડે બેસવા રડે રે
પવનમાં છેડલો વાયરે ઉડી જાય
ગાયડેમાં ઠંડી હવા લાગી રે
પવનમાં છેડલો વાયરે ઉડી જાય
કાશી તે ગાયડે બેસવા રડે રે
પવનમાં છેડલો વાયરે ઉડી જાય

ભાવાર્થ : અરે હાં ભાઈ, અમે તો ગાડીમાં બેઠા છીએ. જુઓ જુઓ પવનમાં અમારી ઓઢણી લહેરાઈ રહી છે. ચંપા અમને જોઈને ગાડીમાં બેસવા રડી રહી છે. અને આ કાશી પણ રડી રહી છે. પરંતુ એ બધાનું ક્યાં એવું નસીબ છે કે અમારી જેમ તેઓ ગાડીમાં બેસી શકે !

मात्रा : ४

सासा रे प - म प रे म म पधु ध पम मप पसा सा -
गाय डे मां - ठं डी ह वा ला गीऽ रे पऽ वऽ नऽ मां -

सा रे प - मम परे रे म म - - म
छे ड लो ऽ वायु रेऽ उ डी जा ऽ ऽ य

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ સોળ વરસનાં કીધાં ~

સોળ વરસના કીધા ત્યારે બાપુ એ
ત્યારે બાપુ એ વરદાન આપુ
ખ્યારી બેની સાસરિયે ઘણું દુઃખ સે,
ખ્યારી બેની સાસરિયે ઘણું દુઃખ સે,
સાસરિયામાં સસરા બેની રોજ કઢાવસે કચરા
ખ્યારી બેની સાસરિયા માં બાપુ ને યાદ કરી રડજે,
ખ્યારી બેની સાસરિયે ઘણું દુઃખ સે,
સાસરિયામાં સાસુ બેની રોજ કઢાવસે આંસુ
ખ્યારી બેની સાસરિયામાં માતા ને યાદ કરી રડજે,
ખ્યારી બેની સાસરિયે ઘણું દુઃખ સે,
સોળ વરસના કીધા ત્યારે બાપુ એ
ત્યારે બાપુ એ વરદાન આપુ
ખ્યારી બેની સાસરિયે ઘણું દુઃખ સે,
ખ્યારી બેની સાસરિયે ઘણું દુઃખ સે.

ભાવાર્થ : બહેન, તમે સોળ વર્ષનાં થયાં ત્યારે બાપુજીએ વરદાન આપ્યું અને તમારા લગ્ન થઈ રહ્યાં છે. વહાલી બહેન, સાસરે ઘણું દુઃખ છે. સસરા તો રોજ કચરો કઢાવશે, ત્યારે બાપુજીને યાદ કરી રડી લેજો. સાસુ તો રોજ આંસુ પડાવશે ત્યારે માતાને યાદ કરી રડી લેજો. સાથે જ સાસરામાં તો દુઃખ જ દુઃખ છે.

मात्रा : ४

सा- सारे निसा सा- सारे गु- रेसा सा- सारे रेम
सोऽ छव रस नाऽ कीऽ धाऽ त्याऽ रेऽ बापु ऽअे

गग रेरे सासा रे- निसा सा- सारे ग ग गुरे सारे रेम
वर दान आय पुऽ प्याऽ रीऽ बेऽ नी ऽ साऽ सरि येऽ

गग रे- निसा निरे सा -
घऽ णुंऽ दुऽ ऽख से ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ અંજુબેન બેની સાસરિયામાં રેવાનું ~

અંજુબેન બેની સાસરિયામાં રેવાનું
બેની સાસરિયામાં સસરાજની લાજ સે
અંજુબેન બેની સાસરિયામાં રેવાનું બેની ખુલ્લા માથે ફરશો ના
સાસરિયામાં સસરાજની લાજ સે
અંજુબેન બેની સાસરિયામાં રેવાનું
બેની સાસરિયામાં જેઠજીની લાજ સે
અંજુબેન બેની સાસરિયામાં રેવાનું અવળસવળ બોલશો ના
સાસરિયામાં જેઠજીની લાજ સે
અંજુબેન બેની સાસરિયામાં રેવાનું
અંજુબેન બેની સાસરિયામાં રેવાનું બે ચોટલા કરશો ના
સાસરિયામાં નણંદજીનું રાજ સે

ભાવાર્થ : અંજુબેન, આજે અમે આપને શિખામણ આપી રહ્યાં છીએ. જરા ધ્યાનથી સાંભળો. તમે સાસરે જઈ રહ્યાં છો. સાસરે માથે ઓઢીને અર્થાત્ લાજ કાઢીને ફરવાનું છે, હજી સાસરે સસરાજનું રાજ છે. સાસરે અવળસવળ બોલવાનું નથી. હજી સાસરે જેઠજીનું રાજ છે. આ વાત ખાસ સાંભળી લો. સાસરે બે ચોટલા તો વાળશો જ નહીં. સાસરે નણંદનું રાજ ચાલે છે.

मुक्तछंद

सा सा - सारे निसा निसा रे - रेम मग गरे रेसा
अं जु ऽ बेन बेऽ ऽऽ नी ऽ साऽ सरी याऽ मांऽ

सानि निसा सारे रेरे रेम मग गरे रेसा सानि नि सारे रेग सा सा सा -
रेऽ वाऽ नुंऽ बेनी साऽ सरि याऽ मांऽ सस रां जीऽ नीऽ ला ज से ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ સડાકી યે લીમડો બેના ~

સડાકી યે લીમડો બેના યાદ રાખી રજે યે બેના
યાદે યાદે યે બેના ખર આવતી રજે યે
હાહુ વીડી તે બેના ખર આવતી રજે યે
યાદે યાદે યે બેના ખર આવતી રજે યે
સડાકી યે આંબો બેના યાદ રાખી રજે યે બેના
યાદે યાદે યે બેના ખર આવતી રજે યે
હુહરો વીડી તે બેના ખર આવતી રજે યે
યાદે યાદે યે બેના ખર આવતી રજે યે
સડાકી યે લીમડો બેના યાદ રાખી રજે યે બેના

ભાવાર્થ : બહેન, સાંભળ આપણાં રસ્તા પર લીમડાનું ઝાડ છે. છે ને ? આપણાં રસ્તા પર આંબાનું ઝાડ પણ છે, બોલ છે ને ? આ બધી જ નિશાનીઓ યાદ રાખી લે તને કામ લાગશે. સાસરે જો સાસુ અને સસરા કદી ખરુંખોટું સંભળાવે તો કોઈ ચિંતા ન કરીશ. આ લીમડા અને આંબાના વૃક્ષોની નિશાની યાદ રાખીને ઘરે ચાલી આવજે.

मात्रा : ६, (राग : पहाडी)

पध धसा सा- सासा धसा रेरे रेरे गसा रेसा सा- -ध प-
सडा कीऽ येऽ लीम डोबे ऽना या दरा ऽखी रऽ ऽजे येऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ના જાઅણે આંમડાવાલે ~

ના જાઅણે આંમડા વાલે ના જાણે ચોટનાવાલે
કાઆણી મારે હેજ્હીએ જૂના જમાના
ના જાઅણે આંમડા વાલે ના જાણે ચોટનાવાલે
પ્રીતિ મારી હેજ્હીએ જૂના જમાના
ના જાયણ પોતડીવાલો ના જાયણ પેન્ટવાલો
ક્યો મારો હેજ્હોએ જૂના જમાના
ના જાયણ પોતડીવાલો ના જાયણ પેન્ટવાલો
વિમલ મારો હેજ્હોએ જૂના જમાના

ભાવાર્થ : વર અથવા વધૂના નાના ભાઈ અથવા બહેન પરસ્પર મુલાકાતની મનસા રાખે છે. પરંતુ મંડપમાં તો એટલા બધાં માણસો છે કે એ બધાંમાંથી કયો ‘હેજો’(વર કે વધૂનો નાનો ભાઈ) છે અથવા કઈ ‘હેજો’ (વર કે વધૂની નાની બહેન) છે ? ઓળખવા કઈ રીતે ? યુવાનોની દ્વિધા આ ગીતમાં પ્રસ્તુત થઈ છે. કંઈ જ ખબર નથી પડતી કે અંબોડાવાળી અને ચોટલાવાળી આ સ્ત્રીઓમાં કઈ અમારી ‘હેજો’ છે ? અરે ઓ જૂના જમાના ! અમે પણ કંઈ કમ નથી. પેલી પ્રીતિ જ મારી ‘હેજો’ છે. યુવતીઓની દ્વિધા પણ ઓછી નથી. આટલાં બધાં પુરુષો ઊભા છે, ધોતીવાળા અને પેન્ટવાળા પુરુષોમાં ખબર કેવી રીતે પડશે કે અમારો ‘હેજો’કયો છે ? ઓળખી જ લીધો. પેલો વિમલ મારો ‘હેજો’ છે, ઓ જૂના જમાના ! અમે પણ ઘણા હોશિયાર છીએ.

मात्रा : ४

नि-सा रेरे- गगग रेरेनि निसासा -सा- सासासा रेसानि
नाऽजा ऽणेऽ आमडा वाऽले नाऽजा ऽणेऽ चोटला वाऽले
निनिनि सारेरे मगरे सासारे नि-सा निरेसा सा-- सा--
काअणी माऽरे हेऽजी ऽअेऽ जूऽना ऽजऽ माऽऽ नाऽऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ એકસો વીસે માવો ખાદેલો ~

એકસો વીસે માવો ખાદેલો જોડીદાર બેના
એકસો વીસે માવો ખાદેલો જોડીદાર બેના
જીમુ આવો જોડી તોડી યે જોડીદાર બેના
જીમુ આવો જોડી તોડી યે જોડીદાર બેના
માવો ખાઈને સેતરાય જાવા ય જોડીદાર બેના
માવો ખાઈને સેતરાય જાવા ય જોડીદાર બેના
એકસો વીસે પાન ખાદેલો જોડીદાર બેના
એકસો વીસે પાન ખાદેલો જોડીદાર બેના
દીપેશ આવો જોડી તોડી યે જોડીદાર બેના
દીપેશ આવો જોડી તોડી યે જોડીદાર બેના
પાન ખાઈને સેતરાય જાવા ય જોડીદાર બેના
પાન ખાઈને સેતરાય જાવા ય જોડીદાર બેના

ભાવાર્થ : બહેન, આપણી દોસ્તી કેટલી ગાઢ હતી ? આપણે સાથે સાથે કેટલું હસતાં-ફરતાં હતાં ! હાટમાં જઈને આપણે ‘એકસો વીસ’ માવો પણ ખાતાં હતાં. જીમુ આવ્યો ને આપણી દોસ્તી ટૂટી ગઈ. માવો ખાઈને છેતરાઈ ગયાં આપણે. હાટમાં જઈને આપણે બંને ‘એકસો વીસ’ પાન પણ ખાતાં હતાં. આ દીપેશ કોણ જાણે ક્યાંથી આવી પહોંચ્યો ? દીપેશે આપણી દોસ્તી તોડી નાંખી. પાન ખાઈને આપણે છેતરાઈ ગયાં.

मात्रा : १५

सासा रेरे रेरे रेग सासा -रे रेरे सासा - सा- रेसा धुध सासा रेरे गसा
एक सोऽ वीऽ सेऽ ऽमा ऽवो खाऽ देलो ऽ जोऽ डीदा ऽर बेऽ ऽना ऽऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ખાખરા જ પાત્ર દેજે યે બેના ~

ખાખરા જ પાત્ર પાન દેજે યે બેના
પારૂલ લંડી તોરાલી પાન માંગે રા ફાયા
માંગે તે માંગવા દે આપતી નખે રા ફાયા
ખાખરા જ પાત્ર પાન દેજે રા ફાયા
માંગે તે માંગવા દે આપતો નખે રા ફાયા
પારૂલ લંડી તોરાલી આબરૂ જાવાડે રા ફાયા

ભાવાર્થ : આ જુઓ. લગ્નપ્રસંગમાં અજબગજબના નમૂના જોવા મળતાં હોય છે. આ પારૂલ છોકરી ઘણી માથાફરેલ છે. હવે એ પાન માંગી રહી છે ! માંગે છે તો માંગવા દો. એને પાન ખરીદી આપવાની કોઈ જરૂર નથી. જો બહુ હઠ કરે તો પલાશનું પાંદડું આપી દો. આ પારૂલ પણ એવી છોકરી છે ને એ આપણી ઇજ્જત કાઢશે.

मुक्तछंद

सा-गु गुमप प-ग गुमसा सा-नि सा-गु सागु- गुमगु सा--
खाऽख राजऽ पाऽत रऽऽ पाऽन देऽजे ऽराऽ फाऽऽ याऽऽ

सा-गु गुमप प-ग गुमसा सा-नि सा-गु सागु- गुमगु सा--
पाऽरू लडीऽ तोऽरा लीऽऽ पाऽन मांऽगे ऽराऽ फाऽऽ याऽऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

વિદાયનાં ગીત

લગ્નનાં તમામ સંસ્કાર સંપન્ન થયાં પછી વર અને વધૂને પડાવનાં સ્થળે લઈ જવામાં આવે છે. પડાવનાં સ્થળે વર અને વધૂ બેસે છે. પડાવના સ્થળે વરનાં નાના ભાઈ દ્વારા છેડા છોડવાનો ચૌધરીઓમાં વિધિ છે. છેડો છોડતાં પહેલાં વરનો નાનો ભાઈ વધૂને એક ઢિક્કો મારીને પૂછે છે, ‘ ભાભી તું મને પરણાવશે કે ?’ વધૂ ‘હા’ પાડે છે, ‘ હા, પરણાવીશ જ ને !’ એ પ્રકારની મૌખિક સંમતિ મળ્યા પછી જ વરનો નાનો ભાઈ છેડા છોડે છે. વરનાં નાના ભાઈને છેડો છોડવાની સવાઈ રકમ વધૂપક્ષ તરફથી ચૂકવવામાં આવે છે. છેડો છોડ્યા પછી વધૂને વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ પડાવ સ્થળેથી ઘરે લઈ આવે છે. વરપક્ષ તરફથી પૂર્વસમયમાં એક ટોપલામાં બાફેલાં અને વઘારેલાં આખા વાલ અને જુવારનાં રોટલાં લઈ જવામાં આવતાં હતાં. આ ઉપરાંત ચૌધરીઓનું વિશેષ ફરસાણ ‘ચણાયું’ પણ એક ટોપલીમાં લઈ જવામાં આવતું હતું. પરંતુ હવે પૂરી કે રોટલી શાક લઈ જવામાં આવે છે. વરપક્ષ તરફથી લાવવામાં આવેલું ભોજન વધૂનાં ઘરે લઈ જવામાં આવે છે. વર અને વધૂપક્ષનાં અગ્રણીઓ સહભોજન કરે છે. ભોજન દરમિયાન વધૂનો ભાઈ વરનાં બૂટ સંતાડી દે છે. એ બૂટનાં બદલામાં સવાઈ રકમ વર પોતાનાં વધૂનાં ભાઈને આપીને ખુશ કરી દે છે. ભોજન પૂર્ણ થયાં બાદ ‘કન્યા વિદાય’ માટે તૈયારી શરૂ કરવામાં આવે છે. લગ્નમંડપનાં પ્રવેશદ્વાર પાસે પાટલો ગોઠવવામાં આવે છે. વધૂનો પાલવ વાળીને ખોળો બનાવવામાં આવે છે. સૌપ્રથમ વધૂની માતા ખોળામાં પૈસા નાંખી વધૂને ભેટે છે. વધૂ પરંપરાગત રીતે સગાંઓને ભેટીને તારસવરે બોલતાં બોલતાં રહે છે : “હું તો રહું જ નહીં રે મા.. કેવી રીતે રહીશ રે મા.. તું કામ કેવી રીતે કરશે રે મા.. બાપા તારા પીસ્તાલી શ રૂપિયા પાણીમાં જશે રે.. (ચૌધરી જાતિમાં પરંપરાગત રીતે વરપક્ષ તરફથી પીસ્તાલીશ રૂપિયા દહેજ આપવામાં આવતું હતું.) હું તો રહું જ નહીં રે.. હું તો આવતી જ રહીશ રે.. ભાઈ હું રહેતી હતી તો તને સાંકડું પડતું હતું રે.. હવે તને સારું લાગશે રે.. ઘણી બહેનોમાં તું ખોવાઈ જતો હતો રે.. તને ગમતું જ નહોતું રે.. બહેના, જ્યાં જતાં હતાં ત્યાં સાથે જ જતાં હતાં રે.. ખેતરમાં સાથે જ જતાં

હતાં રે.. હવે એકલી જ કામ કરજે બહેના.. આશા, હાટમાં જતાં હતાં તો સાથે જ જતાં હતાં રે.. કેમ કરીને ગમશે રે.. હું તો રહું જ નહીં રે.. હું તો આવતી જ રહીશ રે..' આમ, વધૂ પોતાને વિદાય આપવા, ભેટવા આવનાર માતા-પિતા, ભાઈ, બહેન, સખીઓ અને વડીલોને સંબોધીને રડે છે, પોતાનો ભાવ પ્રદર્શિત કરે છે. ભેટવા આવનાર સ્વજનોની આંખો પણ ભીની થઈ જાય છે. ચૌધરીઓમાં પૂર્વસમયમાં 'કાંટાફાંજાવાણ'-કાંટા ભંગાવવા-ની રીત પણ હતી, જે હવે લુપ્ત થઈ ગઈ છે. આ રીત અનુસાર વધૂપક્ષ તરફથી વધૂને વરનાં ગામનાં પાદર સુધી ચાલતાં ચાલતાં મૂકવા જવાનો રિવાજ હતો. વરનાં ગામનાં પાદરે વધૂને પુન : વિદાય આપી બે-ચાર વડીલ સ્ત્રીઓ વધૂને વરનાં ઘરમાં બેસાડીને આવે છે. આ રીતનાં બદલામાં વરપક્ષ તરફથી વધૂપક્ષને 'કાંટાફાંજાવાણ'-કાંટા ભંગાવવા-ની રકમ ચકવામાં આવતી હતી. આ સવાઈ રકમમાંથી રસ્તેથી ખાંડ કે બિસ્કીટ અથવા ચવાણું ખરીદીને કોઈ એક ઝાડ નીચે બેસીને બધાં નાસ્તો કરતાં હતાં. આ રીતે વધૂને છેક સાસરે સુધી મૂકવા જવાની રીત પણ ચૌધરીઓમાં એકકાળે અસ્તિત્વમાં હતી.

~ હામટી સાડી યે બેના ~

હામટી સાડી યે બેના, હામટી સાડી યે બેના,
કેહે ક ગમન્ યે બેના, કેહે ક ગમન્ યે ને
આવતી રજે યે બેના, આવતી રજે યે ને
ચમખી ડોગરા યે બેના, ચમખી ડોગરા યે ને,
કેહે ક ગમન્ યે બેના, કેહે ક ગમન્ યે ને
આવતી રજે યે બેના, આવતી રજે યે ને
નહદે ખાખરે યે બેના, નહદે ખાખરે યે ને,
કેહે ક ગમન્ યે બેના, કેહે ક ગમન્ યે ને
આવતી રજે યે બેના, આવતી રજે યે ને
હામટી સાડી યે બેના, હામટી સાડી યે બેના,
કાંટો ખૂંચે યે બેના, કાંકરો જાણજે યે ને
રવાય તે રજે યે બેના, આવતી રજે યે ને

ભાવાર્થ : બહેન, અમે સાંભળ્યું છે કે તારું સાસરું તો ગાઢ જંગલમાં છે. તે શા માટે લગ્નની હા પાડી દીધી ? ખબર નહીં તને કેવી રીતે આવું સાસરું ગમી ગયું ? બહેન, તું પાછી આવતી રહેજે. તારા સાસરે તો ચારે તરફ ડુંગરો જ ડુંગરો છે. બહેન, તને કેવી રીતે ગમી ગયું ? બહેન, ઘરે આવતી રહેજે. નર્યા પલાશવનમાં તું કેવી રીતે રહી શકશે ? તારો તો સ્વભાવ જ એવો છે કે કાંટો લાગશે તો કાંકરો માનીને સહન કરી લેશે. રહેવાય તો જ રહેજે, નહીં તો ઘરે આવતી રહેજે બહેન.

मात्रा : ४

सासासा रेगग रेरेरे सारेग रेरेसा रेगग रे-सा साध-
हामटी साऽडी येऽऽ बेनाऽ हामटी साऽडी येऽऽ नेऽऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ રડી રડી સું કરે રે ~

રડી રડી સું કરે રે, ભાભી તને લેય જવાના

રડી રડી સું કરે રે, ભાભી તને લેય જવાના

તારા બાપાએ પૈસા ગણી લેય લીધા રે ભાભી તને લેય જવાના

તારા બાપાએ પગણી લેય લીધા રે ભાભી તને લેય જવાના

રડી રડી સું કરે રે, ભાભી તને લેય જવાના

તારા ભાઈએ પૈસા ગણી લેય લીધા રે ભાભી તને લેય જવાના

રડી રડી સું કરે રે, ભાભી તને લેય જવાના

ભાવાર્થ : વરપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : ઓ ભાભી આટલું બધું કેમ રડી રહ્યાં છો ? હવે રડવાથી કોઈ ફાયદો નથી. સાંભળો આ તો મતલબી દુનિયા છે. કોઈ કોઈનું નથી. તમારાં બાપુજી અને ભાઈએ દહેજના પૈસા ગણીગણીને લઈ લીધાં છે. હવે તમે અમારા છો. તમને અમે હવે છોડીશું નહીં. અમે તો તમને સાસરે લઈ જ જઈશું. હવે રડવાથી કોઈ ફાયદો થવાનો નથી.

मात्रा : ४ (राग : धानी)

सानि
भाभी

सागु गुम प- गुम ग - सागु गुम मम गुसा सा सानि
रुडी रुडी सुंड करे रे - भाभी तने लेय जवा ना तारा

सासा ग सा- गु- सागु गुम पप गुम ग - सागु गुम मम गुसा सा सानि
बापा ए पैड साड गणी गणी लेय लीधा रे - भाभी तने लेय जवा ना भाभी

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ બેના રૂલી રૂલીને ચાની યે ~

બેના રૂલી રૂલી ને ચાની યે
બેના રૂલી રૂલી ને ચાની યે
બેના હાકલે ખડાવીને આપ્તે તે
બેના હાકલે ખડાવીને આપ્તે તે
બેની આજે પેરીને જાતી યે
બેની આજે પેરીને જાતી યે
બેના રૂલી રૂલીને ચાની યે
બેના રૂલી રૂલીને ચાની યે
બેના કંઠી ખડાવીને આપ્તે તે
બેના કંઠી ખડાવીને આપ્તે તે
બેની આજે પેરીને જાતી યે
બેની આજે પેરીને જાતી યે

ભાવાર્થ : બહેન, તું સાસરે જઈ રહી છે. પિયરમાં તો તું કેટલું બધું કામ કરતી હતી ? કેટલું કમાતી હતી ? કાશ, તને સાંકળાં ઘડાવી આપ્યા હોત. તને કંઠી બનાવી આપી હોત તો તું આ આભૂષણો પહેરીને સાસરે ગઈ હોત.

मात्रा : ४

सा रेग ग ग रे - सा धुप ध सा सा ध
बे नाऽ रू ली रू ऽ ली नेऽ चा नी ये ऽ
सा रेग गग ग रे रे सा धुप ध सा सा ध
बे नाऽ हाक ले ख दा वी नेऽ आ प्ते ते ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આગલી દોસ્તી ~

આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના
આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના
આગલે બારણે ફોટો નિશાની મૂકી જાજે યે બેના
આગલે બારણે ફોટો નિશાની મૂકી જાજે યે બેના
હંગાતે આવી ફોટો હેરી રડી પડી યે બેના
હંગાતે આવી ફોટો હેરી રડી પડી યે બેના
આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના
આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના
પાછલે બારણે વીંટી નિશાની મૂકી જાજે યે બેના
પાછલે બારણે વીંટી નિશાની મૂકી જાજે યે બેના
હંગાતે આવી ફોટો હેરી રડી પડી યે બેના
હંગાતે આવી ફોટો હેરી રડી પડી યે બેના
આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના
આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના
લીમડાય ડાલે રૂમાલ નિશાની મૂકી જાજે યે બેના
લીમડાય ડાલે નિશાની મૂકી જાજે યે બેના
હંગાતે આવી ફોટો હેરી રડી પડી યે બેના
હંગાતે આવી ફોટો હેરી રડી પડી યે બેના

આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના

આગલી દોસ્તી કેહેક વિહરાય જાહૂં યે બેના

ભાવાર્થ : વધૂની સખીઓ ગાઈ રહી છે : આપણી દોસ્તી આપણે કેવી રીતે ભૂલી શકીશું ? તું તો સાસરે જતી રહેશે. તારા ઘરે આગલા દરવાજે તારો ફોટો મૂકી જજે. તારો ફોટો જોઈને અમારી આંખોમાં આંસુ આવી જશે. પાછલે બારણે તારી અંગૂઠી નિશાની મૂકી જજે. તું તો સાસરે હોઈશ. અમે અંગૂઠી જોઈને તને યાદ કરીને રડી લઈશું.

માત્રા : ૬ (રાગ : પહાડી)

ગગ રેગ ગરે સા- ધસા સારે સારે ગગ સારે સા- ધસા રેગ
આગ લીડ ડડ દોડ સ્તીકેં હેંક વિહ રાય જાડ હંડ યેબે નાડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આ દૂર જાતી બેના ~

આ દૂર જાતી બેની અમને ના ભૂલી જાતી
આ દૂર જાતી બેની અમને ના ભૂલી જાતી
પિતાની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા
પિતાની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા
સસરાની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા
સસરાની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા
આ દૂર જાતી બેની અમને ના ભૂલી જાતી
આ દૂર જાતી બેની અમને ના ભૂલી જાતી
માતાની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા
માતાની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા
સાસુની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા
સાસુની વાડી લીલી સૂકી બનાવી ચાલ્યા

ભાવાર્થ : ઓ ઘણે દૂર સાસરે જતી બહેન, જો જે અમને ન ભૂલી જાતી. તારા તાજગીસભર વ્યક્તિત્વથી પિતાજીની ‘વાડી’ હરીભરી લાગતી હતી. હવે પિતાની વાડીને સૂકી બનાવીને સસરાની વાડીને ‘લીલી’ બનાવવા ચાલ્યા. માતાની હરી ભરી વાડીને સૂકી બનાવીને સાસુની વાડીને લીલી બનાવવા ચાલ્યા. સાચે જ બહેન, તારી હાજરીમાત્રથી બધું હર્યુભર્યું લાગતું હતું. તું જઈ રહી છે તેથી હવે બધું જ ઉજ્જડ લાગશે.

मात्रा : ६

निसा
आऽ

रेरे	सारे	रेसा	निसा	सा-	निसा
दूर	रजा	ऽती	बेऽ	नीऽ	अम
रेम	मम	मग	रेग	गसा	निसा
नेऽ	नभू	ऽल	जाऽ	तीऽ	अम
रेरे	सारे	रेसा	निसा	सा-	निसा
नेऽ	नभू	ऽल	जाऽ	तीऽ	आऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઉતાવાલ કરજે ~

ઉતાવાલ કરજે સવિતા ઉતાવાલ કરજે,
ઉતાવાલ કરજે સવિતા ઉતાવાલ કરજે,
આમારે જાવાણ સવિતા તોરે રવાણ
આમારે જાવાણ સવિતા તોરે રવાણ
ઉતાવાલ કરજે નીતિન ઉતાવાલ કરજે,
ઉતાવાલ કરજે નીતિન ઉતાવાલ કરજે,
આમારે જાવાણ નીતિન તોરે રવાણ
આમારે જાવાણ નીતિન તોરે રવાણ
ઉતાવાલ કરજે કુસુમ ઉતાવાલ કરજે
ઉતાવાલ કરજે કુસુમ ઉતાવાલ કરજે,
આમારે જાવાણ કુસુમ તોરે રવાણ
આમારે જાવાણ કુસુમ તોરે રવાણ

ભાવાર્થ : લગ્નના તમામ વિધિવિધાન પૂર્ણ થઈ ગયાં છે. વરપક્ષની સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : સાંભળો સવિતા, નીતિન અને કુસુમ તમે તો બધાં અહીં જ રહેવાના છો. જરા અમારો તો વિચાર કરો. અમારે તો ઘણે દૂર જવાનું છે. ઉતાવળ કરો ભાઈ, વહેલાં વધૂને વિદાય કરી દો. ઉતાવળ કરો. અમારે ઘણે દૂર જવાનું છે.

मुक्तछंद

रेग रेसा सारे ग, सारे ग रेग रेसा सारे ग ग
उता वाल कर जे, सवि ता उता वाल कर जे ये

रेग रेसा सारे ग, सारे ग सारे ग ग ग- रेसा
आमा रेऽ जावा ण सवि ता रवा ण ये तोऽ रेऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઓઢણી ઓઢતી સંભાળતી ~

ઓઢણી ઓઢતી સંભાળતી રડતી ચાલી સાસરિયે
બાપુની યાદગીરી રાખજો સસરાની જિંદગી સુધારજો
ઓઢણી ઓઢતી સંભાળતી રડતી ચાલી સાસરિયે
માતાની યાદગીરી રાખજો સાસુની જિંદગી સુધારજો
ઓઢણી ઓઢતી સંભાળતી રડતી ચાલી સાસરિયે
ભાઈની યાદગીરી રાખજો દીયરની જિંદગી સુધારજો
ઓઢણી ઓઢતી સંભાળતી રડતી ચાલી સાસરિયે

ભાવાર્થ : બહેન, તું ઓઢણી ઓઢતાં સંભાળતાં સાસરે જઈ રહી છે. સાસરે બાપુને યાદ કરીને સસરાની જિંદગી સુધારજે. માતાને યાદ કરીને સાસુની જિંદગી સુધારજે. ભાઈને યાદ રાખીને દિયર સાથે સંબંધ જોડજે. હકીકતમાં બહેન, સાસરે તું સસરા, સાસુ અને દિયરને પિતા-માતા અને ભાઈનો દરજ્જો આપજે, એમનું જીવન હવે તારા હાથમાં છે.

मात्रा : ४

सासा रेगसा रेग मपप पधुम पमग रे-रे गसा रेगम मगग रे-सा सा
ओढ णीऽऽ ओढ तीऽसं भाऽळ तीऽऽ रऽड तीऽ चाऽली ऽसाऽ साऽरि ये

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ જેવી લીમડાની સાયા ~

જેવી લીમડાની સાયા તેવી માતા-પિતાની માયા
બેનને સોડવી પડસે સાસર જાવું રે પડશે
જેવી કરમદાની જાલ તેવી સાસુ-સસરાની ગાલ
બેનને વેઠવી પડસે સાસરે રેવું રે પડશે
જેવી લીમડાની સાયા તેવી કાકા-કાકીની માયા
બેનને સોડવી પડસે સાસર જાવું રે પડશે
જેવી કરમદાની જાલ તેવી જેઠજેઠાણીની ગાલ
બેનને વેઠવી પડસે સાસરે રેવું રે પડશે

ભાવાર્થ : માતા-પિતાની લીમડા જેવી પ્રગાઢ અને શીતળ છાયા છોડીને સાસરે જવું પડશે. બહેન, સાસરામાં કરમદાંની જાળ જેવાં સાસુ-સસરાની ગાળ વેઠવી પડશે. લીમડાનાં વૃક્ષ જેવી શીતળ અને પ્રગાઢ છાયા સાથે માતા-પિતાના સ્નેહની ઉપમા દર્શાવાઈ છે તો કરમદાંની જાળ જેવી કાંટાળી અને અડાજૂડ ગાળ સાથે સાસુ-સસરાની અવહેલનાની ઉપમા પ્રતીત થઈ છે.

मात्रा : ४

सा सा
जे वी

रे रेम म ग रे ग सा सा रे रेम म ग रे ग रेरे सा
ली डम डा नी सा या ते वी मा तपि ता नी मा या बेन ने

रे -सा नि निसा रे - सा सारे ग मग रेसा रेसा सा - सा सा
सो डड वी पड से ऽ सा सर जा वुंऽ रेऽ पड शे ऽ जे वी

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ આંખમાંથી આંસૂડાં વહી ગયાં ~

આંખમાંથી આંસૂડાં વહી ગયાં
બેનીના સપના અધૂરાં રહી ગયાં
સાસરિયામાં સાસુ તમારાં પારકાં
પિયરિયામાં માતા રડતાં રહી ગયાં
આંખમાંથી આંસૂડાં વહી ગયાં
બેનીના સપના અધૂરાં રહી ગયાં
સાસરિયામાં સસરા તમારાં પારકાં
પિયરિયામાં પિતા રડતાં રહી ગયાં
આંખમાંથી આંસૂડાં વહી ગયાં
બેનીના સપના અધૂરાં રહી ગયાં
સાસરિયામાં દિયર તમારાં પારકાં
પિયરિયામાં ભાઈ રડતાં રહી ગયાં
આંખમાંથી આંસૂડાં વહી ગયાં
બેનીના સપના અધૂરાં રહી ગયાં

ભાવાર્થ : વધૂનાં બધાં સપનાં અધૂરાં રહી ગયાં. ઘરમાં માતાને છોડીને સાસરે સાસુ જે પારકાં છે એમને અપનાવવાની વેદના જાણે આંખોમાંથી અશ્રુ દ્વારા નીતરી રહી છે. પિતાને છોડીને સસરાને અપનાવવાની વેદના, ભાઈને છોડીને દિયરને

અપનાવવાની વેદના આંસુ વાટે નીતરી રહી છે. પરંતુ માતા-પિતા, ભાઈ-બહેનનાં સંબંધમાં જે પોતીકાપણાંની ભાવના હોય છે. સાસુ-સસરા, દિયર-નણંદ સાથે એવી ભાવના ભાગ્યે જ બંધાઈ શકે.

~ બાપુનાં ઘરે સાત માળ ઊંચા રંગે રંગેલા ~

બાપુનાં ઘરે સાત માળ ઊંચા રંગે રંગેલા
ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે, ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે
સસરાને ઘરે ભાંગેલી ઝૂંપડી થાપે લીપેલી
ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે, ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે
બાપુનાં ઘરે સાત માળ ઊંચા રંગે રંગેલા
ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે, ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે
બાપુનાં ઘરે ઈસ્ટીલની થાળી કોલુમના ચોખા દૂધે ભરેલા
આવે રે બેનને રોજ રડાવે, આવે રે બેનને રોજ રડાવે
સસરાને ઘરે પતરાની થાળી કડાના ચોખા ભાણે ભરેલા
ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે, ઈયાદ આવે રે બેનને રોજ રડાવે
બાપુનાં ઘરે સાત માળ ઊંચા રંગે રંગેલા
આવે રે બેનને રોજ રડાવે, આવે રે બેનને રોજ રડાવે

ભાવાર્થ : આ એક કુણાસભર ગીત છે. આ કુણા ગીતમાં વધૂ પોતાના સાધન સંપન્ન પિયરને યાદ કરીને રડી રહી છે. સાસરામાં છાણથી લીપેલી ઝૂંપડીમાં રહીને પિતાજીની સાત માળ ઊંચી હવેલીને યાદ કરતી વધૂ આંસુ સારી રહી છે. પતરાંની થાળીમાં ભરેલાં ‘કડા’-એક પ્રકારના સસ્તા ચોખા-ને જોઈને વધૂને પિતાના ઘરે સ્ટીલની થાળીમાં દૂધભરેલા કોલમના ચોખા યાદ આવે છે, એની આંખોમાં આંસુ ઊભરાય છે. વધૂ પોતાના ફૂટેલા નસીબ પર રડી રહી છે.

मात्रा : ८

सा - रे सारे ग - रे सा सा सा रे सारे ग - रे सा
बा ऽ पु नांऽ घ ऽ रे ऽ सा त मा लऽ ऊँ ऽ चा ऽ

सा रे नि सा सा - - -
रं गे रं गे ला ऽ ऽ ऽ

सा - रे सारे ग ग रे सानि सा रे नि सा सा - - -
इ या द आऽ वे रे बेन नेऽ रो ज र डा वे ऽ ऽ ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ કાયનો રે કૂવો ~

કાયનો કૂવો કાયની રે ટાંકી
મને લેર લેર લાગે મને વાલું વાલું લાગે
કયા મારા બેની કયા મારા બનેવી
મને વનમાં વરાવ્યા મને વનમાં વરાવ્યા
સંગીતા મારા બેની રોહિત મારા બનેવી
મને વનમાં વરાવ્યા મને વનમાં વરાવ્યા
કાયનો કૂવો કાયની રે ટાંકી
મને લેર લેર લાગે મને વાલું વાલું લાગે
કયા મારા ભાભી કયા મારા ભાઈ
મને વનમાં વરાવ્યા મને વનમાં વરાવ્યા
રશ્મિ મારા બેની અજય મારા બનેવી
મને વનમાં વરાવ્યા મને વનમાં વરાવ્યા
કાયનો કૂવો કાયની રે ટાંકી
મને લેર લેર લાગે મને વાલું વાલું લાગે

ભાવાર્થ : નવવધૂનાં મનમાં પ્રથમ મિલનની ઉત્સુકતા જાગી રહી છે. મધુર સપનાં જાગી રહ્યાં છે. એ અસમંજસમાં છે કે આ કેવો અનુભવ થઈ રહ્યો છે ? આ એક નવો જ અનુભવ છે. જાણે કાયનો કૂવો છે અને કાયની ટાંકી છે. કાય અહીં

નવવિવાહિતાના અનવધ, અક્ષત યૌવનનું પ્રતીક લાગે છે. એને બધું જ મધુર લાગી રહ્યું છે. પોતાના મધુર જીવનનાં સ્વપ્નાઓમાં ખોવાયેલી નવવધૂનું માનસ અહીં પ્રસ્તુત થયું છે. સ્વપ્નાઓનાં ઘેનમાં એ યાદ કરી રહી છે કે એનાં ભાઈ-ભાભી કોણ છે ? એનાં બહેન-બનેવી કોણ છે ? એ યાદ કરવાની કોશિશ કરી રહી છે. એને ધીમે ધીમે યાદ આવી રહ્યું છે કે સંગીતા એની બેન છે, એને રોહિત એનો બનેવી છે. અજય એનો ભાઈ છે અને રશ્મિ એની ભાભી છે. હા, આ સ્વજનોએ જ એને ‘વનવાસ’ મોકલી હતી, અર્થાત્ સાસરે મોકલી હતી. નવવધૂ સાજનના મિલનની ઉત્સુકતામાં બધું જ વિસારી બેઠી છે !

માત્રા : ૩ (દોનોં ગંધાર)

ધ્રસા સાસા -રે ગમ મ- - ગ- રે મગ રે સાસા રેગ
કાડ ચનો ડરે કૂડ વોડ ડ કાડ ચની ડરે ટાડ કીમ નેડ

રે સાનિ ધનિ સા- સાસા રેગ રે સાનિ ધનિ સા - - નિસા - -
લેડ રેલે ડર લાડ ગેમ નેડ વાડ લુવા ડલુ લા ડ ડ ગે ડ ડ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ બેનનાં આગલા બારણે આંબા આંબલી રે લોલ ~

બેનનાં આગલે બારણે આંબા આંબલી રે લોલ

પાછલે બારણે ગુલાબ મોગરો રે લોલ

બેનને વીંટી પેરવાનો ઘણો શોખ હતો રે લોલ

વીંટી પરમાણે સાસરું નહીં મળ્યુ રે લોલ

બેનને કંઠી પેરવાનો ઘણો શોખ હતો રે લોલ

કંઠી પરમાણે સાસરું નહીં મળ્યુ રે લોલ

બેનને સાંકળાં પેરવાનો ઘણો શોખ હતો રે લોલ

સાંકળાં પરમાણે સાસરું નહીં મળ્યુ રે લોલ

ભાવાર્થ : સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : અમારી બહેનનાં ઘરઆંગણે આંબા અને આંબલીના ઘણાં વૃક્ષો છે. ઘરની પાછળ ગુલાબ અને મોગરા છે. અમારી બહેનને અંગૂઠી પહેરવાનો ઘણો શોખ હતો પણ શું થાય ? એમના શોખ પ્રમાણે એમને સાસરું નથી મળ્યું. અમારી બહેનને કંઠી અને સાંકળાં પહેરવાનો ઘણો શોખ હતો પરંતુ અમારી બહેનનું નસીબ એવું કે એમનાં શોખ પ્રમાણે એમને સાસરું નથી મળ્યું.

मात्रा : ६

,म मम
,बे नना

गग मप पप पधु पम गुप म- गुरे सासा रेग -- ,ग
आग लेऽ बार णेऽ सेआं बाऽ आंऽ बली डरे लोऽ ऽऽ ,ल

गग मप पप पधु पम गुप म- गुरे सासा सा- साम मम
पाछ लेऽ बार णेऽ सेगु लाब मोऽ गरो डरे लोऽ लबे नने

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

વરનાં ઘરઆગમનનાં ગીત

વર વધૂને લઈને ગૃહાગમન કરે છે. ઘરે આગમન થતાં જ વરની બહેન બારણું બંધ કરે છે. વર બહેનને સવાઈ રકમ આપીને ‘રીત’ ચૂકવીને બારણું ખોલાવે છે. વધૂ પણ ‘ફડો થરવાણી’-બારશાખ પકડવાની-રીત અનુસાર બારશાખ પકડીને ઊભી રહે છે. વર વધૂને પણ સવાઈ રકમ આપે છે, એ પછી જ વધૂ જમણો પગ મૂકી ને ગૃહપ્રવેશ કરે છે. ગૃહાગમન પછી વધૂને રસોઈઘરમાં લઈ જવામાં આવે છે. અહીં વર અને વધૂને ચૂલાની ચાર વખત પ્રદક્ષિણા કરવામાં આવે છે. આ ચૂલા પર બનાવેલી ચા વર વધૂને ખાખરાનાં પાંદડામાં પીરસવામાં આવે છે. પહેલી વખત તેઓ આ ચા પીએ છે. પછી પાંદડાઓને ફેરબદલ કરવામાં આવે છે, વરને વધૂનું પાંદડું અને વધૂને વરનું પાંદડું આપવામાં આવે છે. આ પાંદડામાં ચા પીરસવામાં આવે છે. ભોજન સમયે પણ વધૂ તરત જ ભોજનનો આરંભ કરતી નથી. તેને વર તરફથી સવાઈ રકમ ચૂકવવામાં આવે છે. એ પછી જ વધૂ ભોજન લે છે. ચૌધરી જાતિમાં સાસરે વધૂ સાથે તેનાં કરતાં નાની વયની ‘અણવર’ છોકરીને પણ મોકલવામાં આવે છે. એટલું જ નહીં પ્રથમ રાત્રિએ પણ વર અને વધૂ એકલાં રાત વિતાવતાં નથી. આ ‘અણવર’ કન્યાની પણ વધૂ સાથે જ પથારી કરવામાં આવે છે. આ રિવાજ અનુસાર પૂર્વસમયમાં સાસરે વધૂને એકલું ન લાગે. શૌચ આદિ ક્રિયા માટે બહાર નીકળવું હોય તો તકલીફ ન પડે. આ તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને વધૂને સંગાથ રહે તે માટે ‘અણવર’ લઈ જવાનો રિવાજ હશે. આ ‘અણવર’ નાદાન વયની જ હોય છે, જે સાંસારિક બાબતોથી અણજાણ હોય છે. ચૌધરી જાતિમાં પરંપરા અનુસાર ચાંદલાવિધિ થઈ ગયાં પછી કન્યા સાસરે જતી નથી. જો અનિવાર્ય સંજોગોમાં સાસરે જવું જ પડે તો પાછલે બારણેથી જ પ્રવેશ કરે છે, કારણ કે આગલાં બારણેથી લગ્ન પછી ‘ફડો’-બારશાખ-પકડવાની વિધિ કરવાની હોય છે. લગ્નનાં બીજા દિવસે વર અને વધૂને લગ્નનાં વસ્ત્રોમાં જ વાજતે-ગાજતે દેવસ્થાનકે લઈ જવામાં આવે છે. આ દેવસ્થાનકે વર અને વધૂનાં વરમાળા વરની બહેન ઉતારે છે. આ હાર અને કલગી દેવસ્થાનકે મૂકવામાં આવે છે. દેવપૂજક-ભગત-દેવસ્થાનકે નાળિયેર ફોડી વિધિવિધાન કરે છે. વર-વધૂનાં સુખી જીવન માટે પ્રાર્થના કરે છે.

~ આવહે આમુ ફાયા ~

આવહે આમુ ફાયા આવહે યે હેમુ

આવહે આમુ ફાયા આવહે યે હેમુ

ઝાપલી ખોલાતી રાખજે યે બેના ઝાપલી ખોલાતી રાખજે

ઝાપલી ખોલાતી રાખજે યે બેના ઝાપલી ખોલાતી રાખજે

આવહે આમુ ફાયા આવહે યે કલા

આવહે આમુ ફાયા આવહે યે કલા

ઝાપલી ખોલાતી રાખજે યે બેના ઝાપલી ખોલાતી રાખજે

ઝાપલી ખોલાતી રાખજે યે બેના ઝાપલી ખોલાતી રાખજે

આવહે આમુ ફાયા આવહે યે સંગુ

આવહે આમુ ફાયા આવહે યે સંગુ

ઝાપલી ખોલાતી રાખજે યે બેના ઝાપલી ખોલાતી રાખજે

ઝાપલી ખોલાતી રાખજે યે બેના ઝાપલી ખોલાતી રાખજે

ભાવાર્થ : વિવાહ સંપન્ન થઈ ગયો છે. ઘર તરફ ગાડીઓ ઝડપથી જઈ રહી છે. સ્ત્રીઓ ગાઈ રહી છે : અમે આવી રહ્યાં છીએ. હેમુ, કલા, સંગુ... તમે બધાં ‘ઝાપલી’-વાંસચીપનો બનેલો દરવાજો-ઉઘાડો રાખજો. અમે વધૂને લઈને આવી રહ્યાં છીએ. અમારી આગતાસ્વાગતા માટે હોશિયાર રહો. તૈયાર રહો.

मात्रा : ८

धसा सा- रेग सारे धसा सा- धप -प
आव हेऽ आमु फाया आव हेऽ येहे ऽमु

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ ઉચ્ચટી ચાય ~

ઉચ્ચટી ચાય પીવડાવી તે પીતી નખે આપડે બેના
ઉચ્ચટી ચાય પીવડાવી તે પીતી નખે આપડે બેના
એળાબેળ કરાવી કરતી નખે આપડે બેના
એળાબેળ કરાવી કરતી નખે આપડે બેના
ઉચ્ચટો ગુલ ખાવડાવી તે ખાતી નખે આપડે બેના
ઉચ્ચટો ગુલ ખાવડાવી તે ખાતી નખે આપડે બેના
ઉચ્ચટી પાણી પીવડાવી તે પીતી નખે યે આપડે બેના
ઉચ્ચટી પાણી પીવડાવી તે પીતી નખે યે આપડે બેના
ઉચ્ચટી ચાય પીવડાવી તે પીતી નખે યે આપડે બેના
ઉચ્ચટી ચાય પીવડાવી તે પીતી નખે યે આપડે બેના

ભાવાર્થ : વિવાહ સંપન્ન થઈ ગયો છે. સાસરે વધૂને રસોડામાં સ્ત્રીઓ વિધિવિધાન માટે લઈ આવી છે. પરંપરાગત વિધિ પ્રમાણે ચુલાની આસપાસ વર અને વધૂ ચાર વાર ફેરા લે છે. એ ચુલા પર બનાવેલી ચા પહેલીવાર વર અને વધૂને ખાખરા-પલાશ-નાં પાંદડાંમાં આપવામાં આવે છે. બીજીવાર એ પાંદડાંઓને અદલાબદલી કરી વર-વધૂને ચા આપવામાં આવે છે. એ સમયે સ્ત્રીઓ ગાય છે : બહેન, આ લોકો તને એંકી ચા પીવડાવશે, પીશ નહીં. ‘એળાબેળ’-અધિમિશ્રણ-કરાવશે પણ તું કરીશ નહીં. એંકો ગોળ ખવડાવશે, ખાઈશ નહીં. એંકું પાણી પીવડાવશે, પીશ નહીં.

मात्रा : ४

रेरे गरेरे सासानि सा-- नि-प निरे- निनिप निरे-
उचटी चाऽय पीवडा वीऽऽ पीऽती नखेऽ आपडे बेनाऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

આણાંનાં ગીત

ચૌધરીઓમાં ઘણે ભાગે લગ્નનાં બીજાં દિવસે વધૂપક્ષ આણાં લેવા માટે આવી પહોંચે છે. વધૂ પાણીનું બેડું લઈને બહાર આવે છે. વધૂનાં પિતા બેડામાં રૂપિયા નાંખીને બેડું ઉતારે છે. બધાં એમાંથી પાણી પીએ છે. ‘સ્ત્રીઓની રીત’ માટે વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ રસોઈઘરમાં જાય છે. સ્ત્રીઓ બેસે છે. સર્વપ્રથમ તપેલી લઈ તેમાં લોટા વડે પાણી રેડી તેઓને હાથ ધોવડાવવામાં આવે છે. ખાખરાનાં પાંદડાં મૂકવામાં આવે છે. આ પાંદડાંમાં તમામ સ્ત્રીઓને ખાંડ પીરસવામાં આવે છે. એ પછી ચવાણું પીરસવામાં આવે છે. તપખીર પણ ધરવામાં આવે છે. રીત પૂરતી એક ચપટી તપખીર ફરજિયાતપણે લેવી જ પડે છે, એ પછી ભૂમિ પર મૂકી દેવામાં આવે છે. આ વિધિ પછી તમામને ચા-નાસ્તા વડે આગતાસવાગતા કરવામાં આવે છે. ઘણી વાર ભોજનની વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવતી હોય છે. વરપક્ષ તરફથી ‘જેઠાઆણાં’નો દિવસ નિશ્ચિત કરી વધૂને પિયર લઈ જવામાં આવે છે. ‘જેઠાઆણાં’ માટે વરપક્ષ તરફથી વર સિવાય કેટલાંક વડીલો વધૂનાં ઘરે આવે છે. વધૂનાં ઘરે પણ ‘સ્ત્રીઓની રીત’ કરવામાં આવે છે. ખાખરાનાં પાંદડાંમાં ખાંડ, ચવાણું પીરસવામાં આવે છે. તપખીર ધરવામાં આવે છે. ભોજન આદિ લઈને પછી વધૂને સાસરે લઈ જવામાં આવે છે. એ પછી વાર-તહેવારે પિયર તરફથી વધૂને તેડવા વડીલો જાય છે.

~ બેડલું ઉતાર રે બાપુ ~

સરોવરની પાળે બેડલું ઉતાર રે બાપુ

મારે નૈ જાવું સાસરિયે

સરોવરની પાળે બેડલું ઉતાર રે બાપુ

મારે નૈ જાવું સાસરિયે

સરોવરની પાળે બેડલું ઉતાર રે માતા

મારે નૈ જાવું સાસરિયે

સરોવરની પાળે બેડલું ઉતાર રે માતા

મારે નૈ જાવું સાસરિયે

સરોવરની પાળે બેડલું ઉતાર રે ભાઈ

મારે નૈ જાવું સાસરિયે

સરોવરની પાળે બેડલું ઉતાર રે ભાઈ

મારે નૈ જાવું સાસરિયે

ભાવાર્થ : સાસરે ગયેલી દીકરીનાં ‘આણાં’ લેવા વધૂપક્ષનાં સગાંસંબંધીઓ સવિશેષ કરીને લગ્નનાં બીજા દિવસે જાય છે. તે સમયે દીકરી પાણી ભરેલું બેડું લઈને પિયરના લોકો સમક્ષ આવે છે. પિતા બેડું ઉતારે છે. એ સમયે જાણે દીકરીના મનોભાવોને સ્ત્રીઓ આ ગીતમાં વ્યક્ત કરી રહી છે : તળાવનાં કિનારે બેડું ઉતારો રે બાપુ. મને અહીંથી લઈ જાઓ. મારે સાસરે પાછાં નથી આવવું. મા અને ભાઈ તમે પણ મારું બેડું ઉતારો અને મને ઘરે લઈ જાઓ. મારે સાસરે પાછાં નથી આવવું.

बेडलुं उतार रे बापु

मात्रा : ४

धुसा सासा सा- सा- सारे सासा सारे ग- रेम मम गरे सासा
सरो वर नीऽ पाऽ लेबा ऽपु बेड लुंऽ उऽ तार रेबा ऽपु
सारे ग- रेम मम गरे सासा सासा रेसा रेग गग सारे रेसा
बेड लुंऽ उऽ तार रेमा डरे नैऽ जाऽ वुंऽ साऽ ऽस ऽरि
सा- -सा -सा सा- रेसा रेग गग सारे सासा सा - -
येऽ ऽमा डरे नैऽ जाऽ वुंऽ साऽ ऽस ऽरि ये ऽ ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

~ મેં તો બનાવી એક કોપ ચાય ~

મેં તો બનાવી એક જ કોપ

એલચી ની ચા

અજય પીતો જાયને લેતો જાય

એલચીની ચા

મેં તો તપેલીમાં વઘારી

મસૂરીની દાલ

અજય ખાતો જાયને લેતો જાય

ભાવાર્થ : સાસરા તરફથી વધૂનાં આણાં લેવા વર સિવાય (પરંપરા અનુસાર વધૂનાં આણાં લેવા વર નથી આવતો) અન્ય કુટુંબીજનો આવ્યા છે. વધૂપક્ષની સ્ત્રીઓ મજાક કરતાં ગાઈ રહી છે : અજય, જરા શાંતિથી બેસો. એક કપ એલચીવાળી ચા ખાસ આપના માટે બનાવી છે. ચા એટલી સ્વાદિષ્ટ બની છે કે અજય ચા પી રહ્યો છે, એણે બીજીવાર પણ ચા લીધી છે. તપેલીમાં મસૂરની દાળ વઘારી છે, ખાસ આપ સૌ માટે. અજય, એ ખાતો જાય છે, અને એને ભાવી છે એટલે બીજીવાર લીધી છે.

मात्रा : ४

सा सा
में तो
सा रेग रेग सासा सारे रेग ग रे रे रेग रेसा सा सा -
ए कज कोऽ ऽप बऽ नाऽ वी ऽ अ लऽ चीऽ नी चा ऽ

...इस गीत की अन्य पंक्तियाँ भी इसी स्वरावली के अनुसार गायी जाएंगी

૪.

ઉપસંહાર

આજે મુખ્ય પ્રવાહમાં ભળવાથી ચૌધરીઓનાં પરંપરાગત ધાર્મિક અને સામાજિક રીત રિવાજો પરિવર્તિત થઈ રહ્યાં છે. પરિણામે તેમનાં પરંપરાગત ગીતો, વાદ્યો, રીતરિવાજ, વસ્ત્રપરિધાન, શૃંગાર, નૃત્યો, વાહનો, ખેતઓજારો આદિ બાબતોમાં આધુનિકતાનો પ્રભાવ જોઈ શકાય છે. આજની શિક્ષિત યુવાપેઢી પરંપરાગત ગીતો ગાવાનું, વાદ્યો વગાડવાનું, ધાર્મિક વિધિવિધાન કરવાનું, ‘નાચણું’ કરવાનું પસંદ કરતી નથી. કન્યાવિદાય પ્રસંગે આધુનિક ચૌધરી વધૂ પરંપરાગત ઢબે તારસ્વરે-દીર્ઘસ્વરે રડવાનું પસંદ કરતી નથી. અલબત્ત આજે પણ ચૌધરી જાતિ સંગઠિત જાતિ તરીકે પોતાનાં સમાજ પર વર્ચસ્વ ધરાવે છે. ‘ચૌધરી ફેડરેશન’ કાર્યરત છે. પરિણામે ચાંદલાવિધિ અને લગ્નવિધિ માટે છાપેલું ક્ષેત્ર ઉપલબ્ધ છે, જેમાં ‘રીત’ બાબતની નિશ્ચિત રકમ તથા ‘પહેરામણી’નાં ઘરેણાં-વસ્ત્ર આદિની માત્રાનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. પૂર્વસમયમાં પરંપરાગત લગ્નભોજનમાં બાફેલાં વઘારેલાં આખા વાલનું શાક અને જુવારનાં રોટલાંનો સમાવેશ થતો હતો. આજે દાળ-ભાત-શાક અને લાપસીનું ભોજન હોય છે. પ્રતિવર્ષ ‘ચૌધરી ફેડરેશન’ દ્વારા ‘સમૂહ લગ્ન’ પણ યોજવામાં આવે છે. આ ‘સમૂહ લગ્ન’માં પરંપરાગત વાદ્યો, ગીતો, રીતરિવાજોને પ્રાધાન્ય આપવાનો સરાહનીય પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. ચૌધરી જાતિમાં પરંપરાગત લગ્નવિધિ મોટેભાગે રાત્રે કરવામાં આવતી હતી, પરંતુ આજે લગ્ન દિવસે જ આટોપવામાં આવે છે.

આ ચૌધરી ગીતો ઘણેભાગે સ્ત્રીઓનાં લોકગીતો છે. આ ગીતોનાં રચયિતા અજ્ઞાત છે. આ ગીતોમાં વ્યક્તિગત અને સામૂહિક ભાવનાઓની લયાત્મક અભિવ્યક્તિ છે. આ ગીતો મહદંશે સ્ત્રીસર્જકોની મ્હોરેલી સર્જકતાનું શબ્દરૂપ છે. કલ્પના, પ્રતીક, અલંકાર અને પ્રાસયોજનાની દૃષ્ટિએ નોંધપાત્ર ઠરે એવાં કેટલાંક ગીતો

૨૪૦ | ભારતીય આદિમ સંગીત: ચૌધરી સમાજનાં ગીતો

પણ છે. કેટલાંક ગીતોમાં પરંપરાગત ગીતોનું ‘ગુજરાતીકરણ’ થયેલું જોઈ શકાય છે. આ ગીતો ચૌધરી સમાજનાં દસ્તાવેજ સમાન મહત્વપૂર્ણ ગીતો છે.

જયશ્રી (આશા) જે. ચૌધરી

ડૉ. જયશ્રી જે. ચૌધરી શ્રી મણિલાલ હરિલાલ કડકિયા ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ સંચાલિત શ્રીમતી કુસુમબેન કડકિયા આર્ટ્સ અને કોમર્સ કૉલેજ, અંકલેશ્વર (ગુજરાત)માં એસોસિયેટ પ્રોફેસર તરીકે કાર્યરત છે. તેમણે “ચુનીલાલ મડિયાની નવલકથાઓનો વિવેચનાત્મક અભ્યાસ” વિષય પર પીએચ.ડી. કર્યું છે. તેમના સંશોધનગ્રંથ, *Gandhian Thoughts on Chaudhary Region* અને “વ્યારા પ્રદેશની ચૌધરી જનજાતિ” પ્રગટ થયા છે. આ ઉપરાંત “ચૌધરી સમાજના ગીતો”ની C.D. પણ પ્રસ્તુત થઈ છે. મુંબઈ, બીલીમોરા, વલસાડ અને સાપુતારામાં થયેલા ‘રાસદુલારી’ નૃત્યનાટિકાના સ્ટેજ શોમાં તેમણે મુખ્ય ભૂમિકા નિભાવી હતી. તેમની વાર્તાઓ તેલુગુમાં અનુદિત થતી રહી છે. તેમને નવી પેઢીનાં આશાસ્પદ લેખિકા અને સંશોધક માનવામાં આવે છે.

મંજિરી પરાગ ડર્વે

મંજિરી પરાગ ડર્વેએ વડોદરાના મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીની પર્ફોર્મિંગ આર્ટ્સ ફેકલ્ટીમાંથી શાસ્ત્રીય કંઠ્ય સંગીતમાં ગોલ્ડ મેડલ સાથે માસ્ટર્સ ડિગ્રી મેળવેલ છે. શાસ્ત્રીય સંગીતનું શિક્ષણ તેમણે ભેંડીબજાર ઘરાનાનાં વાસંતી સાહે તથા દ્વારકાનાથ ભોંસલે પાસેથી તેમજ કિરાના ઘરાનાના લક્ષ્મીકાંત બાપટ પાસેથી મેળવ્યું. તેમણે મરાઠી વિષય સાથે એમ.એ.ની ડિગ્રી પણ મેળવેલ છે. હાલમાં તેઓ વડોદરામાં રહે છે અને યથાશક્તિ સંગીતની સેવા કરે છે.

ISBN 9788192240572

કિંમત : રૂ. ૧૫૦